

**UNIVERSITATEA “ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
Învățământul la distanță**

**PARTIDA “SEPARATISTĂ” DIN
MOLDOVA (1856-1859)**

(Curs special de istorie modernă a românilor)

Autor și Titular: Prof.univ.dr. Mihai COJOCARIU

**ANUL III
SEMESTRUL II
2015 - 2016**

CUPRINS

I. "PARTIDA SEPARATISTĂ": DEFINIRE, PONDERE, ARGUMENTE / 3
 Întrebări recapitulative / 9

**II. ACTIVITATEA "PARTIDEI SEPARATISTE" ÎN TIMPUL
CĂIMĂCĂMIEI LUI THEODOR N. BALȘ / 10**
 Întrebări recapitulative / 15

III. CĂIMĂCĂMIA LUI NICOLAE CONACHI-VOGORIDE / 16
 Întrebări recapitulative / 33

**IV. "PARTIDA CONSERVATOARE" ȘI CANDIDATURA LUI MIHAIL
STURDZA LA TRONUL MOLDOVEI / 34**
 Întrebări recapitulative / 41

**V. BEIZADEA GRIGORIE M. STURDZA ȘI MIRAJUL TRONULUI
MOLDOVEI / 42**
 Întrebări recapitulative / 52

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ / 53

I. ”PARTIDA SEPARATISTĂ”: DEFINIRE, PONDERE, ARGUMENTE

Condamnarea, fără drept de apel, a “separatiștilor” în epocă s-a prelungit, am spune firesc, în posteritatea istoriografică. Astăzi, deși nu poate fi vorba de a fi aprobați, trebuie să încercăm a-i înțelege – nu atîta sub raportul acțiunii, cît al “ideologiei” lor.

“Separatiștii”, categoric, au fost puțini numeroși. Victor Place, consulul Franței la Iași, foarte bine informat, dar cu o opinie, totuși, partizană, constata, la începuturile “mișcării” lor, că erau “cîteva spirite ignorante”, ce, “mîinate de motive de interes personal”, pornesc să se agite; “cîteva mari boieri și creaturile lor”. La o primă vedere, după Place, cel mai important motiv al apariției “separatismului”, ca fenomen, ar fi “numărul mare de concurenți pe care sistemul electiv l-a creat la gospodarat”. Patru sau cinci familii – Ghiculeștii, Bălșeștii, Sturdeștii, Roznovanu, Catargiu – ar dori să ocupe tronul. Cînd unul este ales, celelalte familii fac o “oposiție sistematică”; deci, pentru a se menține, prințul este obligat să împartă bani și ranguri, perpetuînd astfel plaga corupției. Doar o lună mai tîrziu, Place relua ideea, relevîndu-i o nouă direcție: “Partidul antiunionist, de care s-a făcut oarecare zgomot, *este în realitate cu mult mai puțin numeros decît pare*” și ar fi necesar să fie somat “să se arate, să-și expună motivele”, pentru a putea vedea “în ce-i constă adevărata valoare”. Walewski¹ nu trebuie să fie prea dezamăgit de ce se petrece în Moldova; dacă cineva ar dori să judece corect aceste țări, apoi nu trebuie să piardă din vedere “caracterul locuitorilor” lor, al cărui fond îl constituie “nedumerirea și frica”. Faptul nu trebuie să surprindă, întrucît “niciodată” nu a fost “o țară supusă la mai multe hărțuiri și influențe diferite”: înconjurată de “trei state mari, de care se tem în același grad, dacă nu pentru aceleași cauze, Principatele Dunărene trăiesc totdeauna cu frica de a nu fi într-o zi absorbite cu totul de unul din ele”. Această stare de spirit, de cetate asediată, ar fi fondul pe care a apărut – și, deci, o posibilă explicație a “separatismului”.

“Umilul cugetător politic”, după expresia lui Iorga, Ștefan Scarlat Dăscălescu, vedea în adversarii Unirii “aristocrația toată, mai cu seamă boierii bătrîni”, “orășenii Iașilor, ce se temeau să nu li se părăduiască orașul”, “străinii împămîntenți și toți ciocoi de deprinși a trăi din funcții, cari totdeauna sunt partizanii celor de la putere”. Antiunioniștii, afirma un corespondent al ziarului “L’Etoile du Danube”, “partizanii politicii antinaționale”, în afara “funcționarilor publici” numiți de căimăcămie, “nu au fost numeroși în această țară”. “La această oră” – septembrie 1857 – ei pot conta pe aproximativ 50 inși.

“Bătrînii boieri”, observa Place, sînt priviți, “cu dreptate, ca reprezentanții unui sistem de venalitate, de trădare, care și-a trăit timpul, după ce fusese atît de funest pentru țară”. În contextul alegerilor repetate pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei, au existat, este drept, nemulțumirea și abținerea “cîtorva oameni, candidați perpetui la domnie sau căimăcămie”. Este necesar și interesant, completăm noi gîndul lui Place, să observăm că aceștia, manifestînd o atitudine “separatista”, nu pot fi asimilați “marilor proprietari”, nici cu “marii boieri veritabil conservatori” (conservatorismul lor ar fi unul economic și social, *iar nu unul politic-național*), ce, de altminteri, “formează majoritatea Divanului”. Nu, e vorba de “cîteva indivizi fideli vechiului sistem”, în timp ce “noul spirit”, format în contact cu civilizația europeană, a izbîndit “pentru totdeauna”. Un diplomat belgian, aflat în serviciu la Londra, ajungea la concluzii similare: în Principate, “orice om liberal și independent este pentru Unire”. Cei care i se opun reprezintă “vechiul partid al boierilor și sprijinatorii lor care au monopolizat guvernul și odată cu guvernul toate mijloacele de delapidare și de profit”.

¹ Alexandre Joseph, conte Walewski Colonna, ministrul de externe al Franței.

Rezultatul principal al Unirii ar fi acela că ar înlocui “vechea clică oficială coruptă cu oameni independenți”. Este motivul pentru care se produce rezistența “disperată” a câtorva boieri – “averile lor, perspectivele lor, întregul loc avut depinde de aceasta”. Totuși, ar fi prea simplu să vedem în antiunioniști, așa cum a procedat o bună parte a istoriografiei marxiste, doar boierii spoliatori și intermediarii lor, participanți la beneficii, în primul rînd, pentru că cea mai mare parte a boierimii a fost unionistă.

Referindu-se la “dușmanii interni” ai Unirii, Iorga afirma, în frumoasa lui cărticică din 1909², că nici nu a existat un “partid separatist”; un “astfel de partid n-ar fi putut să fie decît *în plata străinului*”, împotriva Unirii nu au fost decît “sentimentalii cu sentimentalitatea rău plasată” sau “clientelele candidaților la domnie”. Reținând prima afirmație (rezultată, e drept, dintr-o negație!), să observăm că, în epocă, “separatiștii” au fost priviți, pe drept, ca reprezentanți ai sau măcar “manipulați” de străinătate. Ei sînt “partidul austro-turc”; acești “comedianți patrioți” nu sînt “nimic altceva decît *transfugi ai vechiului partid rusesc*, trecuți, cu arme și bagaje, în cîmpul austriac”. Ziarul englez “The Daily News”, într-un articol din 13 aug. 1857, încercînd să explice de ce “partidul rusofil” – chiar metamorfozat în “partid filoaustriac” – era “separatist”, ajungea la concluzia, conformă adevărului, că Unirea nu poate favoriza Rusia! Iată de ce Bălșeștii (care au fost totdeauna “servitorii Rusiei”), Asachi, Istrati, Scheletii, în mod “notoriu agenți favoriți ai Rusiei”, sînt acum “amicii predilecți și funcționarii lui Vogoride”. Și Constantin Hurmuzachi, între atîția alții, constata că “toți amicii politici ai <<Nepărtinitorului>> [jurnal antiunionist – n.ns., M.C.] au fost toată viața lor sateliți ai consulilor rusești, partizani și scutelnici declarați ai Rusiei, instrumente ale politicii ei”! Pe timpul ocupației rusești, aceștia renegau Turcia, ascundeau chiar și “Nișanurile turcești”, decorație pe care Kotzebue o purta.

Dincolo de violența tonului, fondul aprecierii corespunde adevărului istoric. Era vorba de interese *care nu puteau fi ale țării*. M. Emmerit sublinia că, ceea ce Place numea “partid separatist”, nu a fost altceva decît “o mică coalitție de interese personale”, incapabilă de a-și ralia “masele profunde ale poporului, ce dorește unirea pentru a face din patria sa o țară mare, puternică și prosperă”. În epocă, beizadea N. Suțu a înțeles poate cel mai bine fondul “separatismului”: oamenii de această poziție sînt “pur pozitivi”, aceia ce “calculează rezultatele materiale și imediate ale unei modificări ce ar da obișnuințelor lor *o direcție necunoscută*”, acei care ar pierde o poziție dată și care fac să consistă patriotismul lor în “imobilitate și exclusivism”.

Și apoi, destui s-au manifestat ca “separatiști” datorită unor avantaje materiale directe. Într-o convorbire “neoficială” cu Bulwer, Vogoride³ – care adesea are accese de sinceritate incredibile, dacă avem în vedere grosolana lui duplicitate – încercînd să-i explice englezului cum au fost posibile diferențele între cele două alegeri (interpretările firmanului din Valahia acceptate și în Moldova, abținerea, atitudinea guvernului etc), declara direct: “mulți au votat ultima dată pentru un separatist (v-o spun prietenește), pentru că *le-am dat bani ca să procedeze astfel și le-am promis ranguri și funcții*; de această dată nu am procedat astfel și, în consecință, nu au mai avut același motiv”. Și o concluzie, logică, dar surprinzătoare în gura lui Vogoride: “Sincer, *majoritatea din Principat este unionistă*”!. Avem și alte mărturii în acest sens. La Galați, “un individ” îi declara lui Bolintineanu, “avec un sang-froid admirable”, că a primit 500 ducați de la un candidat și 500 de la altul pentru votul său, dar că el “l-a dat *aceluia care avea șansa de a fi într-o zi ministru*”! Din Tecuci, colonelul Frunză relatează “Stelei Dunării” că, în urbe, subscrierea programului unionist se face cu entuziasm; doar “o minoritate destul de neînsemnată de cinci sau șase indivizi nu au voit a se uni cu asemenea dorinți creștine, naționale și patriotice”; ba unul i-a spus de la obraz că, “dacă domnitorul va fi

² *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor.*

³ William Henry Earle Lytton, baron Dalling and Bulwer, reprezentantul Marii Britanii în Comisia Europeană de Observație și Anchetă din Principate (1857-1858).

ereditar, apoi el va perde vre-o patru sau cinci sute de galbeni, ce ar trebui să-i capete pentru votul său la alegerea domnului”!

Se înțelege, nu toți antiunioniștii se pretau la aceste josnice aranjamente financiare. Dar, cu puține excepții, interesele personale au fost acelea care au prevalat. Deși aveau anumite atuuri (avere, cultură, experiență politică), antiunioniștii au trebuit să clacheze, în special datorită lipsei de perspectivă. Acțiunile pretendenților la tron, asistați de clientela lor, au fost, de fapt, expresia unei politici personale. Această reacție tipică de grup, îndreptată împotriva intereselor generale și urmărindu-și propriile obiective sau pe acelea ale unor puteri potrivnice Unirii, nu putea avea sorți de izbândă, atîta vreme cît apărea ca reacția unui pumn de privilegiați. Dar, deși au intuit acest handicap, fiind avantajați de controlul aparatului de stat (pînă la instituirea căimăcămiei de trei) și puternic “stimulați” de “cea mai monstruoasă alianță”, “tripla antantă politică” anglo-austro-turcă, antiunioniștii au uzat de toate mijloacele posibile pentru a-și atinge scopul.

Argumentarea “separației”. O întrebare pare a fi inevitabilă: de ce “fenomenul separatist” s-a dezvoltat cu precădere în Moldova? Căci, într-adevăr, între munteni, extrem de puțini s-au arătat a fi, pe față, adepții menținerii *statu-quo*-ului (între ei, “ciudat”, Heliade!). Chiar și Bibescu, Știrbei, Cantacuzino, Al.D. Ghica, deși în sinea lor înțelegeau că Unirea îi îndepărta de tron, era “mormîntul speranțelor lor”, nu au îndrăznit să se declare antiunioniști.

Răspunsul pe care l-a dat istoriografia noastră mai nouă avea în vedere existența la București a Comisiei speciale de informare a puterilor europene, precum și necesitatea din punctul de vedere al inamicilor Unirii de “a nu-și dispensa forțele” – iată de ce ei au acționat cu predilecție în Moldova. Problema ni se pare suficient de complicată, iar răspunsul nu poate fi unul tranșant, decît dacă dorim să simplificăm lucrurile. În orice caz, faptul că “separatismul” s-a putut manifesta în Moldova nu poate fi întîmplător, iar explicațiile le putem găsi cel mai bine în chiar “argumentația” antiunioniștilor. Să observăm totuși, în treacăt, că ideea existenței unui “complot separatist”, care, “pentru a nu-și dispersa forțele”, și-a ales drept cîmp de acțiune Moldova, este cel puțin discutabilă, măcar dacă avem în vedere *momentul apariției “separatismului”*. Într-un comentariu asupra unui articol din “The Daily News”, organul acreditat al liberalismului englez”, ce încerca “o paralelă frapantă” între conduita lui Al.D. Ghica și Vogoride, “L’Etoile du Danube” făcea observația cît se poate de interesantă că, înainte de numirea lui Toderiță Balș, în iulie 1856, nu existau adversari ai Unirii, nici în capitală, nici în provincie. Din acel moment, “o *conspirație antiunionistă*” s-a întins peste toate, iar semnalul a fost dat prin chiar numirea caimacamilor de către Poartă, în pofida vechii legi pentru instalarea guvernămintelor provizorii. A fost un început de rău augur pentru “patrioți”; repede se va vădi că adversarii Unirii înțelesesă că, dacă “cel puțin un Divan ar emite un vot nefavorabil”, apoi statul național nu se face – de aceea dușmanii externi și-au unit toate eforturile în Moldova. Și, dacă pînă atunci antiunioniștii n-au avut curajul să lupte deschis, utilizînd “mijloace ocolite”, acum ies la lumina zilei.

Deja, în iunie 1856, “partida separatistă” se agita. Într-un material trimis unor jurnale străine, apar primele “argumente” antiunioniste: Divanul⁴ moldav nu a votat Unirea – așa cum au publicat cîteva foi semioficiale – ci doar mulțumiri prințului Gr.Al. Ghica pentru activitatea sa în această direcție. De altfel, votarea Unirii nu e posibilă, pentru că “majoritatea absolută a Moldovei” este “opusă” acestei idei. În plus – și vedem acum doar contururile aisbergului – privilegiile Moldovei sînt diferite de ale Valahiei, iar Moldova știe din experiență că nu trebuie să se detașeze de Imperiul otoman, “sub suzeranitatea căruia ea a putut să conserve intacte, timp de secole, naționalitatea sa și religia sa”. Din transformarea Principatelor într-un singur stat ar rezulta “consecințe funeste”, mai ales că ar fi contra preliminarilor de la Viena și Tratatului de la Paris.

⁴ Consiliul administrativ, guvernul.

Peste puțin timp, în confruntarea pe muchie de cuțit asupra oportunității Unirii, avea să explodeze o adevărată “bombă”: broșura lui Nicolae Istrati, *Despre cvestia zilei în Moldova*. Autorul, asupra căruia vom reveni, își propunea, pentru început, să examineze “argumentele preconizatorilor transformării Principatelor într-un singur stat, bazele posibilității acestei transformări și avantajele ce ar rezulta” – utilizând, din păcate pentru dînsul, o metodă păguboasă: aceea de a generaliza argumentele unioniștilor, de a le topi în “neant”. Așa, sublinia Istrati, ceea ce se spune de obicei, că “dans l’union consiste la force”, e o sentință sau un dicton la fel de vechi ca “societatea oamenilor” și la fel de adevărat “ca însuș verbul divin”; apoi feluritele “uniri” nu ar fi alta decît “transformare politică”, “simplă centralizare a guvernămîntului”. Biserica vorbește de unire în sens creștin, moral; cînd sfinții părinți compuneau acele “litanii” (aluzie și la broșurile lui Scriban și Melchisedec!), Principatele nu existau, deci argumentarea este vădit forțată. Argumentul conform căruia “unirea sub un regent străin ne-ar asigura de o manieră mai stabilă poziția noastră socială, pentru că vom fi înscrisi în registrul statelor cu rang de regat și nu de principat” și că regele, legat de familiile domnitoare ale Europei, va avea mai multă “stabilitate”, e fals, nu se verifică în istorie: mai mult, “modestul tron al Moldovei și-a putut conserva existența”! Alt argument unionist – că, împreună, Principatele “vor fi în stare de a se apăra prin propria lor forță” – nu poate fi acceptat; chiar dacă am putea “să concentrăm românii din toate provinciile”, nu ne vom putea măsura măcar cu unul dintre imperiile vecine; am da ocazia de a fi cucerii *cu armele*. Și am pierde privilegiile pe care ni le-au asigurat, cu mari sacrificii, strămoșii! Și broșura continuă pe același ton, demolînd, cu o logică partizană, eșafodajul argumentelor unioniste la ordinea zilei. Nici măcar o Belgie a Orientului nu putem fi, spunea Istrati și trebuie să-i dăm, în această privință, dreptate, pentru că aceea are o poziție geografică “cu totul diferită de a noastră”!

Apariția broșurii lui Istrati a fost de natură să toarne gaz pe foc, într-o atmosferă încinsă pînă la insuportabil. Reacția unioniștilor a fost vehementă, nu doar în Moldova, ci și în Țara Românească și Transilvania. Cam în aceeași perioadă (iunie 1856) era colportat un program antiunionist, sub forma unei foi volante, *Ce se prevede din Unirea Principatelor?*, publicat și în “Steaua Dunării”. Prin Unire, se susținea, s-ar desființa “națiunea moldavă” (!), “religia s-ar struncina chiar din temelie, sub înrîurirea unui cîrmuitor apusean”; comerțul ar amorți în regiunile periferice; tot datorită depărtării, ar spori împilările și abuzurile; “cheltuielile ar crește peste mijloace fără a folosi decît Valahiei”; ar decădea lașii; Moldova, “cu nume, datine, drepturi și obiceiuri deosebite, ar înceta de a mai exista”.

Concomitent, gazeta “Nepărtinitorul”, avîndu-l ca redactor pe C. Gane, iar între colaboratori pe N. Istrati, M. Străjescu (fost pîrcălab), C. Hriste, Balomir, V. Drăghici și I. Sigara, desfășura o amplă campanie antiunionistă, cele mai multe articole dezvoltînd argumentele deja “lansate” de N. Istrati. O idee centrală, pe care antiunioniștii doreau să o mențină în față, era că și ei doreau Unirea, dar *o unire morală și sufletească*, iar nu una politică și administrativă. În acest sens, I. Sigara, în articolul său *Refutație la întîmpinările lui M. Cantacuzino*, propunea “soluția unei confederații”, ce ar fi “o unire mai solidă decît centralizarea guvernamentală”.

“Fuzia” Moldovei cu Valahia, se susținea într-o petiție a funcționarilor separatiști adresată comisarului turc, Savfet-Effendi, ar fi “funestă în toate privințele”, “ar deștepta rivalități între noi și valachieni, care ar provoca nenorociri și intervenții”, s-ar compromite “existența patriei noastre”; Valahia ar mai avea și “avantajul majorității” etc. Fericirea se așteaptă de la instituții, iar “nicidecum de la întinderea teritorială prin unirea cu Valahia”; am pierde Moldova – iarăși leitmotivul ! – pentru “un viitor eventual și nesigur”. Deci, se cere sultanului, prin intermediul reprezentantului său în Comisia europeană, “să ni se păstreze și autonomia ei, singurul mijloc pe care se reazemă liniștea și fericirea țării”.

Alte “argumente” erau sugerate din exterior. Al.Vogoride, secretar al ambasadei otomane din Londra, frate cu caimacamul N. Vogoride, îl sfătuia – scrisoarea, “confidențială”, e una din cele 17 “piese” ale “corespondenței secrete” – să susțină că, “deoarece Unirea nimicește drepturile Moldovei”, el nu ar putea consimți, în timpul guvernării sale, “să se piardă și să se desființeze” acele drepturi în favoarea Valahiei. Un astfel de limbaj – se sublinia, cu perfidia obișnuită – “*trebuie să placă oricărui patriot moldovean*”! Și Musurus, cumnatul, ambasador al Turciei la Londra, îl îndemna să meargă neabătut pe *drumul știut* (al zădărnicii Unirii!) și așa va scăpa această “frumoasă țară de pericolele în care vor să o arunce niște trădători nerușinați și nevrednici de numele de moldoveni”, care, pentru “interese și recompense materiale” (!?), merg “cu răutatea lor pînă acolo, încît vor să transforme Moldova, patria lor, într-o *simplă provincie a Valahiei* și, sub pretextul *numelui fabulos de România*, vor să reducă Moldova și pe moldoveni în starea Irlandei și a irlandezilor ...” El, caimacamul, își va face numele “ilustru” în Europa, “iubit în Moldova, demn de a fi pronunțat de către generațiile viitoare ale *patriei moldovenești*”, dacă va anihila “acțiunile ticăloase” ale acelor ce “nu roșesc a se numi partid național” – căci cum se poate numi partid național “o cabală care vrea robirea patriei!” În Valahia da, se poate numi așa, pentru că “tinde la mărirea patriei”, dar în Moldova, din același motiv, ar trebui să se numească “partid antinațional”, întrucît “singurul partid național în Moldova este partidul potrivit Unirii”, iar Vogoride și amicii săi politici “fac parte din acest partid național și patriotic”! Consulii Franței și Rusiei pot fi ușor neutralizați: în *numele autonomiei*, Vogoride, “ca boier moldovean”, poate respinge “intervenirile scandaloase și ilegale ale străinilor în afacerile interne”!

Nu au fost, acestea, singurele exemple de “transformare” a unor adevăruri în chiar inversul lor – și care să aibă o *aparență de adevăr*. Ideile de “patrie moldovenească” și de “națiune moldovenească”, în numele cărora se brodează îndelung, *erau să fie folosite și în viitor de dușmanii necruțători ei etniei române*. Dincolo, însă, de scopurile piezișe ale acestei “argumentări”, numai cu greu s-ar putea trece peste temerile reale existente în opinia publică. Chiar și între unioniștii cei mai înfocați, unele probleme, cum ar fi aceea a capitalei, idea confederației, teama de a nu se pune în pericol ortodoxismul prin aducerea unui prinț occidental dădeau naștere la discuții. Și nu întâmplător, ideea unei noi capitale la Focșani avea susținători, ca și aceea a prințului pămîntean (între ei, Costache Negri!).

Încercînd să surprindă esența “separatismului”, după ce trecea în revistă argumentele și tendințele acestuia (Iași nu va mai fi capitală, orașul și Moldova de Sus “nu vor mai fi decît puncte excentrice ale noului stat”; de avantajele Unirii se vor bucura muntenii; mai populară, Țara Românească își va impune majoritatea și deci punctul de vedere în guverne și adunările legislative – va avea *primatul politic*; moldovenii vor fi treptat absorbiți, ca o populație *mai mult cucerită decît unită* cu Valahia; accentul analizelor cade pe *diferențele* dintre provincii; s-ar renunța la o tradiție validată de secole de istorie; Unirea ar însemna abandonarea Basarabiei etc, etc), beizadea N. Suțu recunoștea existența unui “fond de adevăr” în argumentele separatiștilor: Unirea va atrage cîteva inconveniente, “*ce se vor face mult timp simțite*”!

Dincolo de accesele de entuziasm atît de potrivite mentalității romantice, unioniștii au cunoscut cu exactitate dimensiunile “jertfei” pe care trebuia să o facă Moldova. “Datu-s-au luptă pentru Unire și dincolo de Milcov”, nota inspirat un istoric⁵, dar “neînsemnat mai ușoară fost-a lupta pentru ei decît pentru moldoveni”. Austria și Turcia – asistate de “neutralitatea binevoitoare” a Angliei! – au mizat totul în Moldova, unde “Unirea primejduia greu interesele materiale tocmai ale clasei celei mai puternice, ale mării boierimi, care se bucurau de monopolul funcțiilor publice și a influenței politice”; “Unirea era o transacțiune între amîndouă țările în care Muntenia avea numai foloasele materiale, iar Moldova numai

⁵ Radu Rosetti.

pagube”. Ceea ce a contat pînă la urmă, adăugăm noi, elemental hotărîtor, a fost *sentimental național!*

Un “ideolog” antiunionist”: Nicolae Istrati. Pentru contemporani, Nicolae Istrati apărea drept “cel mai aprig susținător al separatismului”, “agentul cel mai ardent al Austriei și portdrapelul separatismului”, “corifeul antiunioniștilor, instrumental orb al străinătății”, “scriitor de șase luni” și “șeful partidului separatist”. Posteritatea a reținut, am spune exclusiv, aceste aprecieri și l-a fixat definitiv în postura de “trădător de neam”, “dușman al țării, crud vînzător” – dacă ne e permis să parafrazăm ultimul vers al tulburătoarei *Moldova la 1857*, compusă de Alecsandri în momentul în care încheștarea dintre “patrioți” și “separatiști” atinsese apogeul.

În definitiv, cine a fost Istrati? Fost-a el un “separatist” de o viață, ori măcar după 1848, așa cum afirma grăbit Paul Cornea, autorul singurului studiu, după cunoștința noastră, consacrat personajului, după război? Născut în 1818, într-o familie care dăduse pe Istratie Dabija-Vodă, era un autodidact cu o bună cultură. La Rotopânești avea (cum spun Aron Pumnul și Dim.R. Rosetti) “o vastă bibliotecă” cu prețioase manuscrise românești și slavone. În 1846, e amestecat în “mișcarea subversivă” a “Asociației patriotice” (alături de Mălinescu, T. Rășcanu, Cuza), fiind arestat și închis la cazarma de la Galați. Ia parte la evenimentele de la 1848. Începînd din 1840, desfășoară o susținută activitate publicistică: articole de istorie și literatură, teatru. Poezii răzlețe în “Propășirea”, “România literară” și “Steaua Dunării” (1855!). După trecerea, atît de intempestivă, în “partida separatistă”, publică o serie de broșuri care-l impun ca principalul “ideolog” antiunionist: *Despre cvestia zilei în Moldova* (asupra căreia am referit); *Despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor moldo-române* (1856, cu o versiune franceză); *Cvestia relațiilor dintre proprietarii de moșii din Moldova cu locuitorii lucrători de pămînt, observată din mai multe puncte de vedere* (1857); *Despre alegători și despre deputați* (1858). Broșura relativă la “problema agrară”, apărută în tipografia “Institutului Albinei”, era prefătată de Asachi, care-l elogia pe autor (“ex-deputat a Divanului ad-hoc care s-au desființat mai nainte de a fi consultat și ale căreia scrise politice în mai multe rînduri au lămurit interesele patriei!”), arătînd și dorința acestuia ca “fondosul” rezultat din vînzarea acestei lucrări să fie utilizat pentru o “fîntînă arteziană pe podișul Copoului”, rînduindu-se și o “societate” în acest scop. În ce privește problema în discuție (broșura apărea în dec. 1857, opinia publică fiind înfierbîntată de discuțiile pe aceeași temă din Adunarea ad-hoc), Istrati dezvoltă un punct de vedere conservator. “Cvestia” nu e simplă, se sublinia dintru bun început, mai ales într-o “țară ca a noastră *curat numai agricolă*”. În principiu, soluționarea ei, într-un mod convenabil, trebuie să țină seama și să se reazeme pe “respectul și siguranța averilor”. De starea “proastă” a țăranilor nu e vinovată legislația în vigoare, ci alți factori: abuzurile unora dintre “orândatori”, în mare parte “străini și chiar jidovi”; beilicurile cerute de guvern; asupririle unor funcționari subalterni ai administrației; înmulțirea “mașinelor de velniți”, ce “înlesnesc lățirea beției” și “ard o mare cantitate de produse spre scăderea exportăției”; “lăcomia de cîștig a crășmarilor judovi” de pe la sate, “adevărate lipitori”; în sfîrșit, “ignoranța în care lîncezește săteanul”, care poate s-ar fi înlăturat de caimacamul Balș, dacă acel regim n-ar fi fost provizoriu și supus “intrigilor politice”. Pe urmă, Istrati analizează diferitele propuneri pentru rezolvarea “cvestiei”; este de acord că situația existentă nu poate rămînea așa; în final avansează “soluția” sa, în șase puncte: desființarea boerescului, spre a fi țăranul deplin liber; “împroprietărirea” săteanului “pe ograda și grădina sa” (cu 10 prăjini, adică 1/8 dintr-o falce), “subt un embatic ușor fixat de lege” – pentru “nevătămarea” principiului proprietății; satele să aibă imașurile de azi, cu o plată ușoară; desființarea monopolului “orânzei” proprietarului; acesta din urmă să dea fiecărui sat loc pentru o piață și să ridice o biserică.

Broșura lui Istrati a stîrnit, cum era de așteptat, unele luări de poziție. Într-o corespondență din Iași către “L’Etoile du Danube”, se aprecia că noua “operă” e “din cele mai

retrograde”, autorul prezentînd ca “L’eldorado” dorit de țărani “trista condiție a mahalagiilor din Tătărași”, iar “Gazeta de Moldova” îi face, normal, publicitate! Cu toată asprimea cenzurii, a putut apărea, totuși, o broșură de răspuns, semnată de Georgie Botez.

Alături de activitatea “publicistică”, N. Istrati a subsemnat, practic, toate documentele cu caracter programatic emise de “partida separatistă”, începînd cu primăvara anului 1856, și apoi pe acelea ale grupării “convervatorilor-progresiști”. Colaborează la “Nepărtinitorul”, ulterior la “Gazeta de Moldavia” și “Patria”. Întocmește personal un “memoriu”, trimis de Vogoride Porții, privind “marea protestație” a unioniștilor din iunie 1857, în care se străduiește, de acum pe diapazonul cunoscut, să “demoleze” argumentele acestora.

Istrati a făcut parte, fără întrerupere, din “statul-major” antiunionist. În plus, Balș l-a introdus în guvern, în urma “remanierii” din dec. 1856, ca ministru al lucrărilor publice, numire considerată “favorabilă” de consulul Austriei. A “demisionat” în febr. 1857, caimacamul acceptîndu-i cererea “cu părere de rău”. Se amintea și motivul: “o altă însemnată chemare” “în slujba patriei”. Cauza reală, credem noi, era promovarea unei politici mai dure, ce a făcut necesară o reîmpărțire a sarcinilor: Istrati urma a se îngriji de “fațada ideologică”. De altminteri, i se atribuie o serie de “convertiri” spectaculoase, ca aceea a lui George Lipan (ce se va “ilustra” ca prefect de Roman) și mai ales a fratelui, nefericitul vlădică al Hușilor, Meletie Istrati, ce va muri de inimă rea.

Dincolo de faptul că Istrati a fost unul dintre puținii antiunioniști ce s-au încumetat să se angajeze în polemica cu “naționali” (cei mai mulți preferînd să acționeze în umbră!) și deci să fie luat în “colimator”, contemporanii nu i-au iertat “trădarea” pe care a comis-o: după ce a semnat petițiunea unionistă din 16/28 febr. 1856, a devenit deodată “cel mai înfocat antiunionist”. Nu a fost singurul “caz” de acest gen, se pare însă că el a depus mai mult zel unionist decît alți “transfugi”. Cine, la aflarea rezultatelor Conferințelor de la Constantinopol, întreba retoric Const. Hurmuzachi, “alerga zi și noapte” și “se agita contra turcilor”? Cine “provoca întruniri, cine perora mai tare, cine juca rol de tribun al poporului, de Baș-agitator”? Cine a scris “protestul din 28 februarie”, în care se cerea Unirea Principatelor? Nimeni altul decît Nicolae Istrati, care azi, continua Hurmuzachi, “ni se înfățișează sub masca ultraturcească ca stegar al neunirii Principatelor”; “un cameleon, un proteu politic”, ce “îndoapă pe cititorii săi cu grețosele lepădături culese din foi străine” și “inspirate de inimizii cauzei românilor” etc!

Pentru contemporani, Istrati nu era, în definitiv, decît un oportunist ordinar, un vîndut, o lighioană vrednică de dispreț. Posteritatea a preluat îndată aceste aprecieri, el fiind, practic vorbind, “ostracizat din viața publică”, iar “amintirea lui este legată, mai mult decît talentul său, de rolul detestabil pe care l-a jucat atunci”.

Dintre istorici, alături de justificata condamnare, doar Iorga a încercat să înțeleagă *omul*. Lui Istrati, spunea marele istoric, ce avea “o cultură întinsă, pe care și-o căpătase în mare parte el însuși”, și a fost “un spirit pătrunzător și vioi”, “*îi era drag de Moldova veche, și sufletul ei, credem, nu voia să-l jertfească României celei nouă*”! Acuzația de a fi urmărit tronul, ce răzbate din cînd în cînd, nu pare a fi întemeiată și nici nu credem să fi fost, ca Asachi de exemplu, “omul” unui candidat anume. Istrati, între “tovarășii” săi de drum, a rămas consecvent pînă la sfîrșit, refuzînd să intre în “combinațiile” din preajma alegerii domnului și retrăgîndu-se într-o rezervă totală pînă la sfîrșitul vieții (1864). Dar, cu toate erorile sale politice, aprecia Iorga, el “merită să stea între scriitorii cei buni ai neamului”!

Întrebări recapitulative

1. Începuturile și “suprafața” socială ale separatismului.
2. Argumentele, “ideologia” separatismului.

II. ACTIVITATEA “PARTIDEI SEPARATISTE” ÎN TIMPUL CĂIMĂCĂMIEI LUI THEODOR BALȘ

Numirea, doar parțial o “surpriză”, lui Toderiță Balș în postul de caimacam al Moldovei era numai un “episod” al unui “scenariu” mai vast elaborat de puterile antiunioniste, în efortul lor de a împiedica formarea statului românesc unitar. “Numărul unu” a fost, iarăși, Austria. Ce-i drept, agenții austrieci nu l-au agreat ca personalitate pe Balș, dar tonul lor s-a schimbat când acesta a devenit, în mod evident pentru obiectivele acelei puteri, o *soluție viabilă*.

A trebuit, mai întâi, să fie încălcată prevederea *legală* a căimăcămiei de trei, în favoarea numirii câte unui singur șef al administrațiilor interimare în cele două Principate. Pentru că, dacă în Moldova s-ar fi aplicat prevederile regulamentare la caz de vacanță a tronului, atunci inevitabil urma să se instaleze, datorită prevederii domnitorului Gr.Al. Ghica, o *căimăcămie unionistă*, formată din Șt. Catargiu, Ralet și V. Sturdza; o calamitate pentru Austria, aprecia consulul Gödel Lannoy. Același diplomat a insistat vehement pe lângă șefii săi pentru a se evita această eventualitate. Încă la 7/19 iun. 1856, Gödel cerea lui Buol⁶ să înțeleagă “necesitatea” de a se renunța la căimăcămia de trei, în favoarea formulei cu un singur caimacam, apropiat de Turcia și Austria. Să fie numit și un *comisar al Porții* pe lângă viitorul caimacam, care să combată “opозиția” internă și să sprijine interesele turco-austriece. Consulul anexa și un memoriu al “partidei conservatoare”, datat 3/15 iunie și trimis a doua zi sultanului. Tratatul de la Paris, se susținea în document, a restabilit “vechile privilegii” ale Moldovei, mulțumită sprijinului Turciei. “Subsemnații”, convinși că “marea majoritate” a țării este “indiferentă” la orice insinuare ce va avea ca scop să schimbe situația politică a Moldovei, se bucură când văd că Poarta nu sprijină Unirea – ce ar avea “cele mai funeste consecințe pentru patria noastră” – și cer, în încheiere, *să se numească un singur caimacam*. Erau pe document, spune consulul Austriei în altă parte, “peste” 100 semnături de *mari boieri!*

Era, probabil, “piesa” care lipsea pentru a determina pe turci să ia o decizie în sensul dorit de Austria. “Soluția” convenea și Angliei și, ciudat, lui Thouvenel⁷. De altfel, la patru zile după numirea lui Balș, Place comunica aceluiași Thouvenel că e “dificil” a-ți forma o idee exactă despre politica noului caimacam; acesta repetându-i – ce mai conta! – că este “un cald partizan al Unirii Principatelor”! Să amintim că Place va fi “păcălit” și de Vogoride! În schimb, consulul francez știa, cu zece zile înainte, că Balș trimisese “împuternicirea” sa Casei Zarifi și Vlasto din Constantinopol, ca să trateze, în numele său, cu miniștrii turci, numirea lui pe tronul Moldovei, avansînd și 80.000 ducați (aproape un milion de franci). Pînă la urmă, căimăcămia l-a costat 25.000 ducați (300.000 franci), dar s-a ales și cu *promisiunea tronului!* A tratat și un împrumut de la prințesa Brîncoveanu, stareța mănăstirii Văratec, ruda sa. Dintr-un document ulterior, aflăm că cel care a cumpărat la Constantinopol numirea lui Balș a fost Vogoride (de altfel, soția sa, Cocuța, era vara lui Toderiță), proba compromițătoare fiind la mîna lui Negri!

Se pare că Balș acționa și la Paris. Încă la 26 mai 1856, C.A. Rosetti îl avertiza pe Kogălniceanu că acesta “lucră tare și, de-l veți lăsa, va fi numit caimacam”! Dar, de la Constantinopol, Grenier⁸ îi scria lui Vodă Ghica, la 3 iunie, că numirea lui Balș e un fapt

⁶ Karl Ferdinand, conte Buol von Schauenstein, ministrul de externe al Austriei.

⁷ Edouard Thouvenel, ambasadorul Franței la Istanbul.

⁸ Edouard Grenier, secretar particular al domnitorului Gr.Al. Ghica.

“imposibil”, fiind și “asigurat” din toate părțile că o asemenea idee nu s-a născut aici și că ea “nu va fi niciodată avansată”. În mod cert, s-a lucrat cu “mănuși” și abia la începutul lunii iulie Ralet *aude* că vor fi numiți caimacamii Toderiță Balș și Al.D. Ghica, zvon confirmat. A fost nevoie de această “disimulare”, pe parcursul întregii afaceri, pentru a-i “adormi”, la moment, pe sprijinitorii Unirii din capitala Turciei.

În orice caz, dacă Place, nici la 24 iulie, nu era pe deplin lămurit în privința lui Balș (nu s-a dat pe față, dar “în jurul lui au venit să se grupeze toți invidizii contrar Unirii”), prietenii lui Gr.Al. Ghica știau cu cine stau de vorbă. N. Suțu, considerînd că numirea sa fusese o “eroare”, amintea de “surda rivalitate” dintre Balș și Vodă, ce se vede bine după 1849. De aceea, faptul că Ghica susține un prinț străin la succesiune poate fi “un aspect al acestei rivalități”. Balș ar fi fost, categoric, “dușmanul cel mai primejdios al domnului Moldovei” și mai cu seamă a doua lui soție, născută Dimachi, altădată căsătorită cu Iordache Beldiman, ce voia domnia. De aceeași părere era și N. Suțu: după ce-l descrie pe caimacam cu deosebită-i pătrundere (“un home pourvu d’énergie, mais soupçonneux, défiant, dissimulé”), amintește de geniul său rău, “sa femme”, cu “un spirit fecund”, dar și cu toate “resursele intrigii și seducției”. Catinca Balș, ne spune alt contemporan, nu pierdea ocazia, pentru a face prozeliți, să declare deschis cunoștințelor că bărbatul său avea promis tronul de la guvernele austriac și turcesc, în schimbul “respingerii unirei de către Divanul ad-hoc”.

Chiar și austriecii, pe care Balș a știut să-i servească atît de bine, l-au privit mai degrabă cu ochi critic. Stokera, comisarul imperial, îl considera fără talent, “condus peste tot de soția sa”, dar cu relații la Constantinopol (Reșid-Pașa, Fuad-Effendi, Sadyk-Pașa, “cumnatul său” Vogoride) și cu sprijinul lui Kotzebue⁹, Duhamel¹⁰ și Gorceakov¹¹. Cu toate acestea, din momentul în care s-a dovedit un *candidat*, adică s-a arătat a fi “o unealtă docilă”, pentru austrieci a devenit “cinstit și priceput”. În ce-i privește pe “naționali”, ei îl știau “devotat partidului rusesc”, trecut de nevoie în slujba Austriei. În 1854, Balș fusese numit ministru de finanțe și hatman provizoriu de către generalul Budberg; destituit din ambele funcții de comisarul *turc* Derviș-Pașa, el a fost urcat de *turci*, douăzeci de luni mai târziu, pe scaunul de caimacam!

Mai sînt și alți Bălșești, între ei frații Theodor și Alexandru (Alec), rude cu caimacamul (de aceea el e “Toderiță”!), foști, amîndoi, miniștri de interne; conservatori și antiunioniști, cu ceva fumuri de domnie. Oameni de peste 60 ani, ei sînt, după Place, reprezentanții cei mai autentici ai “vechiului regim al boierilor”. De “o închidere de spirit” exemplară, fără ei Lascăr Cantacuzino Pașcanu ar fi “cea mai notorie incapacitate a țării”. Alec Balș (“Cocoșu”!) a votat, împreună cu Nectarie Hermeziu, împotriva Unirii în Adunarea ad-hoc a Moldovei. În vîltoarea acelor ani, erau să se evidențieze și alți doi Balș: Grigore și Panait (Panaioti). Primul, pașoptist, trece de partea caimacamului și este numit prefect al poliției capitalei, fiind și “agentul” guvernului pentru ținuturile Neamț și Roman. Va deveni partizanul necondiționat al lui Gr. Studza, nu înainte de a se ilustra în Adunarea ad-hoc drept adeptul cel mai violent, dacă nu cel mai profund, al punctului de vedere “conservator” în “problema țărănească”. Panaioti, în strînsă legătură cu Gödel Lannoy, era să se remarce în ultima fază a luptei pentru Unire: ministru de finanțe sub Vogoride, cînd acesta era pe punctual de a sucomba, “turbat separatist” și atunci cînd totul părea, pentru “partida” sa, compromis.

Prima “grijă” a caimacamului Balș a fost să se “lămurească” cu austriecii. “Capitularea” a fost atît de completă, încît un istoric¹² a putut afirma că, din chiar momentul numirii sale în fruntea administrației, “Moldova a fost condusă de austrieci prin intermediul

⁹ Wilhelm von Kotzebue, fost consul al Rusiei la Iași.

¹⁰ A.O. Duhamel, general rus, diplomat, cu misiuni în Principate.

¹¹ Aleksandr M. Gorceakov, ministrul de externe al Rusiei.

¹² Leonid Boicu.

acestuia și al acoliților săi, al câtorva nulități de felul lui Alecu Sturdza...” Noua orientare, cu deosebire vizibilă la ceremonia instalării (Balș și-a luat postul în primire “în zgomotul tunurilor austriece”, “a intrat în palat între doi generali austrieci”), era poleită cu perfidie într-o aparență de neutralitate: dar, așa cum relatează Gödel Lanny, la curent cu realele “aplecări” ale caimacamului, acesta era doar *aparent neutru* în problema Unirii – de fapt, el a inițiat în secret strângerea de semnături pe jalbe antiunioniste. Chiar și Gardner¹³, cu toată “miopia” sa interesată, putuse observa, în legătură cu scoaterea “partizanilor prințului Ghica” din administrație, că Balș caută să intre în “grațiile influenței austriece, așa cum se făcuse mai înainte cu cea rusească”. Balș a mers până acolo încât a “mulțumit” lui Franz Joseph, prin intermediul lui Buol, pentru sprijinul acordat la numirea sa, asigurându-l de “loialitate” și solicitând, în continuare, asistență austriacă pentru rezolvarea viitoarelor “dificultăți”! Aproape simultan, vorbea țării despre “drepturi” și “adevăratele noastre interese” și se declara nepărtinitor, neangajat într-o “partidă anume”!

Austriecii nu s-au mulțumit să-l “controleze” doar pe caimacam, dar și administrația până în “străfunduri” – deosebit de revelatoare fiind, în acest sens, componența guvernului Balș. Tot acest minister, remarca Kogălniceanu, era format din oameni ai rușilor, trecuți sub “egida scutitoare” austriacă (expresie a “Gazetei de Moldavia”): Theodor Balș, tizul caimacamului, ce primise de la ruși postul de hatman și decorațiile, la Interne; Costin Catargiu, “zbirul lui Mihail Sturdza”, “factotumul consulatelor rusești”, la Justiție; Alecu Studza – fratele lui George Sturdza, aflat în armata rusă, și fiul lui Const. Sturdza, “le Néron des paysans moldaves en 1853 et 1854” – la Externe; C. Negruzii, autorul unei ode la luarea Silistrei etc, la Finanțe; Asachi, “redactorul foii rusești prin excelență”, la Culte și Instrucțiune. “O reacție completă ne domină”, încheia Kogălniceanu, reacție ce a invadat “biserica și administrația, catedra și presa, cuvântul viu și cuvântul scris”. “Prințul” Al.D. Moruzi (favoritul inițial al Austriei la cămăcămie!) și Vogoride, după informațiile consemnate de consulul Austriei, au refuzat să intre în guvern (probabil, considerau momentul prematur pentru o “deconspirare” a intențiilor personale; lupta se anunța grea, iar deținerea puterii erodează popularitatea). Deși Poarta sugerase, prin aducătorul firmanului, Kiamil Bey, să fie menținuți în guvern și unioniști – și Balș s-a gândit la Rolla, Gödel Lannoy a intervenit însă cu toată energia pentru “suspendarea” acestuia, apreciind ca “greșită” atitudinea “împăciuitoare” a turcilor.

Deși nu s-ar putea spune că guvernul nu a lucrat “bine”, Balș și, fără îndoială, consulul austriac au simțit nevoia, în dec. 1856, să-l “remanieze”. S-a montat un mic “scandal” – detaliile, totuși, ne scapă – în care “eroul” principal a fost logofătul Neculai Canta (Cantacuzino). Acesta, în disputa sa pentru o moară cu aga Manolache Codrescu – cauză ajunsă pe rol la *Divanul Domnesc* (tribunalul suprem) – pentru ca instanța “să nu judece strâmb”, solicită caimacamului să prezideze personal “judecata”. Adăugăm că Balș îi luase fățiș “apărarea”, arătându-se hotărât să-l ferească de “persecuții”! Atins în demnitatea sa, la 3/15 dec. 1856, *Divanul* (format din vornicii V. Sturdza, Al. Donici, Dim. Miculescu; postelnicii Dim. Manu, Iancu Sturdza, P. Grigoriu, Costache Carp, N. Donici și V. Meleghe) demisionează. Două zile mai târziu, Neculai Canta e numit șef al Departamentului din Lăuntru și president al Consiliului, în locul lui Th. Balș! Concomitent, “beizade” N. Conachi-Vogoride îl înlocuiește pe Scarlat Rosetti la finanțe, iar N. Istrati ia conducerea Lucrărilor Publice. În locul “demisionarului” Dim. Miculescu, e uns president al *Divanului Domnesc* vornicul V. Pogor. Aflat mai puțin pe fază decât de obicei, Place, deși apreciază modificările operate de caimacam drept “importante” și “manevre antiunioniste”, nu sesizează gravitatea pericolului. În schimb, Gödel Lannoy – desigur amestecat și poate inspirator al “manevrelor” - îi raportează lui Buol că modificările sînt *favorabile Austriei*.

¹³ Samuel Gardner, consul britanic la Iași.

Avea dreptate, în primul rînd pentru că se realiza “epurarea” drastică a unei instituții – Divanul sau curtea de apel – a cărei componentă, moștenire de la Gr.Al. Ghica, era *majoritar unionistă*. “Provocarea” lui N. Canta, ce viza nu atîta asigurarea “dreptății”, cît, așa cum s-a și întîmplat, *demisia* membrilor tribunalului, a fost “necesară”, întrucît Balș *nu putea opera modificări în componența sa!* O curte de apel ostilă sau măcar onestă, se înțelege de la sine, reprezenta un pericol real în perspectiva viitoarei campanii electorale, din punctul de vedere al “partidei austro-căimăcămăști”. Este posibil ca “scenariul” manevrei să fi fost gîndit chiar de N. Canta, premiat cu intrarea în guvern! Am fi, totuși, tentați să admitem că acesta era doar un aspect al problemei. Anumite “semne” – cum ar fi, de exemplu, “complotul” fraților Dimitriu, ce ar fi plănuit uciderea caimacamului (informația este de la Gödel și poate fi o “pistă falsă”!) – pregăteau “terenul” pentru o intervenție în forță. Și apoi, anumiți oameni din guvern nu păreau prea zeloși și nici prea capabili, ceea ce ar justifica apelul la N. Canta, “omul fatal al regimurilor lui Mihail Sturdza și Grigore Ghica”, ce “trecea drept cel mai cumplit prevaricator ce avusese Moldova pe lîngă Mihalache Sturdza, dar, totodată, “un bărbat capabil și experimentat, în stare să facă unioniștilor cele mai cumplite greutăți”! Dacă numirea lui Istrati pare “firească” – să amintim, în treacăt, că pentru postul de director fusese solicitat, după propria-i mărturisire, Th. Codrescu – “surprinzătoare” ar putea fi aducerea lui Vogoride (“cucoana” Catinca Balș, ne spune un istoric¹⁴, dorea sprijinul lui Ștefanache la Constantinopol). Dar, să nu uităm, Vogoride *refuzase* în iulie intrarea în “echipa” Balș, din motive, considerăm, de oportunitate personală. El a preferat să rămînă în “rezervă”, așteptînd un moment prielnic sau poate indicații de “sus”. Ieșirea la rampă, în decembrie, poate avea legătură și cu sănătatea șubredă a caimacamului (mai avea zece săptămîni de trăit!) – Vogoride trebuia să fie *acolo* pentru a-i putea succeda. Este de la sine înțeles că, atît el, cît și ceilalți trebuie să se fi angajat să împiedice Unirea!

În ciuda declarațiilor sale de “imparțialitate”, odată format guvernul, caimacamul a purces urgent la o epurare radicală a aparatului administrativ. Pînă la sfîrșitul anului 1856, “toți directorii de departamente, prefectii districtelor, perceptorii contribuțiilor, cea mai mare parte a prezenților și asesoriilor curților de justiție și tribunalelor, șefii jandarmeriei, toți subadministratorii [«privighetorii», subprefecții – n.ns., M.C.] ocoalelor *cantoanelor* au fost imediat destituiți și înlocuiți cu persoane aparținînd vechiului partid rusesc și care sînt, în același timp, adversari ai Unirii Principatelor”. La sfîrșitul lunii septembrie, numai unul din cei 13 prefecti ai lui Gr.Al. Ghica mai era în funcție. Vasta operațiune a fost posibilă, deși prevederile regulamentare interziceau caimacamilor să opereze schimbări în administrație pe durata mandatului lor, prin abuzuri de tot felul, dar ceea ce a contat în primul rînd a fost “asistența” Austriei și Porții. Însuși marele vizir, Aali-Pașa, îi “recomanda” lui Balș, printr-o scrisoare adusă chiar de Kiamil-Bey, împreună cu firmanul de numire, să *suspende* dispozițiile fostului domn de după 30 martie 1856 (Tratatul de la Paris) și să aștepte “rezoluțiile” Porții. Și, pentru că documentul nu arăta nici o “margine” acțiunii sugerate, evident că i se acorda caimacamului “mînă liberă” în acțiunea antiunionistă! Doar cîteva zile mai tîrziu, Fuad-Pașa remitea ambasadorilor Turciei faimoasa *Circulară din 31 iulie 1856*, în care se arăta cu destulă claritate nu doar poziția Porții relativă la “problema românească”, ci se oferea celor doi caimacami un “balon de oxigen”, vehiculîndu-se, în același timp, cîteva din “argumentele” notorii antiunioniste. Principatele, se afirma deschis, ca și cu alte prilejuri, sînt “parte integrantă” a Imperiului otoman, care reprezintă “un element de viață pentru ele”. De altfel, “*popoarele valah și moldav*” (!?), cîndva unite, “au format de zece secole *naționalități aparte*, corpuri distincte, obișnuite să fie administrate separat, avînd fiecare un șef, legile sale, într-un cuvînt *naționalitatea sa distinctă*”. Unirea ar avea acest rezultat că “unul din Principate va fi încorporat la celălalt”. Turcia nu crede că Unirea ar fi “o condiție

¹⁴ Radu Rosetti.

esențială pentru binele lor și o nevoie reală pentru ele”; această combinație nu arată nici un avantaj și, pe deasupra, unioniștii sînt o “minoritate” în Principate. Concluzia: Unirea să nu fie supusă unei “discuțiuni publice în adunări care nu sînt încă obișnuite cu marile dezbateri politice, ci unei cercetări serioase a puterilor”. Căci, dacă s-ar lăsa dezbateră pe seama lor, s-ar ajunge la nivelul “pasiunilor agitate” ale “celor *două popoare*”, care “în educația lor socială pot prefera utopii în locul adevărului și al realității”. Perfectă similitudine – putem vedea – între dușmanii externi și cei interni ai Unirii!

Ca o “completare”, în sept. 1856, sosește la Iași *ordinul* (“solicitat” din țară!) lui Fuad-Pașa prin care se suspenda legiuirea presei. Noii cenzori sînt Asachi și Negruzzi, directori în minister. Astfel, considera Gödel Lannoy – și nu se înșela – unionismul a primit o puternică lovitură! Continuau să apară, în schimb, “Nepărtinitorul” și “Gazeta de Moldavia”, precum și o mulțime de materiale antiunioniste. Emisarii stăpînirii au fost trimiși în ținuturi pentru propagandă: postelnicii Manolachi Drăghici și Mihai Gherghel la Botoșani și Dorohoi; Vasile Drăghici la Galați; Mihai Străjescu la Bacău; la Roman și Neamț acționa Gr. Balș, avînd ca “ajutoare” pe Const. Ghica, Dim. Stan și N. Jipa. Încercînd să-i aresteze pe aceștia din urmă, prefectul de Neamț, G. Roznovanu, a fost destituit și adus în fața tribunalului ca atentator la libertatea individuală. “Propagandiștii” au misiuni diverse: de a strînge semnături pe documente antiunioniste, de a răspîndi zvonuri “destabilizatoare”, de a observa mișcările adversarilor și a le raporta guvernului etc. “Rețeaua” caimacamului era dublată de aceea a consulului Austriei, ce dispunea, “în fiecare din orașele Moldovei, de agenți numiți staroști”, ca și de armata sudîților. Simțindu-și inferioritatea, Place se străduia să înjghebe propria rețea: Caillol la Bîrlad, Bitrou la Roman, altul la Botoșani. Se gîndește să folosească și niscaiva evrei.

La începutul toamnei, Balș a luat măsuri pentru oprirea accesului în Moldova al exilaților munteni de la 1848, a îngrădit cu strășnicie intrarea presei prounioniste, a interzis chiar propriilor concetățeni să iasă din țară. La 19 ian. 1857, ca să dăm doar un singur exemplu, Negri îi comunica lui I. Ghica, pur și simplu, că drumul la Constantinopol (fusesse invitat de Reșid-Pașa!) e “cu desăvîrșire cu neputință acum”. El n-ar pleca cu un pașaport străin, pe furiș, “după cum știi că *alții au făcut-o*”, iar pașaport moldovenesc ar căpăta doar dacă însuși marele vizir i-ar porunci expres lui Balș! Guvernul actual, încheia Negri, pe drept cuvînt se teme de plecările la Constantinopol! Ceva mai înainte (28 nov./10 dec. 1856), Ralet îl informa pe același I. Ghica (lungul “tablou al mizeriilor noastre”), între altele, despre “manevrele” lui Balș în domeniul învățămîntului: a închis mai multe școli, a obligat pe cei mai buni profesori să demisioneze, l-a numit pe călugărul Ion Silvan la inspectoratul școlar. Sensul “operațiunii” nu era greu de înțeles: “profesorii și învățătorii fiind suspectați de unionism” și întrucît ei aveau drepturi electorale, era “bine” ca momentul alegerilor să nu-i găsească în funcție. “Fabricarea” listelor electorale deja începuse!

Antiunioniștii au căutat argumente și de altă natură. Simțindu-se, probabil, fără o suficientă sprijinire din partea opiniei publice, au încercat să-și ia de aliat istoria Moldovei. Astfel, pe la începutul lunii noiembrie, se formează la Iași un comitet pentru ridicarea unui monument lui Ștefan cel Mare. Asachi urma să facă proiectul, ce va fi înaintat caimacamului spre aprobare, “nu numai ca șef al statului, dar mai cu seamă ca *cel întîiu fiu al țării*” (!? – n.ns., M.C.). Ideea (pusă pe seama lui Balș, se pare însă că-i aparținea lui Istrati) se va realiza cu fonduri adunate prin subscriere publică. Urmează “proclamația către onorabilii compatrioți”, în care, subtil, se susținea că Ștefan a dorit ca Moldova să rămînă un stat autonom. Iată-l pe marele voievod, simbolul Moldovei și a toată românia, “primul separatist”!! “Utilizarea” eroului părea promițătoare și ea va fi reluată din “indicația” lui Vogoride.

Pentru caimacam, totul părea că merge ca pe roate, cînd, om bătrîn, se îmbolnăvi grav de plămîni. Cu patru zile înainte de a muri, mai avea puterea (și optimismul!) să se plîngă

sultanului că *nu are suficiente puteri* pentru a lua măsuri contra unei “minorități” – unioniștii, firește – căreia îi atribuie “proiecte de dezordine”. După două zile, la 15/27 febr. 1857, își înaintează demisia, implorându-l pe sultan să se îngrijească de soarta familiei, înglodată în datoriile “contractate în *interesul serviciului*”. Adresează o scrisoare și marelui vizir, având același scop, dar conținând și o surpriză de proporții: “cunoscând oamenii și lucrurile țării mele, eu nu pot să desemnez altă persoană, *pentru a continua politica trasată de Sublima Poartă*, decât *prințul Nicolae Conachi-Vogoride*, cunoscut pentru principiile sale, fidelitatea sa către augustinul nostru *suveran* și care posedă de asemenea simpatiile moldovenilor”!! Să fi fost doar “inspirația” muribundului? Greu de crezut; mai repede am putea presupune că Vogoride i-a fost *impus* lui Balș, poate de Gödel și poate în schimbul unor “reparații” materiale pentru familia sa. Sau poate, atât de aproape de domnie, el uitase, cum spunea Xenopol, “să se asigure și din partea morței, care veni să-l umfle pe neașteptate”, nelăsându-i suficient răgaz spre a medita la binele țării sale.

“Astrucarea” “bunului și zelosului patriot”, după “Gazeta de Moldavia” a unuia “din cei mai fanatici servitori ai Austriei”, după “L’Etoile du Danube” (“Dumnezeu poate să-l ierte pe d. Balș, dar Moldova niciodată!”), încheia o etapă în acțiunea antiunionistă și marca începutul alteia, chiar mai plină de violență.

Întrebări recapitulative

1. Împrejurările și semnificația numirii lui Todiriță Balș în postul de caimacam al Moldovei.
2. Colaboratorii lui Todiriță Balș; acțiunea antiunionistă.

III. CĂIMĂCĂMIA LUI NICOLAE CONACHI-VOGORIDE

La 7 martie 1857, se expedia din Constantinopol telegrama marelui vizir prin care Nicolae Conachi-Vogoride era anunțat de numirea sa în postul de caimacam. Faptul, se consemna într-o corespondență din Iași către “L’Etoile du Danube”, a “stupefiat și indignat pe toată lumea”, căci Vogoride, “prin nașterea sa, prin educația sa, prin sentimentele sale, prin limba sa, prin moravurile sale, era *complet străin națiunii*”. Era cu atât mai dureros pentru “patrioți” cu cât, să ne amintim, “năvala” străinilor întreținea o xenofobie accentuată; pentru cei mai mulți, așadar, Vogoride era “străinul” cocoțat fără rușine în fruntea unei țări pe care n-o iubea și n-o înțelegea. Era “fanariotul” amintind de o epocă revolută și de practicile detestabile ale turcilor, care nutreau tocmai acum dorința de a le reactualiza. Dim. Ralet constata că numirea “a revoltat mai mult pe antiunioniști și pe bătrînii mari boieri” – el, personal, neînțelegînd prea bine de ce tocmai pe ei, dar a putut observa cum aceștia încep să se pronunțe “deschis” pentru Unire, pentru a pune un capăt regimului firmanelor. O posibilă explicație ar putea fi “dezamăgirea” încercată de mulți dintre candidații la căimăcămie. La Iași, relata Place lui Walewski, se desfășoară “un spectacol care mă scîrbește”: Balș încă n-a murit și “concuranții” la succesiunea lui au și început să se miște; “bancherii ovrei” din oraș “nu mai au altă ocupație decît să dea polițe pentru Constantinopol”; unii candidați au “îndrăznit” să ceară sprijinul consulului – în total peste 15 amatori, pe care Place îi *cunoaște*, “se prezintă și se înghesuie pe această cale a mituirii”. Este “o nevoie imperioasă” de a se pune odată capăt acestui “trafic rușinos”, un motiv în plus de a lucra pentru “a mîntui pentru totdeauna un popor atît de exploatat și atît de nenorocit”. Cinci zile mai tîrziu (9 martie, stil nou, 1857), Thouvenel comunica la Paris “lista” candidaților, înaintată lui de același Place: favoriții Austriei sînt V. Ghica, Istrati și Al. Moruzi; ai consulului francez de la Iași – Șt. Catargiu, Mavrogheni și *Vogoride*; pe lista lui Edhem-Pașa apăreau Costin Catargiu, Vasilică Sturdza și Alecu Cuza (!). A fost preferat “candidatul” cu cele mai slabe legături cu pămîntul țării!

Personajul era detestat de cei mai mulți dintre contemporani – noi am ales, din mulțimea mărturiilor, pe acelea ale lui Edouard Grenier și N. Suțu. Primul, fostul secretar particular al lui Gr.Al. Ghica, succedînd în această funcție chiar lui Suțu, îl cunoscuse personal și pe tatăl lui Vogoride, Ștefanache-Bey, un “moșneguț mititel, ghibaciu și șiretu”. Bătrînul l-ar fi trimis pe fiu – obiceiul era vechi – să se căpătuiască în Moldova, unde sosi “cu fesul roșu pe cap” și “bîlbîind o franțuzească neîndestulătoare”. Marea “lovitură” o reuși atunci cînd, “printr-o bine chibzuită împărțire de parale, prin șiretlicuri și prin stăruința lui”, izbuti să se căsătorească cu cea mai bogată moștenitoare din Moldova, Cocuța Conachi. Altfel, era “nerod”, “plin de șiretenie și de fățarnicie, amestecate totuși cu oarecare naivitate”, utilizînd două “arme” pe care le credea infailibile: “minciuna și coruperea”. Și totuși, se indigna Grenier, “acest turc, acest prost, acest năuc, acest analfabet, care n-avea în țeasta lui decît un mijloc de a se înălța: minciuna, a ajuns să stea la cîrmă în această biată țară moldovenească”! Nu era însă o întîmplare, credea beizadea N. Suțu, căci bătrînul Vogoride de mult timp fusese obișnuit să considere Moldova drept “apanajul său”; deci a făcut totul să fie numit fiul caimacam. În ce-l privește, acesta din urmă nu se remarcase pînă atunci decît prin “sa ineptie et ses dèrèglements”; neposedînd “nici o instrucțiune”, considerînd “onestitatea drept o himeră”, dezbrăcat de orice noțiune de moralitate sau de probitate, nu credea decît în “puterea aurului”. Cum era de așteptat, administrația lui Vogoride a fost “un mélange burlesque d’impèritie, d’arbitraire, de confusion et d’abus”. Știind cu cine are de-a face, N.

Suțu a refuzat categoric propunerea avansată de Vogoride-tatăl de a fi “secretarul sau consilierul privat” al fiului.

Familia Vogoride – de origine bulgară, dar turcită – avea întinse relații la Constantinopol. Tatăl, Ștefan (Ștefanache, Ștefanaky-bey), fusese caimacam al Moldovei la 1821 și capuchehaie sub Mihail Sturdza, căru-i era și socru. Deoarece, o vreme, guvernase Samosul cu titlul de bei, progeniturile se credeau îndeptățite la titlul de “prinț”. Un fiu, Alexandru, fost guvernator al Rumeliei Orientale, era, în anii Unirii, secretar al ambasadei Turciei la Londra. Ginerii, Constantin Musurus Pașa și Ioan Fotiade (Photiade), erau unul ambassador în Anglia, celălalt capuchehaie a Moldovei. Cu toții au lucrat din plin pentru a-l vedea pe “Niculache” pe tronul de la Iași. Dar, cum acest obiectiv nu s-ar fi putut realizat nicidecum în cazul Unirii Principatelor, al aducerii unui prinț străin sau chiar al alegerii unui pământean *de către români*, “echipa” a fost net antiunionistă și antinațională. Este interesant să observăm că rubedeniile din partea soției lui N. Vogoride, cu una sau două excepții, nu l-au sprijinit – sau cel puțin nu pe față – întru împlinirea ambițiilor sale de mărire. Amintim mai cu seamă pe cei doi cumnați – Costache Negri și V. Sturdza – unioniști convinși!

“Calitatea” principală a lui Vogoride era profunda disimulare, duplicitatea ce mergea pînă la cinism, întrerupte de scurte “accese” de naivitate sinceră, după cum observase (singurul!) pătrunzătorul N. Suțu. Pînă a ajunge caimacam, se pronunțase pentru “*statu-quo* politic” și chiar, în anumite împrejurări, pentru Unirea Principatelor. Astfel, în vara și toamna anului 1856, după ce refuzase să intre în guvernul Balș (vărul său, prin soție), Vogoride face un voiaj în Franța și Anglia pentru a organiza “cruciada împotriva partidului național”. Deși se întâlnește cu C.A. Rosetti la Paris și cu Dim. Brătianu la Londra, prezentîndu-se drept “un ardent unionist”, în același timp dă bani grei pentru a monta presa în sensul separației, lui datorîndu-i-se seria de articole apărute în “La Presse Belge”, “principalul organ al *statu-quo*-ului în Principate”. Întors în țară, a fost numit, după cum se știe, ministru de finanțe, el fiind inspiratorul și, în parte, realizatorul “epurării” aparatului funcționăresc al lui Vodă Ghica (operație executată la sînge; nu a iertat nici pe Vasile Romalo, fiul unuia dintre cumnații săi, pe atunci prefect de Tecuci). Își formează rapid o “echipă” – Istrati, N. Canta, A. Soroceanu, frații Drăghici, Ghiță Căliman, Costin Catargiu, “prezidați” de consulul Austriei.

Lipsa totală de scrupule a lui Vogoride – și mai ales ușurința “năucitoare” a nerespectării cuvîntului dat – avea să se vădească chiar înaintea numirii sale oficiale la căimăcămie. Astfel, pentru a putea beneficia de sprijinul Franței, în acest scop, la Constantinopol, el lasă în mîna lui Place un document prin care se angaja să nu întreprindă “nimic ce ar putea împiedica – sau la alegeri sau în Divanuri – libera exprimare a dorințelor populației”, deși știa categoric că va proceda exact invers. Mai mult, timp de opt zile, pînă a venit Fotiade cu “instrucțiunile”, Vogoride, care “simțea că numirea sa va determina în țară o mare nemulțumire” (sentiment potențat de uniforma de general otoman – “Routléi-Ouléa”, pașă – pe care o purta, ca și sensul distinctiv al funcționarilor turci, “la calotte rouge”, de care nu se despărțea niciodată), a avut grijă să păstreze o atitudine, se “consola” Place, “cît se poate de neutră”. Pentru a “disculpa” cumva pe caimacam în fața consulului Franței, Fotiade l-a încredințat personal pe acesta din urmă că “aducea prințului Vogoride ordinul formal de a păstra ministerul d-lui Balș și de a întrebuița aceleași mijloace pentru combaterea Unirii”. Altfel spus, “prințul” procedează cum procedează, nu-și ține cuvîntul *din ordinul Turciei* – dar credulitatea lui Place merge și mai departe; deja la 31 martie (stil nou), deși vede că Vogoride *calcă pe urmele lui Balș*, “înțelege” că acesta nu are de ales: “sau să lucreze la falsificarea dorințelor populației sau să-și atragă dizgrația”! Naivitatea – sau poate altceva! – lui Place, într-un moment hotărîtor, avea să aducă prejudicii grave cauzei Unirii!

Este cert că Vogoride “corespundea” din punctul de vedere al Turciei și Austriei. “Supunerea” lui totală îl făcea mai dependent de marele vizir decît pașa de Damasc sau de Bagdad; în plus, nerespectînd opinia publică, legile și moravurile țării, a jucat pe o singură

carte norocul său politic, în timp ce Moldova, aprecia cu amărăciune un contemporan, trăia “cele mai triste zile din istoria sa a ultimului secol”. Cercetarea, fie și fugitivă, a unor “piese” din așa-numita “corespondență secretă – un set de 17 scrisori sustrate din biroul lui Vogoride – ne poate oferi o înțelegere deplină a obedienței, duplicității, perfidiei sale și a susținătorilor săi (trebuie să menționăm că atât Poarta, cât și Austria nu au recunoscut niciodată *oficial* ingerințele lor în Moldova!)

Într-o prima misivă, din 14 aprilie 1857, Al. Vogoride, fratele, îi atrăgea atenția că e “de mare nevoie să-ți dai din timp toate silințele ca *moldovenii să nu exprime dorințe pentru Unire și să se facă, astfel, “vrednici de bunăvoința Înaltei Porți și de sprijinul Angliei și Austriei”*. Să nu-l intimideze poziția Franței, pentru că cele trei puteri sînt decise să împiedice Unirea; să nu-l deranjeze jurnalele franceze care îl “tratează de grec”; să lucreze cu “istețime și finețe”; să “manifeste” o atitudine “generoasă” față de moldoveni, “politicoasă” față de boieri și “cu tărie adversar al Unirii”. O zi mai tîrziu, grijuliul frate îi expedia altă epistolă cu “sfaturi” asemănătoare. Să urmeze “orbește” pe consulul austriac, cât de “nesuferit” ar fi; să se sprijine pe toate “persoanele ce-ți va recomanda”, chiar dacă sînt “perverse și cu nume rău” – “este destul ca acești oameni să fie din toată inima contra Unirii, aceasta ajunge”! Să fie încredințat că Unirea “nu se va realiza niciodată”, chiar dacă Adunările s-ar pronunța pentru ea; ar fi bine, totuși, ca “Divanul moldovenesc să nu se pronunțe pentru Unire”, astfel se va ușura misiunea puterilor antiunioniste, ce i-ar datora “recunoștința” lor. Bine a făcut că a oprit libertatea presei, pe care “niște moldoveni smintiți, *prieteni ai Rusiei*” (?!), ar folosi-o pentru a induce în eroare poporul. (“Steaua Dunării”, spune grecul, bună “pentru a înveli brînză”!). “Smintiții care vor Unirea uită că aceasta nu e prevăzută în tratatul de la Paris. În încheiere, roagă pe “bunul Dumnezeu să vină ziua cînd *te vei putea bucura de roadele muncii tale*”!! Din Constantinopol, bătrînul Ștefanachi îl avertiza că “cel mai periculos comisar” e Basily; să-l menajeze, să-l atragă, să-i cultive pe superiorii lui! În legătură cu înlăturarea din minister a lui Costin Catargiu, un posibil *rival* pentru Vogoride – cum se credea la Poartă, îi “reamintea” că, “în definitiv, *domnia nu depinde de cei din Moldova*”, ci de *voința și aprobarea turcilor și de “unii ambasadori străini pe care noi îi putem dispune și atrage în favoarea noastră*”!? Gesturile bruște nu sînt recomandabile; dimpotrivă, să fie “tare, răbdător” și mai cu seamă să-și ascundă “gîndurile”, să fie “tăcut”. Dar, în același timp, să se arate “hotărît și neclintit”, să adopte mereu o “linie de purtare” care să probeze că este slujbașul puternicului Imperiu otoman și să-i apere cauza “*pînă în momentul cînd Înalta Poartă se va putea declara pe față contra Unirii*”! “Tactica” aceasta era, se vede, la mare preț, de vreme ce cumnatul Fotiade îl avertizează să fie atent ce-i spune lui Place, “la orice vorbă care v-ar putea compromite în fața Înaltei Porți și aceasta *măcar pentru ochii lumii*”! Și îi explica, din nou, “spiritul politici turcești”: se dorește ca el “*să lucreze cu energie în contra Unirii, dar peste tot fără zgomot și mai ales fără a divulga că primiți astfel de instrucțiuni de la Poartă*”! Apoi, sublinia Fotiade într-o altă scrisoare, e foarte important să intre și mai mult în grațiile Austriei.

Cu astfel de “instrucțiuni”, care veneau atît de bine în întîmpinarea propriilor ambiții, și cu concursul unor “colaboratori” fără nici un Dumnezeu, Vogoride era pe punctul să-și atingă unul dintre obiectivele principale: acela de a izbuti o adunare cu majoritate antiunionistă. A trebuit o sfortare extraordinară a “patrioților”, pînă la urmă a Moldovei întregi, pentru a-l neutraliza. Nu a fost doar o luptă împotriva unei *personae*, ci împotriva *elementului străin* decis să înăbușe aspirațiile unui popor de a ieși la lumină. Opresiunea, abuzurile, politica în forță au determinat o îndîrjire greu de bănuat a blajinilor moldoveni: “idea Unirii”, aprecia Place, a făcut mari progrese și “tocmai din cauza presiunii ce au încercat să exercite contra ei”.

Deși, cum am văzut, Fotiade adusese, odată cu numirea lui Vogoride, și ordinul formal de a păstra atît Ministerul Balș, cât și maniera și mijloacele de combatere a mișcării unioniste, anumite modificări au trebuit să se facă. În locul demisionarului Al. Sturdza (Coco), a fost

numit secretar de stat Panaioti Balș, titularul, de pînă atunci, la Culte și Instrucțiune Politică – postul său fiind ocupat de vornicul G. Beldiman. Locotenent de hatman rămînea col. Scheletti, iar Finanțele, prin trecerea lui Vogoride la căimăcămie, erau girate de C. Negruzzi. Dar cea mai spectaculoasă “mișcare” a fost rocada N. Canta-Costin Catargiu: al doilea prelua Internele, primul era numit titular la “Dreptate”.

Instalarea lui Costin Catargiu ca ministru de interne avea o semnificație aparte, subliniată, de altfel, în ofisul căimăcămesesc din 12/24 martie 1857: pe mîna lui era dată nu ordinea publică – așa cum ar fi fost firesc – ci “administrația țării”! Catargiu avea mîna liberă, fapt ce s-a văzut foarte repede, *să distrugă mișcarea unionistă*. Se și angajase în acest sens, la prima ședință a cabinetului sub noul caimacam, la care mai participaseră și Fotiade și consulul Austriei. La declarația lui N. Canta, titularul din acel moment al Internelor, că nu-și poate asuma răspunderea ca alegerile să iasă în sensul dorit, această “răspundere” și-a luat-o Costin Catargiu: “să compună în așa fel Divanul ad-hoc, încît să respingă Unirea”.

Personajul era de o violență rară. Om la 60 de ani, avea la active “patru procese criminale”, fapt ce nu l-a împiedicat să fie de mai multe ori ministru, chiar al justiției. El a început, sub Vogoride, “războiul de violențe și de fraude contra unioniștilor”, el a falsificat listele electorale – acestea au fost “titlurile” sale în fața Turciei și Austriei.

Dar, doar peste o lună, la 16/28 apr. 1857, Catargiu a fost demis! Era, pentru unioniști, o victorie importantă, deși succesorul său se va dovedi de aceeași factură. Încercînd să descifreze motivele demiterii, Place afirma că turcii înșiși “au sîrșit a recunoaște că aveau într-nsul un prieten prea compromișător”; în plus, pentru a-l scoate din post, a insistat și soția caimacamului, Cocuța Conachi-Vogoride, amenințîndu-l cu divorțul, prin intermediul prințului Al. Moruzi (“nu-i va ierta o trădare față de patria sa!”). Cu demiterea au fost de acord atît Savfet-Effendi, cît și austrieicii, ce aveau în rezervă un înlocuitor. Sînt posibile însă și alte explicații. Catargiu reușise, cu ocazia “angajamentului” său, să ajungă la o “înțelegere” *personală* cu Fotiade. Deși nu puteau cunoaște exact la ce se referea înțelegerea respectivă, bănuim că avea legătură cu ambițiile de domnie ale boierului moldovean. În orice caz, între hîrțile din setul “corespondenței secrete” a lui Vogoride, exista una adresată de Fotiade lui Catargiu, din 9/21 apr. 1857 și probabil “interceptată” de caimacam, cu un conținut cel puțin “ciudat”. Fotiade s-ar fi achitat de o promisiune față de Catargiu, făcută la ultima lui venire în țară (în martie), *intervenind în favoarea acestuia la Constantinopol*. Aceasta nu e totul; urmează “sfaturi” asemănătoare cu acelea adresate lui Vogoride: să fie atent Catargiu că vin comisarii la Iași; să nu piardă ocazia și să se aproprie de “comisarul imperial” pentru a-i face “promisiunea de credință fără cel mai mic scrupul”. Să evite, oricum, “cuvinte violente cu oricare dintre consuli”, care “strică cauzei noastre, *de vreme ce actele fără zgomot ne sînt necesare*” (“lucrarea”, înțelegem, trebuia să se facă în culise!). Cînd primește vestea demiterii lui Catargiu – îl anunțase, interesant, nu caimacamul, ci Panaioti Balș! – Fotiade îl informează pe Vogoride că Prokesch-Osten¹⁵ era nemulțumit de această decizie, pe care a atribuit-o “*rivalităților și lipsei de încredere*”. Trebuia, adăuga Fotiade, “păstrat pînă la formarea Divanului” (să-și facă mai întîi treaba, adăugăm noi!). Chiar și bătrînul Vogoride află cu “mare mirare” de “îndepărtarea” lui Costin Catargiu, schimbarea lui interpretîndu-se ca o “concesiune” din partea caimacamului plîngerilor formulate contra lui de consulul Franței, care, în felul acesta, ar fi “deschis porțile înaintării partidului francez”. Cam de aceeași părere era și Stanley (Catargiu, “prin violența și imprudența sa, a dăunat cauzei pe care o susținea și a întărit partidul unionist”); îl întreba, totuși, pe Bulwer, prin telegramă, dacă trebuie să “recomande” demiterea lui Catargiu, ce oferă atuuri unioniștilor. Demiterea nu a fost, din cîte se pare, intempestivă; Vogoride îl informase – probabil la începutul lunii aprilie – pe Edhem-Pașa de motivele unei despărțiri iminente de Catargiu, căci turcul îi comunica, la 10/22 apr.,

¹⁵ Anton von Prokesch-Osten, internunțiu (ambasadorul) Austriei la Istanbul.

că “va lua în considerare” cele transmise de caimacam, “turnându-l”, cu această ocazie, pe Dalyell, secretarul consulului englez de la Iași, de unionist! Este posibil ca Vogoride să fi dorit s-o ia înaintea “misiunii” Le Sourd, secretarul comisarului francez, ce ducea la Constantinopol “dosarul” incriminatoriu întocmit de unioniștii moldoveni, relativ la abuzurile administrației. De altfel, depeșa cifrată a lui Vogoride, prin care-l lămură pe Fotiade “cu tot ce s-a întâmplat cu d-l Catargiu și scopul misiunii d-lui Le Sourd”, ajungea la Constantinopol înaintea francezului, ca și depeșa cu conținut similar a comisarului austriac adresată baronului Prokesch. După o “înțelegere” între cei doi și Ghalib-Pașa, care avea o informare similară de la Savfet-Effendi, s-a formulat *răspunsul* ce marele vizir *il va da* lui Thouvenel, când acesta se va înfățișa cu “dosarul Le Sourd”: “Caimacamul avînd depline puteri la numirea miniștrilor săi, *imediat ce s-a convins de parțialitatea d-lui Catargiu, a decis să-l destituie și să îndepărteze prin aceasta orice motiv de reclamație*”!! În plus, Talleyrand¹⁶ și Place vor fi *ei acuzați de parțialitate*! Cu alte cuvinte, nu va avea loc nici o “judecată” a administrației Vogoride și nici măcar a lui Catargiu, ce era *dinainte* sacrificat. Astfel încît, atunci când Thouvenel s-a prezentat marelui vizir și lui Ghalib-Pașa, “jocurile” erau făcute – chiar dacă a persistat o anumită reticență a englezilor față de cele petrecute în Moldova (lordul Stratford¹⁷, de exemplu, îi comunica lui Fotiade “știrea” conform căreia “se spune” că Vogoride, “pentru a plăcea francezilor”, a dat în ascuns lui Place hîrțile lui Catargiu!).

Am insistat asupra acestui “episod” întrucît el este semnificativ pentru anumite trăsături ale “partidei separatiste”. Aceasta nu a fost – cum s-a dorit de către “regizorii” acțiunii antiunioniste – o “echipă”, ci o asociație temporară de ambiții individuale ce nu rareori intră în conflict între ele. Pentru un Costin Catargiu, “separația” nu reprezenta atît un scop, cît un mijloc pentru a-și atinge obiectivele. Nu convingerea îi ține, cum îi ține, împreună pe antiunioniști, ci meschine interese personale. De aceea, urmașul lui Catargiu în postul de șef al Departamentului din Lăuntru nu a fost *fundamental* deosebit de precedesorul său. În ce-l privește, Catargiu va mai reveni în atenția publicului în calitate de “negociator” al tronului pentru Lascăr Cantacuzino-Pășcanu – și în subsidiar pentru sine! – cerînd (și obținînd!) o scrisoare de recomandare *din partea lui Place* pentru Thouvenel!

Aproape în același timp, a trebuit să plece din guvern și G. Beldiman, titularul Cultelor și Instrucțiunii, un antiunionist din convingere, moderat. Cauza a fost conflictul dintre mitropolitul Sofronie Miclescu – și, în general, clerul – și caimacam. După cum se știe, Vogoride și acoliții săi “fabricaseră” prima “scrisoare” a patriarhului Chiril către Sofronie, păstrînd în “rezervă” o a doua, încă mai dură – Fotiade îi cerea caimacamului să țină “copia” *la secret*!! – din dorința de a-l scoate pe înaltul prelat de sub controlul “partidei naționale”. Dar, la venirea comisarilor, mitropolitul și alți clerici i-au vizitat, luînd, cu această ocazie, “pentru înția oară”, o atitudine unionistă “atît de lămurită”, încît guvernul, care “știe ce influență va avea această purtare asupra țării, este foarte supărat”. În asemenea circumstanțe, Vogoride a cerut ministrului de resort să ia măsuri; aceasta s-a mulțumit să mustre cîțiva preoți. La reproșurile neprotocolare ale caimacamului, Beldiman i-a răspuns că legile nu-i permit a pedepsi pe popi și că – aluzie stăvezie la preopinent! – “*născut în Moldova, el vrea să trăiască și să moară aici liniștit*”!. A fost înlocuit cu Al. Sturdza, alt vînător de tron!

Succesorul lui Costin Catargiu, logofătul Vasile Ghica, “unionist înfocat” sub ultima domnie, apoi separatist convins, “foarte inteligent, foarte șiret, foarte capabil, dar mai ales foarte capabil de ... orice”, a fost “unul din candidații Austriei în momentul morții lui Balș”. Ca unionist, publicase mai multe broșuri cu oarecare ecou. Va rămîne în post pînă la 23 aug./4 sept. 1857, cînd va fi la rîndu-i demis din cauza “tînguirilor ridicate asupra administrației din lăuntru” – formula e a lui Vogoride! – de fapt ca țap ispășitor. Este posibil ca relațiile dintre

¹⁶ Charles-Angélique, baron, apoi conte de Talleyrand-Périgord, reprezentantul Franței în Comisia Europeană de Observație și Anchetă.

¹⁷ Sir Stratford Canning, viconte de Redcliffe, ambasadorul britanic la Istanbul.

cei doi să se fi răcit spre sfârșitul lunii mai, cînd se vorbea insistent de o “debarcare” a caimacamului și de o înlocuire a lui fie cu V. Ghica, fie cu Al. Sturdza. În fine, după un interimat al lui Scheletti, la 13/25 ian. 1858, a fost numit ca ministru de interne nimeni altul decît Alecu Balș!

Alături de miniștri și directorii departamentali, ca și de șefii altor instituții centrale, Vogoride a întreprins o razie completă la nivelul ținuturilor. Satrapii locali, prefectii – dintre cei mai “activi” îi amintim pe Iordachi Pruncu (Putna), A. Dia (Tutova), Iancu Ene (Piatra), T. Rășcanu, (Vaslui), G. Lipan (Roman) și, firește, Ghiță Căliman (Iași) – au întins acțiunea antiunionistă pînă în ultimele cotloane ale țării. La Iași, în grădina editorului “Gazetei de Moldavia” (G. Asachi), se aduna, “în toate nopțile”, cabala formată din Gödel Lannoy, Vogoride, Costin Catargiu, Scheletti, Străjescu, Istrati, Iorga, cîte doi-trei miniștri – ei formau “comitetul electoral”, a cărui sarcină de căpetenie era “confecționarea” (mai bine spus, falsificarea) listelor electorale. Jandarmii păzeau cu strășnicie locul, pentru ca “nimeni să nu vadă listele înainte de a fi tipărite”.

În această privință, Place înainta lui Thouvenel unele “detalii curioase și de mare exactitate”, oferite consulului de un *funcționar* – “unul din principalii angajați ai ministerului de interne”, pe care Place, firește, nu-l deconspiră – revoltat de abuzuri. “Acțiunea” a început în februarie trecut (îndată, deci, după cunoașterea prevederilor firmanului electoral!); “materialele” necesare listelor au fost “centralizate” de N. Istrati, deși acesta, nefiind în guvern, nu ar fi avut calitatea să o facă. Dar s-a putut, fiind el “agentul Austriei”, “instrumental ei cel mai activ”. Listele au fost examinate “timp de șase zile” de Istrati, Gödel Lannoy, Costin Catargiu, N. Canta și, uneori, caimacamul. S-a procedat la o *primă epurare*, apoi au urmat altele, pe măsura adunării informațiilor asupra opiniilor electorilor. Chiar și cînd listele se aflau sub tipar la Asachi s-au mai operat modificări!. Criteriul “scoaterii” sau “rămînerii” pe liste era *atitudinea față de Unire*. La confecționarea acestei “opere atît de monstruoase”, Gödel – și este “regretabil” pentru “onoarea Austriei”! – împreună cu Istrati și Asachi au “lucrat” mai multe luni. Nu intenționăm, aici, să tratăm pe larg cazurile flagrante de fals în confecționarea listelor electorale; vom enumera doar principalele “criterii” utilizate: neacceptarea, cu toate presiunile unioniștilor, “interpretațiilor” la firman din Țara Românească, accentul deosebit pus pe *ipotecile* de tot felul (puține erau marile proprietăți din Moldova negrevate de datorii, în special către cămătarii evrei), chiar dacă, scăzînd partea ipotecată, rămîneau suprafețe considerabile “libere”; neacceptarea dotei soției în calcularea suprafeței de pămînt ce dădea “drit” electoral, obligativitatea *domiciliului* într-un anumit ținut (ori, în multe cazuri, proprietățile erau împrăștiate în toată Moldova și *un singur trup de moșie putea fi insuficient*), mînuirea abilă a complicatelor probleme legate de împămîntenire (între alții, au fost scoși de pe liste din această rațiune Panu, C. Hurmuzachi, Mavrogheni etc), “fabricarea” rapidă a unor dosare ce cuprindeau pretinse delictive civile etc, etc. În plus, comitetele electorale și comitetele de primire și rezolvare a reclamațiilor, ca și tribunalele ținutale erau “controlate” de guvern, iar prefectii, la rîndul lor, chiar și prin forță coercitivă, mențineau punctul de vedere electoral al administrației. De altminteri, listele au fost publicate cu întîrziere și *antedatate*, pentru a scurta termenul “legiuit” de 30 de zile în care se puteau depune contestațiile. Ca și cum nu ar fi fost suficient, pentru “siguranța” alegerilor” și “menținerea ordinii”, prefectii au fost desemnați ca “prezidenți” ai colegiilor electorale, iar poliția trebuia să supravegheze “de aproape” sediile de votare, pentru ca “nici o persoană lăaturalnică” să nu poată pătrunde în incinte (de fapt, pentru a timora pe șovăielnici și a evita orice “surpriză” neplăcută!).

“Partida” Vogoride nu lucra pe față, pe de o parte, pentru a iluziona o aparență de imparțialitate, pe de alta, era clar că o *confruntare deschisă cu unioniștii i-ar fi cauzat o înfrîngere categorică*. Lucrînd în umbră – dar în ținuturi dezmațul era în toi – avea pretextul de a incrimina și a reprima orice ieșire la rampă a adversarilor. Încă în martie, ministrul

Catargiu “porunca” ispravnicilor să nu îngăduie “nici un fel de necuviință, manifestații, agitații, înrîuri în rezidențe sau în cuprinsul ținutului”. O zi mai târziu – 22 martie/3 apr. 1857 – secretarul de stat sesiza guvernul de existența unei “partide” (care, strategic, pentru a fi “micșorată”, nu e numită: e vorba de “partida națională”!), ce “și-a însușit de a se constitui formal în comitet, a delibera *asupra ființei politice* a acestui Principat (<<culpă>> majoră! – n.ns., M.C.), a iscăli jurnale și a iscăli programe și proclamații, litografiindu-le”. Guvernul decide că asemenea comitete “se cunosc de sine nelegale și nu pot fi îngăduite”, căci el e numit – iată o culme a cinismului! – a păzi “la alegerea viitoare o completă nepărtinire” și deci trebuie să înlătore “orice înrîurire sau uneltire, care, într-un duh exclusiv de partidă, sunt de fire a aduce rătăcire și a amenința sinceritatea alegerilor”. De aceea, este “ertată” discuția *numai celor cu drept de vot* – deci celor ce apar pe “listele” întocmite, am văzut cum, de cabală!! – și nu pot fi permise “comitete lucrătoare de natură a ademeni pe locuitori”. În consecință, să fie confiscate orice fel de program sau alte materiale, iar prezenta hotărîre să fie dată publicității! O lună mai târziu, de două zile în funcție, Vasile Ghica încerca să atenueze impresia de intoleranță agresivă produsă de actele predecesorului: adunările s-ar fi lăsat dacă “n-ar fi adoptat numire nepotrivită de *cluburi, comitete* și altele asemenea, *netolerate sub oricare guvern*”. Aceasta nu a însemnat nimic, întrucît, odată create “cadrul” și “justificarea” legale, s-a trecut la aplicarea “programului” în practică. În legătură cu manifestația unionistă din 10/22 apr. 1857, cînd “o grupare de individe, împărechindu-se și purtînd *stindarde de culoare deosebite (tricolore, spre deosebire de acelea bicolore, <<separatiste>>* - n.ns., M.C.), s-a îndeletnicit a face în public mai multe manifestații”, încît, “prin asemenea scandaloase urmări, a răspîndit îngrijorarea cea mai vie în toate clasele societății”, apoi Vogoride ordonă ca, “pe viitorime”, Departamentul din Lăuntru să păzească “cea mai strictă priveghere, ca oricînd ele s-ar reînnoi, *să se aresteze pe cutezători*, pentru “a se feri de orice instigație politică cu scop de a compromite viitorul Moldovei” (deci, completăm noi, se interzice orice manifestație *unionistă*!). A doua zi, caimacamul adresează o scrisoare mitropolitului – turnînd gaz pe foc și reactualizînd un conflict mai vechi cu chiriarul – în care îl atenționa că “unii preoți, diaconi și alți servitori bisericești”, avînd în frunte pe “unii din mai înalt cer”, în loc să-și vadă de treburile lor și “să facă pildă poporului prin o purtare liniștită și cuviincioasă”, s-au abătut “*la manifestații zgomotoase, purtîndu-se pe uliți cu cocărzi de colori străine*” și deci dînd “o rea pildă poporului deapurarea liniștit”. Apoi vlădica să ia măsuri grabnice pentru “mărginirea clerului” de la orice “manifestații fără pildă pînă astăzi”. Prin “înscris cu grăbire” să-i aducă aceste măsuri la cunoștință”, *ca și eu să le pot aduce la cunoștință cui se cuvine*”!? În “răspunsul” său, mitropolitul, cu o falsă candoare, îi arăta că popii n-au făcut “decît a merge *să hiritisească pe domnii comisari*”! În privința cocardelor “de coloruri străine”, da, așa ceva nu e admis, dar Vogoride nu a “însemnat” “anume fețele cari din tagma bisericească s-ar fi purtat pe ulițe” cu asemenea însemne! Apoi, să fie sigur Vogoride că el n-a aprobat “asemenea neîncuviințată urmare”, “în dignitatea noastră de arhiepiscop și mitropolit al Moldovei”!

“Măsurile” mitropolitului, în sensul dorit de Vogoride, trebuiau aduse la cunoștința consulului Austriei – și, cum acest fapt nu s-a petrecut, Gödel Lannoy solicită lui Buol să se pornească “atacul” contra prelatului. Tot atunci, Vogoride întocmi un raport “confidențial” către Edhem-Pașa asupra comportării mitropolitului, anexînd și un *proiect de scrisoare ce ar urma să i-o adreseze patriarhul*. Poate că ar fi bine ca vlădica să fie judecat de un “consiliu de episcopi” (“doisprezece episcopi diocezeni”, conform art. 413 din Regulamentul Organic), în care caz s-ar putea aduce *prelați din Constantinopol*!

În adevăr, patriarhul Chiril a trebuit să *semneze*, controlat fiind de alianța austro-turcească (între “papistași” și musulmani, după cum se vede!), dar, după opinia noastră, *și din pornire personală*, prima scrisoare patriarhală către Sofronie Miclescu. Patriarhul, “pătruns de prietenie” și “neputînd să-și ascundă durerea” (!?), îl admonesta cu asprime pe vlădica

Moldovei pentru că a dat “din nou prilej de plîngeri”, provocate de “o purtare nepotrivită cu demnitatea Ta pontificală”. Și altădată au fost asemenea plîngeri și patriarhul s-a “silit” să-l arate “nevinovat”! Acum, îi cere, “ca *autoritate bisericească*”, să dovedească “o purtare mai potrivită cu demnitatea” lui, pentru a putea fi prevenite niște “urmări grave” (amenințare!) și, mai cu seamă, “să te silești a fi recomandat de către guvernul local” (iată piatra filosofală!), altfel, “cu părere de rău” (!), patriarhul va recurge la “măsuri mai energice”! În paralel, Vogoride și Savfet au cerut Porții să-l înlocuiască pe Sofronie, urmașul prezumtiv fiind episcopul de Huși, Meletie Istrati. Pe deasupra, în țară erau formulate și puse în circulație învinuiri de tot fel (că mitropolitul a aprobat căsătoria mai multor călugărițe – una, o bogată moștenitoare, cu nepotul său N. Miclescu; că la Tribunalul Decasteriei se pronunță, în fiecare zi, “divorțuri neașteptate”; că întreține relații “intime” cu m-me Panu; spune egumenilor și preoților că, după Unire, se vor lua și împărți bunurile mănăstirilor “grecești” – evident, se urmărește “trezirea” Rusiei; că e “leneș” și nu reface edificiul mitropoliei, rămas așa de pe vremea lui Mihail Sturdza și mitropolitului Veniamin etc, etc), culminînd cu pamfletul versificat *Memoar de stegari și cocardiști*, evident îndreptat împotriva mitropolitului. Concomitent, se dorea neutralizarea fraților Scriban, împotriva celui mai mare, Filaret, rectorul de la Socola, “lucrînd” o comisie de anchetă, formată din Asachi și Vladimir Suhopan Irinopoleos și care propune să fie înlocuit cu cel din urmă, “anchetatorul” său! În martie, cîrmuirea făcu să circule “un pretins program”, pe care Place l-a avut în mîna, fără semnături, și care era atribuit, fals, unioniștilor valahi. În principal, era strecurată ideea că “Unirea va avea de rezultat împărțirea pămînturilor și *răspîndirea catolicismului*”. Se urmărea, ne dăm seama fără greutate, îndepărtarea clerului de la ideea Unirii, ca și opunerea sa mării proprietăți – de altfel, “programul” a fost trimis la toate mănăstirile.

Ca și în alte cazuri, Vogoride și sprijinatorii săi greșeau prin lipsa totală de măsură și mai ales prin jignirea sentimentului național. Culme a insolenței, scrisoarea patriarhală i-a fost înmînată chiriarhului, prin ministrul cultelor, “într-o manieră ofensatoare, fără sigiliu, deschisă”. A fost momentul declanșării unei contraofensive unioniste, ce nu s-a oprit pînă după casarea primelor alegeri, mai întîi de apărare a autocefaliei bisericii, o componentă importantă a autonomiei statului și, de ce nu, o afirmare a dorinței și necesității independenței. Răspunsul mitropolitului la scrisoarea patriarhală, comunicat frunțașilor unioniști “în cadrul unei reuniuni discret convocate” – cînd s-a adoptat forma finală, tradusă de Săulescu în grecește, nega orice drept de intervenție a patriarhului. Concomitent, Neofit Scriban compune două scrieri, *Dovezi despre autocefalia sau neatîrnarea Mitropoliei Moldovei și Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldovei*, utilizînd din plin argumentul istoric și criticînd aspru ierarhii răsăriteni, lipsiți total de sentimental recunoștinței pentru “ospitalitatea” și sprijinul primite din partea Moldovei.

Dezlănțuind această “teroare albă” împotriva unioniștilor, Vogoride era departe de a fi imparțial. Din porunca lui și mînați de soldați, “mase de țărani purtînd *cocardes bicolore*, devenite culorile separatiștilor”, au ieșit în întîmpinarea lui Savfet-Effendi de la Tîrgu-Frumos la Iași, în timp ce Istrati și-a “pavoazat ferestrele cu imense draperii bicolore”, fără ca autoritățile să se sesizeze. Toată calicimea jidovească, episodul l-am mai invocat, îndrumată de consulul austriac, a ieșit în întîmpinarea lui Liehmann¹⁸. Avem o sumedenie de documente ce probează, pe de altă parte, modul scandalos în care s-a subscris petiția antiunionistă adresată lui Savfet, ca și “falsele” proteste împotriva unioniștilor.

Și dacă la Iași “ostilitățile” aveau un oarecare aer “urban”, în provincie mărunțișul antiunionist era dezlănțuit. O arestare, ca aceea a lui Ion Sturdza, prins cu “fluturași” unioniști destinați lui Talleyrand sau “maltratarea” “negustorului principal” din Botoșani, Segoni, de către noul prefect, “Ranetto”, sînt fapte cotidiene. În ținutul Vaslui, îi relatea C.V. Várnab lui

¹⁸ Liehmann-Palmrode, reprezentantul Austriei în Comisia Europeană de Observație și Anchetă.

Const. Hurmuzachi, se împarte “o circulară ministerială” – “imparțială”! – întovărășită de “oratoroteriale sfaturi verbale”, că, oricine, “chiar *boier de va fi, să-l austriască* (!! – n.ns., M.C.) de îndată ce-l vor auzi de Unire sau de niscaiva reforme împotriva boerescului”: “Au dacă mai poate rămînea îndoială că nu vor să facă în loc de o Românie Unită o Galiție – Stev – Meternihică!” Din aceeași zonă, bătrînul Grigore Cuza trimitea exemplarul “protestației” pentru județul Vaslui, cu puține semnături – dar a celei mai mari părți din “notabilii” ținutului – nu din cauză “lenevirei sau indiferenței”, ci autorităților. La Vaslui “mizeria” e mare, “pînea și sarea s-a împuțit, precum Toader Rășcanu și Dim. Miclescu”, “*renegați și ucigași de nație amîndoi*”, ce-și dau toată silința în “a ademeni, a îngrozi spre a face mai mare *partida turco-austro-căimăcămească*”!

De altfel, nici o metodă, fie ea cît de condamabilă, nu a fost omisă. La Roman, antiunioniștii “nu încetează de a îngrozi oamenii prin feliuri de chipuri, nu se sfiesc de a ne calomnia și a ne înegri ca să ațîțe neîncrederea în noi și întrebunțează tot felul de ademeniri”; “caută să escamoteze alegerile, cercînd a aduce în ele confuzie”. Divanul de apel a fost epurat fără nici o grijă în ce privește “valoarea oamenilor aleși ca succesori”. Nu-i de ajuns că Moldova are o armată mică, “abia de 200 de oameni”, ce dădea “curiosul spectacol al unui personal în care sînt vreo 60 de colonei”, dar numărul ofițerilor crește cu iuțeală în continuare. Deși art. 19 din Regulamentul Organic oprește pe caimacam de a acorda grade în armată ori ranguri de boierie, e un complet dezmăț în această privință: “s-au pregătit și semnat mai multe mii de decrete de boierie; titlurile și numele se lasă în alb și decretele vor fi trimise în județe”. Cine votează pentru separație, primește cutare rang! “Departamentul zvonurilor” funcționa și el din plin. Era o manipulare pe scară mare, menită să semene confuzie, învrăjbire între “clase” – un climat necesar pescuitorilor în ape tulburi. Ispravnicul de Roman, de exemplu, spunea prin martie 1857, cui dorea să-l asculte, că, declarîndu-se toți pentru Unire la București, “au venit turcii în țară și au ocupat tîrgurile cele principale; că unioniștii din Valahia au răsculat proprietarii în contra țăranilor și că aici [în Moldova] sînt gata a intra turcii și a reveni austriei dacă s-ar mai vorbi de Unire”. Zvonurile aveau un impact cu ațît mai mare, cu cît opinia publică nu putea dispune decît de prea puține posibilități de informare. Autoritățile mențineau o carantină strașnică la granițe, iar în interior refuzau cu îndîrjire autorizarea apariției organelor de presă unioniste. Pentru întîia oară se întîmplă, comenta Place acest refuz, ca, într-o țară oarecare, “unde *există* cenzura, ea este refuzată scriitorilor care se supun ei în scop de a publica un ziar sau o carte” (redactorii ceruseră lui Vogoride un *cenzor față de care să se supună*, dar să apară ziarele!). Autoritățile “s-au mărginit să facă oprirea numai verbal, *refuzînd să o formuleze în scris*”. În aprilie, Edhem-Pașa “ordona” lui Vogoride să refuze autorizarea apariției “Zimbrului” și “Stelei Dunării” – în aceste condiții “trăia” doar “Gazeta de Moldavia”, apărătorul obligat, spunea un contemporan, “al guvernului d-lui Vogoride, ca al tuturor guvernelor impuse țării de la 1828” și care întrebunța “epitetul de moldo-român pentru toate lucrurile care șochează cel mai mult sentimental românesc”. A fost, totuși, autorizat să apară “un ziar ovreesc”, care se arăta “foarte dușman Unirii”, și lăsate să intre în țară gazetele vieneze, ca aceea numită “*Courrier allemande de l’Orient*”, ce-și făcea profesiunea de a fi organul “partidului bunilor patrioți moldoveni” – antiunioniștii, firește, considerați de această foaie “de origine dacă pur sînge”! Tot acuma, Iașii au fost “inundați” cu primul număr al jurnalului “Le Levant”, fondat la Bruxelles pentru “a apăra interesele caimacamului”. Deși foaia declara, în articolul-program, că dorește să evite atacurile la baionetă, “polemicile iritante în formă și inutile în fond”, își dă imediat în petec, aruncînd la picioare “cea mai bună parte a programului său”.

În asemenea condiții, activitatea unioniștilor apărea ca un veritabil eroism. Chiar și consulul Austriei recunoștea, la începutul primăverii, că, deși o importantă parte a claselor posesoare este separaristă, unioniștii sînt mai activi. De aceea, era imperios necesar ca alegerile să fie infleunțate în sensul dorit: Vogoride trebuia sprijinit, decorat de Turcia și

Austria, ca și sfetnicii săi. Un atu suplimentar l-au constituit sumele considerabile de care dispunea caimacamul pentru campania electorală: 500.000 ducăți, după informațiile lui Basily, din care 300.000 i-au fost procurați de bancherii austrieci, iar 200.000 estorcați de la mănăstirile închinat.

Cheltuieli semnificative a făcut Vogoride cu *poliția secretă*. Sînt oarecare indicii că și Balș a fost preocupat de această problemă (în urma unui “simplu raport” din 7 oct. 1857 al vornicului Gr. Balș, pe atunci șef al poliției Capitalei, s-ar fi înființat “un ram excepțional de poliție”, ce urma să utilizeze fonduri deturnate de la primărie – pînă atunci destinate pentru “înmormîntarea săracilor și alte cheltuieli de trebuință obștească”; la 31 dec., Gödel Lannoy relatează că, în fine, a început să se organizeze o “înalță poliție”, menită să aducă alegerile pe făgașul dorit de Austria), totuși se pare că “bransa” a fost înființată *ferm* în martie 1857. Într-un raport din 22 ale lunii, semnat de ministrul Costin Catargiu și unul din subordonații săi, Caramfil (“șeful secției I”), se arată că, “în împrejurările excepționale și gingașe ce există astăzi”, este absolut necesar “a fi informat de toate mișcările ce ar urma în țară” – așa încît trebuie “o poliție tainică”. Și, pentru că înființarea și “ținerea” ei “nu se poate face decît cu bani”, să aprobe caimacamul o sumă lunară”, “potrivită cu asemenea vajnică nevoie”, *fără ca ministrul să răspundă de întrebuițarea banilor!* A doua zi, Vogoride ordona să se sloboadă “din *paragraful extraordinar* una mie galbeni” (la “cursul haznelei”, adăugăm noi, de 31 lei ducatul, e vorba de 31.000 lei!). În total, în anul 1857, s-au cheltuit 82.500 lei, iar în anul următor, 240.000. Din acești 240.000 lei, Iordachi Pruncu a luat 172.000 (era directorul Departamentului din Lăuntru și, presupunem, șeful “poliției tainice”!); Iordachi Caramfil 61.000; 15.550 lei a primit Iancu Manu și 3150 Ghiță Căliman (prefectul de Iași). Sînt și alte documente, în care se vede cum s-au defalcat sumele globale: de exemplu, la 26 iul. 1857, se aprobau de către Vogoride 6 000 lei “spre a se da la două persoane însărcinate cu cercetarea împrejurărilor ce au motivat neliniștea unora din locuitorii Principatului”, prin Șt. Florescu, șef de birou la secția I. În 1857, mai primiseră bani, “pentru cheltuieli extraordinare în trebuințele țării”, Iancu Marcopoli (33.210 lei), Fotiade (1963), însuși Vogoride (47.250). Mai consemnăm, deși anticipăm lucrurile, că, în anul 1858, s-au slobozit 107.685 lei pentru *gratificații* (între “premiați”: Nicu Aslan, Iorgu Pruncu, Petrache Tincă, Alecu Fotino, Iancu Manu, Iorgu Lipan etc), 33.470 pentru pensii (numai Iordachi Pruncu a luat 18.920 lei!) și 49.387 lei “cheltuieli de drumuri”.

Desigur, nu putem ști exact cum s-au utilizat acești bani. “Poliția tainică” a acționat cu oarecare discreție, de vreme ce abia în mai 1857 Place află despre constituirea unui *fond secret* de 150.000 franci la Ministerul de Interne, după aprecierea lui, o măsură fără precedent în această țară. În schimb, doar cu o zi înainte (16/28 mai), Vogoride comunica lui Fotiade conținutul a *două depeșe confidențiale pe care le primise Place* – una de la Thouvenel, alta de la Talleyrand – depeșe pe care i le înmînase (copii, desigur!) *un funcționar al consulatului Franței*; cu siguranță, spunem noi, *agent plătit al caimacamului*. (În prima din cele două depeșe, Thouvenel, în urma unei conferințe “calde” cu Ghalib-Pașa și Reșid-Pașa, aprecia că vizirul va da instrucțiuni lui Savfet pentru amînarea alegerilor din Moldova, pînă la lămurirea neclarităților din firman. Dar el, Vogoride, nu crede într-o asemenea cedare a Porții; decît să admită interpretările la firman din Valahia, mai bine își dă demisia! Căci, a modifica firmanul, așa cum vrea Thouvenel, înseamnă a proclama Unirea!!). Vogoride spiona, deci, chiar și unul dintre “statele-majore” ale unioniștilor, consulatul francez. Dacă mai adăugăm informațiile “filierii austriece”, am conchide că era un om care știa ce se petrece în țară. Dar, așa cum se întîmplă adesea cînd un individ se crede stăpîn pe situație, el a “uitat” să se asigure din partea lui însuși.

Este vorba de o “întîmplare” ce avea să influențeze spectaculos cursul evenimentelor: în ultima decadă a lunii mai (cel mai probabil între 21-25 mai 1857, stil nou) au fost sustrate din biroul caimacamului cele 17 “piese” ale așa-numitei “corespondențe secrete”. D.A.

Sturdza afirma că cel care a “descoperit” corespondența a fost Dim. Ralet și tot el a dus acest prețios dosar la București baronului Talleyrand. Pe urmă, Le Sourd a predat corespondența direct împăratului Napoleon III. Radu Rosetti, în amintirile sale, pune sustragerea pe seama unei “franceze”, amantă atît a lui Vogoride, cît și a lui Place. La solicitarea acestuia din urmă, ea a subtilizat hîrțile, primind o mie de galbeni sau mai mult, pe care i-a dat Vasile Mălinescu (istoricul putea avea informațiile de la tatăl său, Răducanu Rosetti, ginerele lui Vodă Ghica, sau de la unul din cei trei unchi, cu toții unioniști cunoscuți). Alexandru N. Beldiman știa și el că o *femeie* a sustras corespondența secretă, iar editorul amintirilor sale, Theodor Codrescu, preciza că e vorba de *maica Eugenia*, “vara primară” (de fapt, *sora după mamă*) a Cocuței Conachi-Vogoride. Dar, același Codrescu a pus în circulație și o altă versiune, “cea mai probabilă”: “camardierul” lui Vogoride, ce era “frate cu pictorul Nastasano”, “după o bună mulțămîtă băniască”, ar fi luat scrisorile din “buzunarul de la piept al surtucului” caimacamului. Apoi, în litografia Parteni, “s-au stampat în românește această corespondență diplomatică, pe 15 pagini formatul patrat de colă mică”! Tocmai în octombrie, la solicitarea lui Clarendon¹⁹, lordul Startford îl lămurea, pe baza unor informații “din cea mai autentică sursă, că sustragerea a fost opera unei *surori a prințesei Vogoride*, care locuia la ea, cunoscută de Place și *mituită* de unioniști”. Noi personal credem în această ultimă variantă: Ralet nu avea ce căuta în cabinetul lui Vogoride, după cum e greu de admis că acesta se întâlnea cu amanta în propria casă, mai ales după ce “prințesa” îl amenințase cu divorțul și deci cu spectrul de a redeveni la condiția din momentul “descinderii” sale în Moldova. Maica Eugenia, dacă ea a comis acest furt patriotic, nu avea de ce să fie mituită – toate surorile lui Negri au fost niște unioniste înfocate! Este drept, pe de altă parte, că Ralet avusese un rol – de data aceasta de intermediar. Se știe că în apartamentul lui – de cînd devenise *președinte al Societății de medici și naturaliști*, situat în Muzeul de istorie naturală – s-au ținut adeseori întruniri unioniste; el mai avea avantajul, față de alții, că era burlac.

Indiferent de circumstanțele în care scrisorile incriminatorii ale “complotului antiunionist”, ca să folosim expresia lui Leoinid Boicu, au ajuns în mîinile unioniștilor, a contat efectul lor: am spune buimăcitor pentru “separatiști”, chiar dacă secretarul de stat le-a calificat drept “frazе născocite”. Dar erau “piese” absolute autentice (la mîna lui Place, apoi ale superiorilor săi, erau și plicurile originale, cu pecetele lor!) și ele au fost trimise, în *tranșe de cîte trei*, de către Talleyrand, la Paris. Totodată, Thouvenel primea copiile întregului “set” direct de la Iași. La București, “corespondență” a fost tipărită pe ascuns, la Copainig, prin osîrdia lui Petre Ispirescu, plata făcînd-o, prin intermediul lui Valentineanu, unul dintre Crețulești. Austriecii – Prokesch, mai cu seamă, era furios! – dar în primul rînd turcii au fost cumplit loviți prin deconspirarea manevrelor lor vinovate, de o manieră care excludea replica. Efectul însă nu s-a vădit imediat; o anumită inerție, o anumită încetineală au făcut ca puterile “unioniste” să reacționeze cu hotărâre ceva mai tîrziu, cînd alegerile falsificate deja se desfășuraseră. Între timp, partida națională adoptase, după suita impresionantă de “protestații” către toate instanțele, o tactică *in extremis*: aceea de a boicota alegerile.

Desfășurarea propriu-zisă a acestora a însemnat o ultimă etalare a întregului arsenal antiunionist. Dar, abținerea impresionantă a electoratului, chiar în condițiile epurării “la sînge” efectuată de guvern, a produs, pe de o parte, o emoție firească în opinia publică și cercurile diplomatice europene; după cum, în țară, pînă și unii angajați ai lui Vogoride și-au exprimat nemulțumirea față de manevrele total ilicite ale autorităților. Amintim un singur caz, acela al col. Evghenie Alcaz, “șeful poliției capitalei”, care și-a dat “demisia”, fiind înlocuit cu Al.A. Sturdza. De fapt, *a fost demis*, în urma unui “simplu raport al intendentului lui Vogoride”, în care se susținea că “mai mulți unioniști, înarmați cu ciomege, au împiedicat preoții de a se duce la alegeri”. Dar, aceasta e “complet fals” – afirma furios Alcaz – în

¹⁹ George William Frederick Viliers, conte de Clarendon, ministrul de externe al Marii Britanii.

realitate a fost liniște deplină, fără cea mai mică agitație. Jignit, colonelul nu mai vrea să fie nici aghiotantul lui Vogoride, demisionînd și din armată. E vorba, se vede limpede, de o manevră cinică: pentru a se justifica de ce doar trei preoți s-au prezentat la alegeri, caimacamul și acoliții săi susțin că *au fost ciomăgiți de unioniști, iar prefectul poliției e vinovat că n-a asigurat ordinea!* Dar, așa cum se întîmplă adesea, cine seamănă vînt va culege furtună.

Care n-a întîrziat să apară la orizont și să “spargă” fragila și aparenta unitate a cabalei: Vogoride se vede “părăsit” atît de consulul Austriei, cît și de “tovarășii de drum” din “partida separatistă”. Caimacamul – este drept să o spunem – intuia pericolele ce puteau surveni pentru propria poziție prin abținerea unioniștilor de a participa la alegeri. La 25 iun./7 iul. 1857, el se plîngea lui Fotiade de temerile existente în “partida sa” – și cu această ocazie putem sesiza una dintre erorile de fond ale dușmanilor Unirii, aceea de a concentra “focul” într-o provincie! – care-și vede năruite “speranțele bine fondate” pe care le avea asupra reușitei. Vinovată de această situație ar fi *politica de la București* (“interpretațiile” la firmanul electoral, presa unionistă, cluburile etc), ce a determinat “o mult mai mare încurajare pentru partidul Unirii și descurajare în partidul separatiștilor”, aceștia din urmă crezîndu-se abandonați de Poartă (Savfet îi comunicase lui Vogoride să aplice sau nu interpretările la firman din Țara Românească *după voia sa. Dacă erau aplicate, însemna victorie unionistă!*). Mitropolitul și clerul, continua cu amărăciune caimacamul, au decis deja “de a nu reuni colegiile electorale” și cea mai mare parte a oamenilor “pe care conta guvernul” se vor abține. Are nevoie de “ordine categorice și precise” de la Constantinopol dacă să aplice “interpretațiile”. Ordine care *nu au venit!*

În atmosfera plină de anxietate de după primele alegeri, interval marcat și de eforturile puterilor sprijinitoare ale Unirii de a le anula – eforturi cunoscute în țară – Vogoride încerca să se disculpe de învinuirile formulate împotriva lui în “marea protestație” a patrioților moldoveni, înaintîndu-și propria “apărare” Comisiei europene – apărare ce nu a prea convins, după opinia lui Bulwer. Deja se șoptea că ar fi posibilă înlocuirea lui (turcii l-ar fi sacrificat cu bucurie, dacă, prin aceasta, ar fi menținut rezultatul alegerilor!), austriecii declarîndu-i “une guerre à mort”. În această conjunctură, Place considera că ar fi important ca, la Interne, V. Ghica să fie înlocuit cu Negri sau V. Sturdza (culmea ironiei, Vogoride, Negri și V. Sturdza erau *cumnați!*).

“Bomba” anulării alegerilor, nota cumva retrospectiv consulul francez, a explodat în Moldova ca “un corp de foudre”, aruncînd toată lumea “într-un soi de stupoare”: unii nu vor să creadă, alții își savurează triumful. În acest context, Place îl găsea pe caimacam “mult mai moderat”, părăind a fi de bună credință: a publicat noile liste, a retras ispravnicilor “prezidența” colegiilor electorale. În adevăr, Vogoride amenința, prin ofis, cu “strașnice pedepse” pe aceia care ar peturba noile alegeri, ordonînd să nu se atingă “cu nici un chip libera consfătuire”. Totuși, nu putea renunța la vechile năravuri: în încercarea de a împăca “toate partidele”, observa Gardner, și a cîștiga “opiniile” care-i pot confirma autoritatea, aruncă aur pe piață, “donații și daruri pentru trupe și alții”, după chiar afirmațiile ziarelor *guvernamentale*. Dorința lui Vogoride – de a deveni un soi de arbitru, dar și un cîștigător – nu avea sorți de reușită. “Dispozițiile sale antiunioniste”, nota Place pentru Walewski, rămîneau “în fond aceleași”, dar se vedea confruntat cu “serioase dificultăți”: agentul Austriei “s-a declarat cu violență inamicul caimacamului” (l-ar fi dorit, adăugăm noi, victimă, cu toate păcatele, inclusive ale lui *Gödel*, asupra-și!), a pus să se facă protestații contra lui, i-a propus destituirea. “Separatiștii”, dezorientați, s-au dat la “înjurii” contra lui Vogoride. Astfel încît, la sfatul lui Place, caimacamul s-a hotărît să fie imparțial. După un informator moldovean al lui Bulwer, Vogoride, văzînd “condițiile de inferioritate din partida separatistă față de cea a Unirii, atît ca număr, cît și din punctual de vedere al greutății morale și al considerației publice”, a dorit să urmeze o “politică conciliatoare”, sperînd ca, prin atragerea unora dintre

“oamenii cei mai influenți” ai “partidului național”, să “zdruncine” acea formațiune politică. Acest plan, care nu se putea realiza decât cu prețul admiterii unioniștilor în guvern, a fost combătut cu strășnicie de “un agent străin” (Gödel Lannoy, desigur). Poate ar fi putut reuși și așa, dar i-a lipsit lui Vogoride “tactul”, a recurs la acte “mult prea arbitrare”, “nu a dat înapoi de la nici un mijloc, inclusiv corupția” etc, etc.

În intenția sa de a-și salva viitorul cu ajutorul Franței și unioniștilor, Vogoride trebuia să se izbească de foștii “aliați”. Aceștia, ca și unioniștii, de altfel, îl acuzau de joc dublu, îi bănuiau intenția de a încerca să-și formeze un *partid propriu*; în ultima instanță, Gödel constata trecerea lui deschisă de partea unioniștilor. Al. Sturdza, ministrul cultelor și instrucțiunii, își dă demisia – *în semn de protest față de abuzurile lui Vogoride* (!?), iar Gr. Balș, nepotul lui V. Ghica, pleacă la Constantinopol cu o petiție antiunionistă, “de natură austriacă” (aprecierea lui Gardner, care i-a dat și o recomandare pentru Bulwer). La 23 aug./4 sept. 1857, este demis din postul de ministru de interne Vasile Ghica și numit *ad-interim* col. P. Scheletti, amic cu V. Place. A doua zi, consulul francez telegrafiază lui Thouvenel, anunțându-l că “mai mulți miniștri, de acord cu agentul Austiei, au complotat astă noapte pentru a-l aresta și depune pe caimacam”. Place știa sigur că Gödel Lannoy ceruse lui Prokesch să-l scoată pe Vogoride din căimăcămie – dar, în contextul dat, aceasta ar însemna un “triumf” pentru Austria și o “nenorocire” pentru unioniști; deci, cu orice preț, *să fie menținut în funcție!* Într-o corespondență din aceeași zi către “L’Etoile du Danube”, “incidentul” era pus pe seama “războiului subteran”, a rivalităților între “coriferii antiunioniști”. Ei nu susțin separația decât pentru că doresc tronul. Costin Catargiu, Panaioti Balș și acum Vasile Ghica au dat “asalt după asalt” pentru a-l despuia pe caimacam de poziția sa. După demiterea lui Ghica, acesta, cu Gödel și alții, manifestă dorința de a-l declara pe Vogoride “trădător al cauzei naționale” și a-l înlocui cu ex-ministrul de interne. Totuși, caimacamul, cu concursul șefului poliției, Mavrocordat, a putut preveni “lovitura”. Evident, “separatiștii” – care, după Osborne, își spun “conservatori”! – nu puteau spera nimic cu un Vogoride “imparțial”; de aceea, controlul Departamentului din Lăuntru era pentru ei o chestiune vitală. Episodul “complotului”, dacă relatările unioniste sînt în întregime adevărate – Gödel Lannoy vorbește de o “insinuare” a lui Place și Thouvenel – ar fi una dintre ultimele lovituri în forță plănuite de antiunioniști. Cît privește pe Place, acesta îl susținea pe Vogoride nu pentru că avea deplină încredere în el (doar se înșelase atît de grav în primăvară!), ci pentru că personajul, uzat și compromis, nu mai avea nici o șansă majoră: nici la tron și nici să primejduiască Unirea. Acceptarea lui V. Ghica, în schimb, ar fi transferat toate păcatele pe seama celui care tocmai ar fi căzut, salvînd “partida antiunionistă” și, de fapt, însemna reluarea luptei de la capăt.

În noua situație, antiunioniștii se arată “foarte nemulțumiți” și, preluînd tactica adversarilor, ar fi tentați să protesteze și să boicoteze noile alegeri. Nu s-au abținut, la insistențele lui Gödel. Deși motivul nu era arătat, transpare însă din anumite “formulări”: dacă s-ar abține, “*partida separatistă*” ar arăta cît de mică este și atunci elementul străin, pe care ea s-a sprijinit, și-ar dezvălui, la rîndu-i, “*ponderea*”. În schimb participînd la alegeri, se pot formula proteste împotriva “abuzurilor”, se pot produce în continuare ape tulburi – antiunioniștii ar putea apărea în postura de victime.

Și, într-adevăr, protestele nu au lipsit. Aflat la Tecuri, Panaioti Balș expedia consulului Austriei telegramă după telegramă, incriminînd lipsa de “imparțialitate” a autorităților (!), “șicanele” pe care trebuie să le suporte “separatiștii”, “presiunea” exercitată de Vasile Sturdza, “agenții francezi” care forfotesc prin țară “pentru a proclama că guvernămîntul este pentru Unire” (unul dintre ei, Blarc, vine la Tecuci chiar în preziua alegerilor *cu un “decret” de numire ca ministru a lui V. Sturdza!* – dar faptul nu e confirmat de o altă sursă). “C’est en vain, le comité [electoral, din Tecuci – n.ns., M.C.] est unioniste!”, încheia, cumva dezarmat, Balș. Din Bîrlad, la 10 sept. 1857, și a doua zi de la Tecuci, logofătul Al. Sturdza trimitea

protestări la consulatul Austriei în contra excluderii sale de pe liste, “din ordine superioare”. La 3/15 septembrie, Panaioti Balș revine cu amănunte către Gödel, încercînd să explice “rațiunea” pentru care antiunioniștii nu au reușit în alegeri. La Tecuci, aprecia el, s-au aflat două “guvernăminte”: “unul legal, acela al caimacamului, slab, incert și schimbător”; altul, acela “al comitetului [unionist – n.n.s., M.C.], energic, avîndu-și semnificații în toată țara”, uzînd de lozinci atrăgătoare, ca “independența, un prinț străin, egalitatea și toate utopiile ce nu fac decît să entuziasmeze poporul”. Să se adauge că, în momentul repetării alegerilor, caimacamul a schimbat politica și a lăsat să se creadă “că el sprijină unirea Principatelor și toți funcționarii cei mai devotați au votat în acest sens”. “Interpretațiile” valahe nu au servit decît ca instrumente ale abuzurilor “les plus ignobles”, continua P. Balș, nesesizînd că, într-un fel, scria pentru istorie; acele interpretări erau necesare în Valahia, *altfel “conservatorii nu puteau să intre în Divan”* (foarte adîncă observație!). Apoi, Balș enumera o serie de “abuzuri”; după el, din 68 electori, 19 erau fără “drit”. Se mai cunosc un protest comun al “conservatorilor” din ținuturile Tecuci și Bîrlad (desigur, opera celor doi “protagoniști”, P. Balș și Al. Sturdza) către Savfet-Effendi, precum și un protest adresat ministrului de externe al Turciei și o petiție către sultan – ambele “emanate” de “partida conservatoare” din Moldova. Toate intențiile “generoase” ale sultanului în Moldova, se sublinia în protestul amintit, în idea de “a salvarda drepturile și imunitățile noastre *ab antiquo*”, “au degenerat”, printr-o “nefericită fatalitate”, “într-o literă moartă, din cauza inexplicabilei influențe ce a fost exercitată de guvernămîntul moldav” (se dă vina exclusiv pe guvernămînt”, nu se recunoaște că majoritatea era unionistă, se oferă turcilor *numai ce doreau ei să audă!*). Din “nefericire pentru țara noastră”, litera și spiritul firmanului au fost “deturnate”, “partidul extrem a fost favorizat și încurajat prin toate mijloacele nelegale”. În fine, se scuză *puținătatea semnăturilor*: timpul a fost scurt și mulți boieri lipsesc din Iași! Petiția către sultan relua aceeași litanie, cu un accent deosebit pe “profesia de credință” a antiunioniștilor: “constant fideli în a respecta cu religiozitate legăturile care-i unesc de Imperiul ottoman” etc. La 3/15 oct. 1857, “partida conservatoare” vine cu un “memoriu-sinteză” asupra “ilegaliștilor” din timpul alegerilor, ordonate în nouă puncte: interpretările firmanului din Valahia trebuiau admise “numai pentru cazurile absolute identice” și nu pentru acelea particulare Moldovei; modul dubios în care s-au “epurat” listele; retragerea prezidenției colegiilor electorale ispravnicilor și numirea unor persoane *ad-hoc*; s-a acordat drept de vot unor călugări *în colegiul preoților*; în schimb, în colegiul egumenilor, s-a luat “dritul” lui Suhopan (egumen la Doljești, antiunionist), dar i s-a acordat superiorului *schitului* Gorovei, deși, după Regulament, nu are (nu au *schiturile!*); numirea ca ministru de interne a unei persoane (P. Scheletti), cu scopul *premeditat* de a influența alegerile; trimiterea aghiotanților la prezidența colegiilor; în fine, abuzuri mai mărunte. În partea a doua a documentului, erau contestați 23 deputați nou-aleși: arhimandriții Neofit Scriban și Melchisedec, pentru că nu puteau fi aleși *de preoți*; Costache Rolla – moșia Moinești-Iași, ce i-a dat drept electoral, aparținea “notoriu” fraților Alecsandri (dar soția lui Rolla era “o Alecsandri!”); M. Kogălniceanu nu deținea 300 fălci la Dorohoi, ci numai 200; N. Canano – moșia Corni (Botoșani) nu a fost împărțită între cei nouă frați, s-ar putea să nu aibă 30 ani; Sandu Miclescu e “o persoană asupra moralității căreia apasă blamul public și pedeapsa bisericii”, n-a avut nici majoritatea voturilor; Gr. Pruncu nu avea, la Putna, 300 fălci, ci numai cîteva parcele răzășești; V. Neculau, proclamat deputat fără balotaj la micii proprietari Tutova; “nobilul” (boierul!) Const. Studza ales ca mic proprietar fără a face parte din această categorie; Const. Hurmuzachi – fără indigenat și fără a face parte dintre răzeși, de care a fost ales la Roman; la fel Dim. Cozadini, ales în capitală; la fel V. Mălinescu, cu “antecedente”; A. Fătu, fără balotaj; Const. Vârnab (Dorohoi), Al. Gien (Botoșani), Gr. Vârnab (Roman), Const. P. Brăescu (Bacău), Al. Cuza (Galați), N. Iamandi (Huși) – aleși de orașe, deși au titlul de mari proprietari; V. Sturdza, ales la Tecuci, deși pămîntul de acolo nu-i aparține; Costache Negri – ales la Galați fără a avea domiciliul acolo!

Ca o observație generală, e de remarcat că antiunioniștii “uită” că *au fost adoptate* “interpretațiile” la firman din Țara Românească! Incapabili de a accepta o înfrângere cauzată evident de o inferioritate copleșitoare din punctul de vedere al procentului susținătorilor, ei ar fi dorit să fie victimele unui “dictat” al guvernământului. Dar, trebuie să accentuăm, înfrângerea lor *nu a fost ca “partidă conservatoare”, ci ca “partidă antiunionistă”!* Destui “conservatori”, în epocă, au fost unioniști.

În perioada lucrărilor Adunării ad-hoc, Vogoride execută o nouă voltă. Neizbutind în tentativa sa de a intra în grațiile Franței – aceasta l-a susținut ca pe *un rău necesar* – și cu atât mai puțin în ale “partidei naționale”, el încearcă să se aproprie din nou de vechii “tovarăși”. Consulul Austriei sesiza exact această situație: caimacamul, părăsit atât de conservatori, cât și de unioniști, este izolat față de ambele tabere. În această situație, s-a hotărât să se aproprie iar de antiunioniști și de Poartă; totuși el, Gödel Lannoy, are rezerve față de noua sa poziție. “Rezerve” aveau și turcii, și chiar tatăl său. ”În zelul său ardent pentru interesele Porții”, aprecia Thouvenel, bătrînul Stefanaky (sau poate era vorba de un nou “vogoridism”!) îi reproșa fiului “imparțialitatea” și-i cerea să demisioneze. În replică, Vogoride adresa lui Reșid-Pașa o “justificare” relativă la alegeri: “partidul unionist”, spunea el, “compus din oameni de la 1848”, a exercitat o mare presiune morală asupra populației, profitînd “cu abilitate de poziția delicată și neputincioasă a guvernământului”, al cărui scop principal era de a nu da prilej de reclamații la Constantinopol din partea ambasadorilor. În aceste condiții, au fost aleși un Kogălniceanu, “revoluționar de la 1848”, sau Hurmuzachi, “creatura aceleiași epocii”! Un efect deosebit ar fi avut “propaganda republicană” (!?) asupra clasei țăranilor, cărora li s-a propus împărțirea pămînturilor – dacă vor alege pe cutare sau cutare persoană. Vogoride exagera cu bună știință: unioniștii înțelegeau că a promite pămînt țăranilor însemna a te juca cu focul și, de altfel, cei mai mulți lideri ai “partidei naționale” erau mari proprietari funciari. Este posibil însă ca, în anumite împrejurări, “mărunțișul unionist” – expresia îi aparține lui Radu Rosetti – să fi colportat asemenea vorbe.

În lăuntru Adunării de la Iași, antiunioniștii au fost ca și inexistenți, încît, poate și un pic furat de entuziasm, Const. Hurmuzachi putea să afirme, în ședința istorică din 7/19 oct. 1857: unde sînt “separatiștii”, acei “cîtiva amatori de domnie și micul număr al clienților lor”? *Nu mai sunt*: “Perit-a separatismul ca fumul mînat de vifor!” Și totuși, în chiar aceeași “seanță”, doi oameni, Alecu Balș și Nectarie Hermeziu, nu au votat Unirea, riscînd blamul aproape unanim (căci, spunea același Hurmuzachi, cine ar combate cele cinci puncte, “acela nu este român, ci dușman al fraților săi, unealtă a intereselor străine”). Primul, cel mai mare proprietar de pămînt din Moldova, despre care Bolintineanu (prezent la balcon!) ne spune că nu știa nici să citească, depune o întîmpinare în care erau reluate cîteva din formulele antiunioniste cunoscute: “Moldova, iubita sa patrie”; “încorporarea patriei” la Valahia; doar separația ar asigura “liniștea și fericirea *poporului moldovean*” etc. Se pare că “propunerea” sa (ieșită din marginile regulamentului Adunării, pentru că nu era “subsemnată” de cinci deputați!) nu a fost o surpriză pentru toată lumea. Chiar și Bolintineanu era la curent cu manevra “separatistă”, care consta în a provoca *refuzul* ascultării “propunerii” amintite – pentru “a avea dreptul să strige [antiunioniștii] că această Adunare a exercitat presiuni”; gîndul lor a fost însă înțeles și au fost lăsați să vorbească. Apoi, un al doilea element: abia a deschis gura Hermeziu, că Ralet (tot el!) a și scos “un act semnat” de prelat, în care acesta cerea Unirea cu principe străin, împreună cu alți 150 de inși!

Mai exista ceva de care Bolintineanu nu avea știință: Alecu Balș se apropiase foarte strîns de caimacam – vom reveni asupra relațiilor dintre ei – și, probabil la sugestia acestuia, a încercat o “provocare” în Adunare. De altfel, Vogoride aștepta cu sufletul la gură *apariția disensiunilor în “partida națională”*. Deși el, după cum se știe, nu a participat, ostentativ, la

ședințele Adunării, îl avea acolo pe Baragnon²⁰ – și poate pe alții – și dispunea de *rapoarte amănunțite*, așteptând momentul să poată acționa. Dar, cum “disensiunile” au apărut relativ târziu și nu au provocat imediat “ruptura” așteptată, caimacamul, înțeles cu turcii, a încercat să compromită lucrările Adunării. Un exemplu concludent, în acest sens, îl reprezintă *nota* Sublimei Porți către ambasadorii săi de pe lângă puterile semnatare ale Tratatului de la Paris, din 1 dec. 1857: Adunările, se susținea, au dat o “turnură” periculoasă “misiunii” lor și din această situație se ridică o problemă a cărei soluționare presupune o înțelegere între Puteri. Se prevăd “mișcări”, “dezordini” etc; la Iași s-au produs “simptome foarte grave”, autoritățile fiind obligate să păzească Adunarea cu trupe, “pentru a o proteja de atacul populației” (!?). Insinuarea, de un cinism tipic turco-fanariot, fusese încercată și cu alte ocazii: ideea era de a se provoca pretextul intervenției externe, intervenție care însă nu mai era posibilă decât cu acordul tuturor puterilor garante. Kogălniceanu, în ședința din 20 dec. 1857, a sesizat exact sensul provocării: nota turcească, în care “Adunarea este tratată de esaltată, încât a avut trebuință a fi păzită de oaste”, este lipsită de teme; de vină e “*partida cea biruită*” (Kogălniceanu va mai folosi ulterior această formulă), care “nu ne poate ierta că noi suntem priviți de Europa ca organul legal al dorințelor țării”. Insinuarea arătată nu a fost un fapt singular: Vogoride a căutat să întrețină o atmosferă explozivă, lansând zvonuri “destabilizatoare” și împiedicând, în același timp, opinia publică, mai ales din provincie, să se informeze corect despre cele petrecute la Iași, prin sechestrarea Buletinelor Adunării ad-hoc.

Ca o manevră căimăcămească trebuiesc privite tulburările legate de așa-numita “răscoală” sau “revoluție a elevilor” de la Iași, din toamna anului 1857 și iarna anului următor. “Semnalul” discordiilor – care au opus profesorii între ei, pe unii profesori cu elevii, intervenind și “părinții”, iar autoritățile trăgând abil sforile – s-a produs la 18 sept. 1857, când un grup de 17 profesori, între care ardelenii Bărnăuțiu, Suci și Micle, au înaintat o “plîngere” în contra inspectorului școlilor, A.T. Laurian, hîrtia fiind redactată de Bărnăuțiu. Nu intenționăm să facem o prezentare a “evenimentelor” – oricum întortocheate și insuficient lămurite – intenția noastră e de a surprinde legătura lor cu “fierberea” luptei pentru Unire. Al. Papiu-Ilarian, implicat din plin în această afacere (de partea lui Laurian), sublinia, cu dreptate credem noi, că momentul înaintării “plîngerii”, *la deschiderea Adunării ad-hoc*, nu era întîmplător; Istrati, care primi jalba, o sprijini din răspunderi – pentru că planul său nu consta în a găsi o soluție rezonabilă conflictului din dăscălime, “ci de a produce răscoale și tulburări” într-un moment de triumf al “partidei unioniste”. “Reacția” contra profesorilor ardeleni – conflictul era mai vechi și răbufnise de cîteva ori – convenea de minune “patriotismului” unor oameni ca Istrati sau Asachi. “Agenții” lui Istrati, dimpreună cu profesorii suplicanți – între care, cum s-a văzut, Simeon Bărnăuțiu – făcură “huiet mare în tîrg”, nu atîta pentru a-și impune punctul de vedere, cît pentru a “întuneca” atmosfera patriotică ce domnea în Adunare. Prin sforării de tot felul, asupra cărora nu este cazul să insistăm în lucrarea noastră, Vogoride și “consortii” încearcă ceva mai mult decât semănarea discordiei în școlile Moldovei; intenția lor, parțial reușită, era de a “contamina” Adunarea cu climatul artificial încordat de afară. Un exemplu: numirea în comisia de anchetă a lui Kogălniceanu și Hurmuzachi, cu dublul scop de a adînci disensiunea dintre ei și de a-i opune profesorilor “moldoveni”. Amintim aici, în legătură cu aceeași idee “fanariotică” – de a crea false discordii între românii din provinciile istorice – continuarea demersurilor pentru ridicarea monumentului lui Ștefan cel Mare. Pentru a contracara veninoasa semnificație “separatistă” a “simbolului Ștefan cel Mare” – în accepțiunea cuplului Istrati-Asachi – “o societate a românilor din București”, în frunte cu Fălcoianu, “animată de sentimente patriotice”, a deschis o subscripție pentru a contribui la ridicarea monumentului, ce “a produs suma de 109 ducați”. A urmat o scrisoare (publicată și în primul număr al “Concordiei”) adresată, împreună cu banii, Ministerului Lucrărilor Publice

²⁰ Pierre Baragnon, secretar particular al caimacamului Nicolae Conachi Vogoride.

din Moldova. Răspunsul “comitetului” din Iași a fost mai degrabă evaziv: după ce se sublinia că eroul “a contribuit puternic la *conservarea naționalității noastre*” (stilul evaziv e la mare cinste: se putea înțelege atât “naționalitatea moldovenească”, cât și românii în general!), suma era returnată (din motive “procedurale”), prin “M. le Postelnic Tchocan”, pînă cînd “execuția sus-zisului monument va putea avea loc”! Se părea că lucrurile s-au oprit aici; dar, în iunie 1857, în plină încheștare electorală, “Anunciatorul” semi-oficial din București insera un articol semnat de maiorul Papazoglu, “un grec”, *L’antique fête des Trépassés à Bucharest, le 25 mai*. Autorul, bazat pe “istoricul” Photino, “alt grec”, avansa ideea că “această sărbătoare [sîmbăta moșilor] este o comemorare a victoriei reputate în 1633 de valahi contra moldovenilor”, simbolizînd “cele mai frumoase amintiri” ale gloriei lor! Deci să se ridice un monument pe locul unde Matei Basarab a învins pe moldoveni!! Deși nu se poate stabili o legătură certă între Papazoglu și Vogoride, ideea unui *complot grec* pare inevitabilă. În orice caz, Asachi nu putea pierde o așa ocazie excelentă. “Gazeta de Moldavia” reproducea articolul, iar redactorul propunea ca, “pentru a neutraliza sentimental de umiliță al moldovenilor”, să se ridice un monument lui Ștefan cel Mare, “îvingătorul valahilor”! Apelul la istorie patronat de Vogoride viza, precum se vede, paginile cele mai întrunecoase, pentru a semăna “discordia intestină și inimiția” între Principate. În plus, utilizarea marelui voievod ca “argument separatist” constituie categoric o insultă asupra memoriei sale: căci Ștefan, deși stăpînitor în Moldova, a devenit, încă din timpul vieții, și cu atât mai vîrtos în posteritate, *un simbol al românismului*.

În chiar ziua închiderii lucrărilor Adunării ad-hoc (13/25 ian. 1858), Vogoride numea în postul de ministru de interne pe Alecu Balș! Personajul, binecunoscut de toată suflarea românească pentru atitudinea sa în ședința istorică din 7/19 octombrie (de altfel, comenta “L’Etoile du Danube” evenimentul, tocmai acea atitudine era “unicul titlu” pentru care marele vizir îl recomandase “oficios”), nu mai necesită o “descriere” suplimentară. Interesant e însă faptul că – și o confirmare indirectă că Aali-Pașa l-a “făcut” ministru – a doua zi, Theodor Balș, fratele mai mare, adresa o scrisoare turcului, de “felicitări” dar și de “mulțumiri”. După ce-l flatarisea pe Aali pentru reîntoarcerea “în primul post al Imperiului”, își exprima speranța că marele vizir va proceda în continuare, așa cum a făcut și la Viena și la Paris, la “salvgardarea intereselor și vechilor imunități ale patriei mele”. El – ca și fratele Alecu – și-a dovedit *devotamentul față de suveran* în această “epocă dificilă”, alături de “partidul conservator” (Balș, vorbește, cu de la sine putere, “în calitate de decan al boierilor moldoveni” și în numele “compatrioților mei”!), dar, din păcate, țara se află în “haos”, determinat de “periculoasele efecte ale propagandei subversive asupra întregii ordini legale”. În încheiere, Balș, reamintind *diferitele “comunicări” pe care le-a “supus” în timp “Alteței Sale*”, ca și *făgăduința “colaborării” în continuare*, spera ca Aali să-și mențină “protecția sa”! Ar fi de adăugat că Vogoride reușise, după “ezitățile” din august-septembrie 1857, să se aproprie din nou de “conservatori”, dacă nu de întreaga “partidă”, apoi cu siguranță de Bălșești. În vară, el avea să dea finanțele unui alt Balș, Panaioti, înlocuind, cum zicea Place, “un hoț printr-un brigand”, în plus “un suflet vîndut [damnée] Austriei”. Cu aceeași ocazie, dar “pornirea” era anterioară, se produce “reconcilierea” cu Austria, prețul plătit fiind *legalizarea încălcărilor de hotar* ale acestei puteri (în care scop, se trimitea o comisie într-un “profund secret”!). Peste două luni, în pragul părăsirii căimăcămiei, Vogoride realizează un “pact electoral” cu Bălșeștii: el îl va sprijini pe Alecu, în cazul în care nu i s-ar recunoaște eligibilitatea; ministrul de interne îi va da votul lui Vogoride, dacă acesta va căpăta dreptul la candidatură. Informația despre acest angajament, ce ne vine de la Ongley²¹, e confirmată de însuși caimacamul. Într-o scrisoare către Al.D. Moruzi (Pecheanu), aflînd că acesta este pentru “prințul Suțu” (Nicolae!) și împotriva lui Alecu Balș, totuși Vogoride, întrucît Balș îi

²¹ Henry S. Ongley, gerant al consulatului britanic din Iași.

este foarte util în Cameră, “îl roagă să spună oamenilor săi din Focșani” să-și dea voturile lui Alecu. Apoi să mai vorbească cu “Teodoriță” Sturdza și cu “Giourdza de Tekoutche”, ca și aceștia să-și dea voturile caimacamului și lui Panaioti Balș. Vogoride îi mai spune “confidențial” că are “un parti qui veut me pousser en avant dans lequel aussi *se trouve Mr. Balsche*”. Dacă poate, Moruzi să vină la Iași, pentru a se concerta în “toate” (“Votre décoration arrive avec Caliman, c’est positif!”).

Pentru a-și forma “partida” de care vorbește, Vogoride, indiferent la starea jalnică a țării, a utilizat toate mijloacele posibile. A cheltuit mari sume de bani și s-a plecat cu totul oamenilor de care avea nevoie, permițându-le un șir nesfârșit de abuzuri. A vândut mai mult de 2 000 de brevete de boierie, apoi – spune consulul Rusiei, S.I. Popov – a început să semneze brevete în alb, pe care funcționarii săi “le duceau în magazine și debite de tutun, unde ele se vindeau absolut ca biletele de teatru sau hîrtia timbrată” (un mucalit ar fi legat un asemenea brevet de gîtul cîinelui său!). La sfîrșitul administrației sale, guvernul era “încărcat de datorii și casa complet goală, iar milițiile nu primiseră solda de mai multe luni”!

În ciuda acestei situații, Vogoride a prezentat o “dare de seamă” ce combina lăudăroșenia cu cinismul, minciuna sfruntată cu insinuarea agresivă. A primit de la sultan “însemnatul onor” de “a cîrmui țara mea” (!) într-o “epocă plină de mișcare, plină de neliniște, mai mănoasă în primejdie decît în onoruri”, o administrație – iată durerea! – “fără perspectivă de ființă în viitor”. El unul nu cere altceva decît un “loc de stimă” între concetățeni! Pentru că a lățit învățătura, a făcut șosele, s-a gîndit și la “ospitale” și pușcării, la miliție etc, etc. S-ar putea ca sub dînsul “să se fi făcut oarecari nedreptăți”, dar categoric “din nesciința mea” (!?). În fine, el ar face orice sacrificiu pentru “patrie”! Răspunsul guvernului la această “operă” găunoasă, marcată de “sentimentul profund al patriotismului”, nu mai necesită, credem, comentarii.

Deși, spre sfîrșitul mandatului, caimacamul părea, după informațiile lui Gödel, dispus să sprijine candidatura lui Mihail Sturdza (cum a făcut-o, pînă la urmă!), speranța de a se vedea pe sine urcat pe tron nu l-a părăsit nici un moment cu totul, pînă la dubla alegere. În noiembrie-decembrie 1858, emisarii săi băteau ținuturile colportînd *mandate imperative* pentru alegerea sa, “exemplarul” din Cahul fiind interceptat de “Steaua Dunării”.

Dar deja nu mai era decît un simplu competitor. Fosta “partidă”, spartă în mai multe bucăți, părea să-l accepte mai degrabă pe Mihail Sturdza.

Întrebări recapitulative

1. Anul 1857: momentul de apogeu al confruntării dintre unioniști și separatiști.
2. Raportul intern-extern în combaterea mișcării unioniste.
3. Reperetele activității “partidei separatiste” în vremea căimăcămiei lui N. Conachi-Vogoride.

IV. “PARTIDA CONSERVATOARE” ȘI CANDIDATURA LUI MIHAIL STURDZA LA TRONUL MOLDOVEI

Într-un articol publicat în primul număr al “Românului” din 1859 și intitulat *Fisiologia alegerilor din Moldova*, G. Sion, care, după cum se știe, rezida în București, se arăta vădit impresionat de amploarea confruntărilor politice de la nord de Milcov. Aici “luptele dintre partizi”, aprecia autorul, au înfățișat “cea mai cumplită revoluțiune”, “nici o mișcare românească, din nici-un timp nu se poate compara cu mișcarea care a fost și este încă în Moldova”. “Furtuna” ce a bîntuit eșichierul politic din Moldova a izbucnit *imediat* după aflarea prevederilor Convenției din 7/19 aug. 1858. În adevăr, considera Sion – influențat, desigur, de atmosfera “maniheistă” ce a precumpănit în timpul campaniei electorale pentru Electivă, pînă în acele momente nu au fost în Moldova decît două “partide”: “unul unionist, care represinta progresul, liberalismul, patriotismul, regenerarea, altul separatist, care represinta corupțiunea, trădarea, furberia, într-un cuvînt toate vițiurile sociale”. Primul era compus din “bărbații cei mai curajoși, mai copti și mai pozitivi”, al doilea din oameni pătați și care, “ca nemernici, se făceau instrumente străinilor, inimici ai naționalității române”. Cele două “partide” au fost “foarte distincte” pînă la Convenție – dar, îndată ce s-a hotărît ca *fiecare principat să rămînă cu tronul său, “de îndată și culoarea partidurilor s-a schimbat”!* “Șocul” scaunului domnesc a dus la “dizolvarea” “partidurilor de uniuniști și separatiști”, formîndu-se în loc “unul *liberal*, carele cugetă numai la compunerea unei Adunări capabile, altul ambițios, care *poartă numai stindardul domniei*; dar acesta de pe urmă despărțit în *două tabere pronunțate, una a tatălui și una a fiului*”. Deși, în liniile sale esențiale, tabloul înfățișat de Sion, în ciuda unei “simplificări” pentru noi evidentă, corespunde realității, o precizare a detaliilor este neapărat necesară.

Într-adevăr, prevederile Convenției din 7/19 august păreau a fi lăsat fără obiect, prin, în fond, perpetuarea celor două “țări” – cu tronurile lor! – disputa dintre “uniuniști” și “separatiști”. Dar, să fim atenți, *unirea deplină* a rămas un obiectiv realizabil în viitorul apropiat și deci constituia, în continuare, “nodul gordian” al rezolvării tuturor problemelor majore ale societății românești, chiar dacă, în toamna anului 1858, părea oarecum estompată de pasiunile dezlănțuite ale luptei pentru cele două tronuri. Era, în același timp, evident – dar faptul, din rațiuni electorale, a fost camuflat cu grijă – că de *persoana* domnului avea să depindă, în mare măsură, rezolvarea în sens național, ca și momentul temporal al acestei rezolvări, a problemei Unirii.

Este o explicație, dar nu singura, a împrejurării că “partida conservatoare”, cum s-a autobotezat vechea “partidă separatistă” – de fapt, partea cea mai importantă a sa din punct de vedere numeric, unii “separatiști” naufragiind în “partida” lui Gr. Sturdza – a ezitat să-și arate public candidatul la tron, deși acesta era cunoscut de toată lumea: ex-domnitorul Mihail Sturdza. Consulul Austriei la Iași, Gödel Lannoy, de exemplu, știa încă la 6/18 oct. 1858 că Vogoride, în cazul că nu ar obține tronul pentru sine, îl va sprijini pe Mihalache-Vodă, acesta din urmă fiind “rugat” și de o parte a marii boierimi să revină de urgență în țară. Nu a fost singura “manevră” electorală a “partidei conservatoare”: ea s-a arătat, cel puțin în documentele cu caracter programatic (și aici vedem una dintre “simplificările” lui Sion!), adepta principiului *priorității “bunei compoziții” a viitorei Adunări față de persoana prințului*, ca și a *mandatului imperativ* – ambele lozinci fiind “lansate” de “partida națională”!

Așa, în primul program cunoscut de noi, acela publicat în “Le Journal de Francfort” (sic!) și datat 9/21 oct. 1858, “conservatorii-progresiștii”, cum se autodesemnează semnatarii, reuniți într-un *comitet*, se declară a fi “patrioți” (în sensul local!) ce “nu sînt conduși de

interese personale, de ambiții sau de egoism” și care cred că “viitorul Moldovei” (nu al țărilor unite!) și “toată salvarea noastră” nu depind decât de “buna compoziție a Adunării generale”. Curmarea abuzurilor și ridicarea “nivelului moral al funcționarilor publici” vor fi posibile numai dacă Adunarea va fi compusă, în majoritate, din “alte elemente decât acelea care ocupă acum principalele branșe ale administrației” (se lovește în Vogoride, fostul “tovarăș de drum”!). Pe de altă parte, Adunarea nu trebuie a fi ghidată de “mania progresului”, ea nu va putea să dezvolte principiile Convenției într-o manieră de natură *a aboli ceea ce există* în societatea noastră, cu ajutorul unor “legi prea extreme”, pentru a impune “teorii incapabile”, “reforme inutile și nefericite”, ce ar atinge “religia, naționalitatea sau proprietatea”. În concluzie, Adunarea trebuie să fie “națională, imparțială, ostilă regimului abuzurilor, dar ostilă de asemenea ideologiilor și exceselor de progres”; “Adunarea generală este salvarea *Moldovei*”! – iată “deviza” electorală a “conservatorilor-progresiști”. Convinși că totul spînzură de “buna compoziție” a Adunării – dar, obligatoriu, formată din alte elemente decât acelea care compun “înalta administrație” (iată, repetată, lepădarea de Vogoride!) – ei rămîn, cel puțin așa declară, “*absolut indiferenți în privirea candidaturilor la tron*” (!?) și pentru că “prinții mor și trec, în timp ce legile trăiesc și rămîn”.

La sfîrșitul lunii noiembrie 1858 (mai exact, la 27 nov./9 dec.), apăsarea, la Iași, noul oficios al “partidei conservatoare”, “Patria”. Jurnalul, un bisăptămînal, avînd ca redactor (de fapt girant, căci *spiritus rector* era Istrati!) pe C. Gane, era menit să continue “păcătoasa” “Gazeta de Moldavia”, dar n-a avut, după Iorga, “mai multă importanță decât bătrîneștile versuri ale editorului ei”. Foaia s-a angajat, totuși, într-o serie de polemici, în special cu “Steaua Dunării”, servind drept organ de propagandă “mihăilenilor”.

“Profesia de credință” a jurnalului, publicată în primul număr, relua, în linii mari, “programul” anterior, adăugîndu-i unele “subtilități”, determinate de noul context, în care “boierii conservatori-constituționali” încercau să-și atragă o opinie publică din ce în ce mai ostilă poziției lor. O asemenea “subtilitate” era încercarea de atenuare a “conservatorismului” atribuit “partidei” lor, printr-o mișcare destul de ingenioasă de culisare a termenului *de pe terenul social pe acela național-statal*. “Partidul”, se sublinia, care, în “lupta politică”, a susținut “principiul separației Principatelor”, nu ar vrea să fie suspectat de dorința de a ține la “conservarea regimului staționar și abuzurilor care au domnit pînă în această zi, ca de asemenea de a fi conservator cu orice preț”. Dar, dacă acest “partid” n-a putut discuta reformele interne în *primul* Divan ad-hoc – disoluționat, se nota în treacăt cu ironie abia reținută și pozîndu-se în *postura de victimă*, “printr-o fatalitate și pentru rațiuni care nu ne este permis să le discutăm”! – el a susținut, cum au recunoscut “mai multe publicații”, “existență Moldovei” și, “cu același zel, adevăratul progres al țării”. Acum, cînd Moldova este “garantată”, cele două țări fiind “surori confederate”, “partidul” nu are “altă misiunea mai sacră” decât de a supraveghea la “buna compoziție” a viitoarei Adunări. La 8/20 dec. 1858, jurnalul avea să insereze, în condițiile violentei polemici cu foile unioniste, alte precizări cu caracter programatic. “Partida obștește *numită* conservatoare” (iată o mostră de amnezie electorală: “conservatorii” uită că ei înșiși s-au autodefinit “partidă conservatoare”!), pentru că “a ținut la păstrarea Moldovei”, se vede mai nou expusă “atacurilor a oarecărora jurnale”, care “o acuză că ar fi retrogradă, reacționară”, că ar vrea să revină la regimul anterior Convenției din august – cu scopul clar de a provoca ura alegătorilor! Mai întîi, ei nu sunt “conservatori”, ci mai bine “separatiști” (“separatismul” nu mai era condamnat, de vreme ce chiar pomenita Convenție îl consfințise; într-un anume sens, se sugera, *punctul de vedere al antiunioniștilor s-ar fi dovedit cel viabil!*); ei sunt “conservatori” doar ca “separatiști”, întrucît au susținut “despărțirea politică a ambelor Principate” și nu pentru că vor “a păstra vechiul regim cu viciile lor”. Dimpotrivă, sunt “amici ai progresului, dar al progresului resonat și sistematic”, sunt “partisani ai reformelor, însă ai reformelor treptate și metodice”; “*Festina lente*” este deviza lor! E citat și Montesquieu, pentru a întări idea necesității acelor legi în

conformitate cu “moravurile și datinile noastre”. În sfârșit, jurnalul este pentru prioritatea Adunării asupra domnului – “suntem, în această privință, *cu totul de opinia adversarilor noștri politici*”! – ca și în privința mandatelor imperative.

Această din urmă declarație a “conservatorilor” merită, desigur, câteva precizări. Mai întâi, e vorba de o “șmecherie” electorală și nu numai: aceea de a “subtiliza” formulele adversarului și a provoca, prin utilizarea lor *cu alt conținut*, deruta alegătorilor. Astfel, se știe că mandatul imperativ, o “invenție” a unioniștilor moldoveni, era menit să asigure electoratul că reprezentanții lui vor susține, în Adunările ad-hoc, *Unirea cu prințul străin* – însă, în condițiile campaniei electorale pentru Electivă, el nu putea avea alt rost decât acela de *a lega deputatul de un anumit candidat*! “Conservatorii” urmăreau, în fond, adâncirea și exploatarea unei slăbiciuni cronice a “partidei naționale” – slăbiciune și nicidecum virtute, cum s-a tot spus, chiar în epocă, din necesitatea menținerii unității unui ansamblu neomogen – cea de a nu fi reușit, pînă în ultimul moment, să desemneze un candidat unic.

Cu toate acestea, programele conservatoare păreau rezonabile. Nici măcar liberalilor radicali nu le-ar fi convenit răsturnarea “bazelor societății”. Numai că “partida conservatoare” nu detalia în nici un fel strategia ei de viitor, după cum, credem noi, nu a renunțat nici o clipă la vechile metode de acțiune, nereușind – sau nedorind – să se sustragă influenței străine. Această duplicitate condamnată, ca și atașamentul față de un om – e vorba de Mihail Sturdza – simbol al trecutului detestat au fost fatale “conservatorilor”.

Încă de la începutul lunii noiembrie (categoric, *înainte* de 8 nov., stil vechi), un grup de boieri solicita marelui vizir Aali-Pașa, “într-o atît de tristă conjunctură” (“evenimentele actuale” din țară au aruncat spiritul public într-o “profundă neliniște” și vinovată e căimăcămia!), *sprijinul Porții* pentru a curma “anarhia”. La 9/21 nov. 1858, Ștefan Catargiu recunoștea *poziția oficială* a lui Afif-Bei (aducătorul firmanului de instalare a căimăcămiei și care dorea să rămînă – în profitul “conservatorilor” – *sine die* la Iași) și “dreptul de intervenție” al Porții în cazurile prevăzute de articolele 8 și 9 ale Convenției. Doar cu o zi înainte, mai mult de 60 proprietari, între care nume ca Balș, Catargiu, Pașcanu, înaintează lui Aali-Pașa un memoriu în toată regula, în care sînt “demascate” abuzurile “căimăcămiei dezbinată”, ce lucrează “afară de marginile firmanului și ale Regulamentului organic”. Subscriși așteptau, “cu respect”, dezlegarea ce Poatra ar binevoi să o dea acestei “stări de lucruri”, condamînd mai cu seamă libertatea presei (“pentru că este fără control” și pentru că “tulbură dreapta judecată a națiunii”!), ca și nepermisa “lărgire” a listei electorale (lărgire, adăugăm noi, în întregime nefastă “partidei” suplicante). Un al treilea protest, din 8/30 nov. 1858, e important nu atîta prin conținut – el repetă, în mare, pe acelea precedente – cît prin faptul că avem toate *cele 37 semnături*, puțîndu-ne lămuri de componența “statului-major” al “partidei conservatoare”. Astfel, îi găsim printre subscriși pe N. Millo, Gr. Crupenschi, Lascăr Cantacuzino, Teodor Burada, Gr. Carp, Asachi, D. Danu, Ghiță Căliman, Istrati, Panaioti Balș, Gh. Pruncu, Anastase Bașotă, cu toții, într-un fel sau altul, legați de persoana fostul domn Mihail Sturdza.

În felul acesta, masca – și așa destul de transparentă – cădea: “*partida conservatoare*” nu era decît una *personală*, a “*mihăileanilor*”. Ce-i drept, nu toți vechii antiunioniști s-au aliniat sub noul drapel, dar, în orice caz, partea lor cea mai importantă. Anumite “amănunte”, însă, fie mai puțin cunoscute, fie pur și simplu, ignorate, ne conduc la o interesantă constatare: apariția atît de *intempestivă* a lui Mihail Sturdza în încleștarea ultimei faze a luptei pentru Unire se pare că a fost premediată. Acesta nu renunțase nici un moment la ideea de a reveni pe tron și, pentru atingerea acestui obiectiv, alături de “desfășurarea” altor mijloace, își menținuse și o “partidă” în țară. Ipostaza de “*deux ex machine*”, din această perspectivă, ne apare mai degrabă ca o punere în scenă sau ca un “*coup de foudre*” fără efectul scontat.

În Franța, Vodă Sturdza luptase fără preget împotriva Unirii. Încă în mai 1856, C.A. Rosetti îl informa pe Kogălniceanu de existența unui “complot mare contra noastră” – a

unioniștilor. Pe lângă alți candidați la domnie ce lucrau în acest sens, era și cel mai bogat, Mihail Sturdza. Avea agenți “prin toate părțile”: la Paris era el însuși, la Londra Musurus, în ambele Principate “o mulțime de ciocoi”. Dorința lui era să se facă “o petiție subscrisă de cât mai mulți se va putea, prin care să ceară dezunirea și Regulamentul”. În acest scop, peste câteva zile va pleca de la Paris Asachi, *agentul său*, întâi la București, apoi la Iași: “Cherchez, trouvez les ramifications de ce complot et jouez-le”! O zi mai târziu, Rosetti îl avertiza pe I.I. Filipescu (Curcanul) despre același “complot”, expeditorul asigurându-l că vorbește “*pe temeieri și dovezi care le am în mână*”. În plus față de cele relatate lui Kogălniceanu, aflăm că agenții ex-domnitorului în Țara Românească ar fi “Roșianu, Izvoranu și alți ciocoi bogați cu care lucrează”. Este foarte posibil ca petiția antiunionistă de la sfârșitul lunii mai 1856, de care am mai pomenit, să fi fost *inspirată* sau chiar *redactată* în anturajul lui Mihail Sturdza, după cum comportarea oamenilor săi (Asachi, Burada, Gane, Istrati, Șt. Catargiu etc) putea să fie conformă instrucțiunilor sale. Este interesant să constatăm că cei doi caimacami antiunioniști (Balș și Vogoride) aparțineau unor clanuri favorabile persoanei sale, iar trecerea partizanilor săi sub oblăduirea Austriei nu putea fi întâmplătoare. Sînt și alte “ciudățenii”, cum ar fi *memoriul* lui Vodă din 3/15 apr. 1857 (*Mémoire sur l'existence politique et la reorganisations des Principautés Danubiennes d'après le Traité de Paris*), înaintat *ambasadei Rusiei la Paris*, al cărei titular nu era altul decît Kiselev! Și tot “ciudat” e faptul că Mihail Sturdza apare, în ultima fază a luptei pentru Unire, *candidatul agreat simultan de Rusia, Austria și Turcia*, adică de acele state interesate să mențină *influența lor nefastă* în Principate!

Contemporanii nu-și făceau nici un fel de iluzii în legătură cu caracterul personajului. Stokera, de exemplu, începînd raportul său asupra candidaților la tronul Moldovei chiar cu Mihail Sturdza, îl considera “foarte capabil”, bogat, însă zgîrcit și “puțin onest”. Deși “înclină către Rusia”, e capabil “s-o părăsească imediat ce ar simți că nu-i aduce destule foloase”. Are numeroși agenți la Constantinopol: “tatăl său vitrig Vogoridi [de fapt, socrul – n.ns., M.C.], Arghiropulos și aproape toți marii bancheri”. În țară lucrează pentru el ministrul Șt. Catargiu (Stokera *știa*, în ian. 1856, că Șt. Catargiu e omul lui M. Sturdza), “Lascarachi” Cantacuzino-Paşcanu (el însuși candidat la domnie și ministru de finanțe sub Vodă Sturdza, cît acesta a trăit cu “frumoasa lui soră”, ne spune Place), Asachi, Cornea, Lipan, Burghilea, Burada și alții. Se bucură de încrederea clerului înalt.

În oct. 1858, consulul Rusiei la Iași, Popov, îi acorda “cele mai mari șanse” între aspiranții la tron. Deși a absentat vreme îndelungată, are în țară “numeroși aderenți”; cu câteva excepții, ei compun “cele două partide așa-zise conservatoare”. (Popov, în paranteză fie spus, deosebea în Moldova două categorii de *boieri*: “boierii aristocrați și boierii parveniți sau ciocoi, mari și mici”, în fiecare din cele două “clase” existînd cîte două soiuri de oameni, ce constituie, “în ultima analiză, fondul tuturor partidelor politice, acei ce vor să conserve și acei ce vor să distrugă”, altfel spus, “prieteni ordinii și pretinșii prieteni ai progresului”. În total, ar fi *patru partide*: “conservatori aristocrați și conservatori ciocoi, progresiștii aristocrați și progresiștii ciocoi”; cu toții, din motive diferite, nemulțumiți de Convenție. Să observăm că Popov considera *politica* o treabă exclusiv boierească!). Majoritatea marilor boieri (aici rusul se înșeală), “legați de vechea ordine de lucru”, ca și “parveniții bogați”, ar dori să-l vadă pe M. Sturdza domn. Și aceasta întrucît interesele lor sînt acelea de “mari proprietari”, se tem deci de o lege ce ar revizui relațiile cu țărani, “revizuire prescrisă de Convenție” și găsesc în Sturdza un aliat. Apoi, ex-domnul e privit drept “singurul bărbat suficient de abil” pentru a stabili în țară, folosind toate formele noii organizări, “o stare de lucruri” care, în fond – ceea ce este esențial – să difere prea puțin de cea veche. Alt motiv ar fi că, dintre toți ceilalți candidați, fiul lui Mihail, Grigorie, e “cel mai antipatic celor două partide” conservatoare (!?). În plus, tatăl ar mai prezenta două “calități”: el este *imens de bogat și foarte bătrîn* – deci prințul le va da (“conservatorilor”), măcar luna viitoare, destui bani, iar domnia nu-i va fi

lungă! Cam acestea ar fi, după Popov, motivele pentru care “conservatorii” l-au chemat de urgență pe Sturdza în țară. Totuși, în misiva din 4/16 dec. 1858, consulul venea cu câteva nuanțe suplimentare: cei doi Sturdza sînt “singurii candidați serioși”, fiecare dispunînd de un “partid” cu “o anumită semnificație politică și socială”. În ce privește oamenii lui M. Sturdza, aceștia, înainte de sosirea mentorului, erau divizați “în mai multe mici coterii”, fiecare dintre ele gravitînd în jurul unui candidat – dar prințul i-a unit. În altă ordine de idei, nu trebuie să-și facă cineva iluzii în legătură cu caracterul fostului domn: jafurile și deturnările de bani publici i-au creat “o reputație europeană”; pe scurt, el “personifică toate viciile națiunii sale, toate instinctele rele”. S-a străduit, între altele, să-l convingă pe consul că Moldova “era agitată de propaganda revoluționară, că erau pe un vulcan, că trebuia să se pregătească să apere proprietatea contra partidului roșu” (dar în Moldova *nu există un “partid roșu”*, conchidea, cu toată decizia, Popov!).

Pentru alții, ca Place, vîrsta lui Sturdza constituia un handicap evident: el aparținea “unei generații ale cărei principii trebuie să dispară”, dar, dacă Turciei i s-ar lăsa libertatea de manevră, nimeni “nu va fi în stare de a lupta cu prințul” (totuși, să nu uităm, Place îl agreea pe beizadea Grigorie). O înțelegere mai nuanțată a personalului ne-o oferă N. Suțu. El ar fi aflat “mai tîrziu” că Vodă cedase “instigărilor unei puteri” (Austriei, considerăm noi) care, ținînd să facă a eșua candidatura lui Gr. Sturdza, “n-a aflat mijloc mai bun decît de a-i opune pe aceea a tatălui său”. Dar bătrînul Mihalache n-a înțeles o chestiune esențială: aceea că țara suferise, în absența sa, “o transformare socială” și că “reîntoarcerea sa la domnie a devenit, moral, politic și social, *un vis imposibil de realizat*”; pe deasupra, el venise în țară prea tîrziu pentru a pune în mișcare banii. Rezultatul? – M. Sturdza nu dispunea în Electivă decît de aproximativ 14 oameni, ce au primit calificativele de “reacționari, retrograzi, *strigoi*”; cu toții “mai mult sau mai puțin avansați în vîrstă, conservatori puri, staționari, înamici ai inovațiilor”.

De fapt, banii au circulat, dar ei nu mai puteau avea efectul de altădată. Mihail Sturdza deținea o avere considerabilă: moșii în Moldova, Bucovina și Basarabia și 4.000.000 ducăți în numerar (în lei, 296.000.000!), de unde la începutul domniei nu dispunea decît de 5.000 galbeni venit și era grevat de 80.000# datorii. Înainte de a veni în țară, se susține într-un memoriu anonim publicat de Iorga (noi credem că autorul ar putea fi Vasile Mălinescu), a depus 500.000# la Constantinopol bacșișuri! Alecsandri, foarte bine informat – era doar secretar de stat, relatea lui Ubicini cum, alegîndu-l pe Cuza, țara “a rezistat cu noblețe ticăloaselor ispite” ale prințului M. Sturdza. În ajunul alegerii, “mai mult de 300.000# au curs pe străzi toată noaptea și nici un deputat nu s-a murdărit atingîndu-se de acest aur blestemat”! Kogălniceanu însuși ar fi fost îmbiat cu 130.000#. Interesantă e o informație ce vine de la Bulwer, de acum ambasadur la Constantinopol (dar, din păcate, n-o putem verifica cu alte surse!): englezul știa, “dintr-o sursă bună, evident”, că pînă și Place “va acționa *diferit* dacă obține o anumită sumă de la Mihail Sturdza, cu care a negociat *indirect*”! Dacă faptul s-ar confirma, opina Bulwer, atunci e limpede că poziția consulului a fost “personală, nu dirijată de Paris”. Dar, în orice caz, “se pare că rezultatul alegerilor depinde de el”! Impresia noastră e că, în zilele ce au precedent alegerea lui Cuza, “partida națională” s-a sustras “controlului” lui Place!

Sosirea “mazilitului domn” în țară fusese, în ciuda unor aparențe, pregătită cu grijă. Încă în octombrie circulau în Moldova “copiile manuscrise ale unei *profesii de credință*” atribuită lui Mihail Sturdza. Adresîndu-se “iubiților compatrioți”, în ea se pune accentul pe realizările fostei domnii, privite ca operă exclusivă a prințului. Acesta și-a “jertfit vîrsta tinereților” “în privința patriei”, pe care a înzestrat-o cu “legi și instituții de adevărat progres și fericire” – starea “actuală” a Moldovei survenind după retragerea sa. “Numai iubirea către patrioți” – încheia bătrînul vulpoi – și “rîvna în privința țarei” l-au determinat să reintre în arena politică! La 8 noiembrie 1858 (stil nou) era în Viena, de unde trimite o telegramă mai multor persoane în Iași, anunțînd că peste zece zile va fi la Cernăuți (“Vină de mi-i videa.

Înștiințează pe ai noștri”!). Ulterior, o altă telegramă îi anunța venirea pe Dunăre, la Galați, care se și produce în ziua de 4/16 noiembrie. Avem, din fericire, o relatare plină de vervă a evenimentului și nu ne putem reprimă plăcerea de a o folosi copios.

“Ex-voievodul” a sosit cu vaporul austriac “Franț Josef”, al orele “3 3/4 după amiază”. Era însoțit de soție, de I. Brănișteanu și I. Botez (“unul din posesorii săi”, poate evreu), care îi ieșiseră în întâmpinare la Brăila, împreună cu Lascarachi Mihalachi. Cum a oprit vaporul, s-au prezentat cu grăbire logofătul Alecu Sturdza-Bîrlădeanul, vornicul Mihăiță Mihalachi și col. Stratulat – “ce așteptau pe mal de la 5 ore de dimineață”! – “îmbrăcați în frace negre și cu pepturile acoperite de cavalerii rusești și nemțești “. Colonelul, “înclinându-se pînă la pămînt, voi să sărute poala voievodului”, dar căpătă mîna, pe care o pupă “cu mare respect”. S-a prezentat “un alt epolet cu țurțuri”, col. Fotino, “polițaiul de oraș”; apoi se auzi M. Mihalachi ce “striga cît putea”: “Gata-i careta Măriei-Sale lui Vodă?” Atuncea prințul, “purtat de subsuori” de către Alecu Sturdza și un altul, a coborît de pe vapor. Domnea “o tăcere adîncă”, cu toate eforturile boierilor sosiți din Iași (!) și martorul nostru, ce venise “prin glod pînă la genunchi”, se miră că Vodă nu se prosternase la pămînt pentru a săruta “țărîna patriei iubite (cum o numește)”! Cînd prințul a ajuns la “cartiera sa”, chiar cînd punea piciorul jos din caretă, post. Panait Malaxa (“din boierii lui Vogoridi”!) a răcnit în grecește: “*bine este cuvîntat cel ce vine în numele Domnului*”?! În salon, Gr. Balș i-a înmînat o scrisoare de la Muhlis-Pașa²², apoi Vodă ținu o cuvîntare “către vre-o cîțiva bătrîni, boieri vechi”.

La Iași, prințul ajunge abia la 14/26 nov. și momentul ne este relatat în stilul caracteristic de către “Gazeta de Moldavia” (“salutări”, “bucurie”, “buchete de flori”, “ura”, “elita damelor și boierilor”, mitropolitul “însoțit de înaltul cler” în întâmpinare etc), dar o analiză lucidă a semnificației sale o găsim doar în “Steaua Dunării”, chiar dacă tonul este prea încărcat de patima specifică confruntărilor electorale. Mihail Sturdza n-a venit, se sublinia dintru început, să se căiască de “un trecut asupra căruia a avut îndestul timp a cugeta” (de ar fi fost așa, moldovenii “ar fi aruncat amintirile trecutului”!), ci “cu toată aparența triumfului, a izbîndeii unui erou ce vine să-și iea răsplata cuvenită faptelor sale”. Și, de fapt, cine l-a chemat? Țara? Nu, ci doar “o mîna de oameni”, “uneltele ruginite ale corupției”, cu cari s-au slujit “toate ocupațiile străine” și cari ar dori “*restabilirea guvernului de la 1834!*” Întoarcerea lui Sturdza “seamănă a unei adevărate arătări” (ce prăvălise asupra noastră “ordiile de jidani”!), se pare că “*sbîrcita fantomă a trecutului*” vine “*să pună mîna pe tînărul viitor*”!! Și Alecsandri aprecia momentul drept “jalnic”.

Era semnalul unei campanii necruțătoare a “Stelei Dunării” împotriva fostului domn și, ulterior, a fiului Grigorie; foaia justificînd aruncarea sa în “vălmășagul luptei” prin hotărîrea fermă de a combate “*orice candidatură s-ar fi arătat fără a fi venit timpul*” (deci și eventuale candidaturi făcute publice din sîmul “partidei naționale”!). Ziarul a publicat chiar celebrul *memoriu din 12 iun. 1848* contra lui M. Sturdza și semnat de toți fruntașii țării (“toată boierimea, mare și mică, erau subscriși în grozavul memuar”: mitropolitul, episcopul de Roman, Alecu Ghica, Teodor Balș, Al. Mavrocordat, N. Canta, D. Canta, Al. Sturdza-Bîrlădeanul, “neuitatul Al. Sturdza-Miclăușanu”, Todorită Balș – “în urmă căimăcamul”, Gr. Crupenschi, Scarlat Roset, Al.I. Catargiu și mulți, mulți alții), din care *unii ar vrea acum să-l vadă domn*.

Datorită, în adevăr, sosirii întîrziate a “mentorului”, acțiunea “mihăilenilor” a părut mai degrabă precipitată. Principala lor “piesă”, în care și-au pus mari speranțe și pe care au aruncat-o în luptă din chiar momentul schimbării administrației, a fost *logofătul Ștefan Catargiu*, caimacam, alături de V. Sturdza și A. Panu. Atitudinea lui obstructionistă – asupra actelor sale vom mai referi – a fost explicată de Xenopol și Iorga în sensul că urmărea domnia. În același sens s-a pronunțat, în epocă, Popov. A doua zi după instalarea căimăcămiei

²² Grigorie M. Sturdza, fiul!

de trei, consulul îl considera pe Șt. Catargiu “unionistul cel mai puțin sincer”, “în secret legat de vechea stare de lucruri”. Nu a făcut cauză comună cu unioniștii decât pentru că spera să se servească de acest “partid” pentru a ajunge la domnie, să devină “candidatul unioniștilor”. Neizbutind, va fi în căimăcămie reprezentantul “partidului conservator”, deși, după Popov, unioniștii îi aruncă acuzația “prematură” că s-a făcut *uneala politicii turco-austriece*. Revăzînd “dosarul”, Const. C. Angelescu ajungea la concluzia că Șt. Catargiu n-a fost călăuzit de o asemenea “iluzie” și invoca “dovada” petiției sale din 4 ian. 1859, prin care cerea să fie scos de pe lista candidaților la domnie (dar, adăugăm noi, în acel moment nu mai avea nici o șansă și, de altfel, nu a fost singurul care a procedat așa!). În orice caz, istoricul amintit îl considera, poziție corectă, “unul din devotații partizani ai lui Mihail Sturdza”, atitudinea lui din timpul regimului “comisiei interimare” fiind determinată de interesele aceluia (deținuse, în plus, funcții înalte sub Sturdza; a fost “obștescul vechil” al averii acestuia în Moldova la 1855 și a rămas în “serviciu” și după 1859). *Poarta l-a sprijinit pentru că-l prefera pe fostul domn*. Pot fi invocate și alte mărturii în favoarea acestei explicații. Place, de exemplu, amintind de o petiție a boierilor, de care urma să se folosească Reșid-Pașa pe lângă sultan și ambasadori, pentru a-l demite pe Toderiță Balș (între semnatari: Șt. Catargiu însuși, N. Millo, G. Boldur-Lătescu, Mavrogheni), din 18/30 nov. 1856, gîndea că “Ștefanucă” părea cel mai convenabil succesori, *susținut de Vogoride și M. Sturdza*. Deși Catargiu “se arată aici ca un susținător al Unirii, *eu știu – afirma Place – că el este devotat corp și suflet lui M. Sturdza care vizează mereu să redevină domn*”! Este posibil ca declararea lui Catargiu de unionist să se fi făcut cu asentimentul lui M. Sturdza, ca *un agent al acestuia în chiar inima mișcării unioniste*. Nu putem, deocamdată, decela motivele pentru care fruntașii unioniști – care *știau cu cine au de-a face!* – l-au tolerat pe Catargiu, în ciuda atitudinii șovăielnice a acestuia (Gödel Lannoy, de exemplu, remarcă, încă la 12/24 iul. 1856, că întregul cabinet al lui Gr.Al. Ghica se arată rezervat față de caimacamul Balș, *cu excepția lui Șt. Catargiu*) și apoi a duplicității dovedite.

Încrîncenarea lui Șt. Catargiu față de colegii săi de cămăcămie avea și alte cauze, între care la loc de cinste trebuie pus *nepotismul*. Om fără copii, dar cu o droaie de nepoți, cu o avere mai repede modestă, avea pretenția, observa încă Stokera, “să-și mulțumească rudele pe seama statului”, fiind condus spre abuzuri de o femeie, “soția logofătului Bălănescu” (trebuie să fie vorba, credem noi, de soția lui Petrachi Roset-Bălănescu – și el partizan al lui M. Sturdza). Și Alecsandri ne lămurește că pricina “marii supărări a lui Șt. Catargiu” consta în aceea că “nu a putut să-și pună nepoții și prietenii în posturile de prefecti”. Poate că totuși ar fi izbutit, dacă îi “ieșea” prima mișcare – preluarea, cum insistă, de către caimacami, a *ministerelor pe care le avuseseră sub Gr.Al. Ghica*, situație în care i-ar fi revenit *Internele!* Dar, precum se știe, Panu și V. Sturdza s-au opus categoric și, mai mult, în baza principiului majorității, s-au rînduit noi prefecti, în locul “oamenilor lui Vogoride pe care acesta [Catargiu – n.ns., M.C.] socotea *să-i dăruiască lui Mihail Sturdza*”. Cu deosebire l-a “necăjit” pe Catargiu înlăturarea lui Pruncu de la directoratul Internelor (în locul căruia fusese numit Teriachiu), post pe care-l rezervase nepotului preferat, Lascăr Catargiu, aflat în acel moment în străinătate.

De altminteri, înlăturarea “vogorizilor” n-a fost o lucrare tocmai ușoară. Un Ghiță Căliman, ispravnicul de Iași, refuzînd să predea postul spătarului Al. Beldiman, a trebuit să fie “arestat la cazarma divizionului de lănceri”. A fost eliberat, totuși, după 24 de ore, întrucît vinovăția nu i-ar fi decurs “de la vre-o premeditație, ci de la îndoiala în care a stat, precum însuși a mărturisit în seanță” – în realitate, intuim noi, pentru că tandemul Panu-Sturdza nu avea nevoie de “martiri”! În legătură cu *Memorandumul* ambasadorilor din Constantinopol și depeșa Porții ce cuprindea o versiune *trunchiată* a documentului (relativ la preținse abuzuri ale caimacamilor unioniști), la 27 nov. 1858, chiar “a doua zi după profesia de credință a partidului național”, cinci foști înalți funcționari ai lui Vogoride încearcă o lovitură în forță,

cerînd reintegrarea lor în funcțiile de mai înainte! Astfel, Panaioti Balș pretindea Finanțele, Iorgu Ghica șefia “oștirilor”, Alecu Ghica Lucrările Publice, Ghiță Căliman prefectura de Iași, iar D. Manoliu prezidenția Judecătorei Iași. Deși era evident că energica administrație interimară nu putea accepta demersul lor, suplicanții urmăreau și altceva: să știrbească imaginea Căimăcămiei, să creeze false probleme și *chiar să determine o intervenție externă*.

În același sens, “*mihăilenii*” acționau și în provincie. La Galați – aflăm dintr-o scrisoare a unuia “Petru”, găsită de Iorga între hîrțile lui Mălinescu – *grecii-negustori* vor domn pe M. Sturdza, “fiindcă Înălțimea sa a *îmbrătoșat pe greci și mai cu samă pe jidovi*, de i-a pus asupra bietului moldovan”. Partizanii lui se adună la Bacalbașa, “în cap” cu Malaxas și Vizantis. Au și făcut o cerere la Poartă pentru a se rîndui domn, “căci țara este pe picior de *revoluție*”. Cît de “patriot” e Malaxas, se vede din “programul” lui zilnic: cînd nu-i la “adunare”, e la consulul austriac sau la Omer-Pașa, “puind țara la cale”! La Bîrlad acționa Alecu Sturdza, iar la Tecuci Panaioti Balș, încercînd prin toate mijloacele să racoleze voturi pentru favoritul lor. Un scandal în regulă a izbucnit atunci cînd prefectul de Tecuci a “interceptat” o scrisoare a Bîrlădeanului adresată lui Ioan Crețu – la “Valea Zeletinului, pe Berheciu” – și pe care “Steau Dunării” a făcut-o îndată publică (în nr. 99, 15/27 dec. 1858). Crețu era îndemnat să se alăture “partizii” lui Mihai-Vodă, să se unească la Tecuci cu vornicul Panaioti Balș, “dînd glasul pentru d-lui și pentru Dumitrachi Iamandi”. Scrisoarea să i-o trimită înapoi, *închisă în a sa!* După cum se știe, influențarea alegătorilor era interzisă, ceea ce nu înseamnă că nu s-au produs presiuni de tot felul. În același număr, redacția “Stelei Dunării” turna gaz pe foc, publicînd și o altă scrisoare a aceluiași Alecu Studza-Bîrlădeanu, în care se lamenta de abuzurile ex-domnitorului! Într-un mod asemănător, era apostrofat Istrati, care, “uitînd” cum procedase în prima campanie electorală pentru Adunarea ad-hoc, dădea, în “Patria”, lecții de “democrație” privind alegerea deputaților.

În bună măsură, zbaterile “*mihăilenilor*” au fost infructuoase, ei nereușind să trimită în Electivă decît de la 11 (după D.A. Sturdza), pînă la 20 deputați, din care trei invalidați (după opinia lui G. Sion). Acest din urmă comentator comite, totuși, unele erori, cum ar fi includerea lui Nicu Roset-Bălănescu între “*mihăilenii*” (acesta a fost un liberal, spre deosebire de bătrînul său tată, Petrachi, deputat și el, “reacționar” consecvent). Și dacă nu se putea aștepta la altceva din partea unor Vergati, Ceatacliu, Caravasile, Bacalbașa (care, pentru *rangurile lui Vogoride* sau “multe mii de galbeni”, “s-au tras în această clică”) ori de la unii conservatori notorii, ca amintitul P. Roset-Bălănescu, Șt. Catargiu, A. Balș, I. Pruncu, P. Balș, Vogoride, N. Millo sau Istrati – apoi se “miră” “de un Carp, de un A.S. Catargiu”, aflați pe aceeași baricadă.

Desigur, ar mai fi existat posibilitatea fuzionării celor două “partide” sturdzești. Din mai multe motive, pe care le vom examina mai încolo, “fuzia” nu s-a produs și, ceea ce este foarte important, *nici un se putea produce*. Așa stînd lucrurile, se cuvine să explicăm înfrîngerea “*mihăilenilor*” nu atîta printr-o conjunctură nefavorabilă, cît prin respingerea categorică a platformei lor de către forțele *vii* ale țării. E o certitudine că, dacă prevederile Convenției din august nu ar fi fost atît de restrictive, dacă s-ar fi admis fie și prevederile firmanului electoral al Adunărilor ad-hoc, “înfrîngerea” lor s-ar fi transformat într-un dezastru sigur. “Conservatorii” nu au înțeles, pînă în ultimele momente, că apelul la anumite forțe externe, ca și, în ansamblu, utilizarea armelor trecutului într-o etapă de mari transformări, așa cum au fost anii luptei pentru Unire, nu le puteau asigura decît eșecul.

Întrebări recapitulative

1. Semnificația reapariției lui Mihail Sturdza în orizontul politic moldovenesc.
2. “*Mihăilenii*”: “culoare” și program politic.
3. Cauzele eșecului lui Mihail Sturdza.

V. BEIZADEA GRIGORIE M. STURDZA ȘI MIRAJUL TRONULUI MOLDOVEI

Pentru cine a văzut documentele epocii, este evident că nici unul dintre candidații la tronul Moldovei nu a consumat atîta energie și nu a utilizat o gamă atît de variată de mijloace pentru atingerea acestui obiectiv, *inclusiv complotul împotriva lui Cuza*, ca beizadea Grigorie M. Sturdza. Personajul era în felul său remarcabil și contemporanilor nu le-a fost greu să-i observe atît calitățile, cît și defectele – cu toate exacerbate. Stokera îl considera “energic, inteligent, cu maniere aristocratice, totuși, zgîrcit, lacom și violent”, iar Popov, pe același diapazon, îl vedea, prin spirit și întinderea ideilor, superior tatălui său și, “dacă nu ar fi egoismul și brutalitatea caracterului”, ar prezenta toate calitățile morale pentru a candida. Victor Place, într-un moment (3/15 mai 1858) în care era *deja* partizanul beizadelei, găsea că, în Moldova, nu sînt decît “doi oameni demni, cu diferite titluri la noul gospodarat pe care-l va institui Conferința”: Petre P. Mavrogheni și Gr. Sturdza. Numai ei, “în circumstanțe actuale”, par a fi “capabili de a guverna Moldova”, numai ei “ar putea aplica *convenabil* deciziile conferinței” (convenabil pentru Franța, desigur, dar și Place era, cum vom vedea, *personal interesat* în reușita acestei combinații!). În ce-l privește pe prinț, “întreaga sa persoană” emană “energie morală și forță psihică”, se bucură de popularitate în țară și nu va ajunge unealta turcilor (așa cum, tocmai atunci, se “deconspirase” a fi Vogoride). Compatrioții beizadelei fie l-au contestat cu violență, cazul celor mai mulți, fie l-au adulat peste măsură.

Între atîtea “caracterizări” (avem în vedere și acelea aparținînd istoriografiei), găsim justă aprecierea autorului unui excelent studiu consacrat candidaturii lui Gr. Sturdza la tronul Moldovei, Barbu Berceanu: prințul a fost “o personalitate multilaterală, cu o energie de excepție, cu o viață plină, tumultoasă și dramatică”. Avea, în plus, o forță fizică ieșită din comun (de aici și porecla *Beizadea Vițel*) și o îndrăzneală a deciziilor – în ce privește propria-i conduită – apropiată de inconștiență. A fost colonel moldovean, apoi polcovnic rus și general otoman (Muhlis-Pașa). A participat la războiul Crimeii, fără a se remarca în mod deosebit, reușind, totuși, să înnoade o serie de relații, pe care le va utiliza în “campania” sa pentru tron din anul 1858. Căsătorit cu o munteancă, avea legături destul de bune cu unchiul său, caimacamul Al.D. Ghica, și cu nepotul favorit al aceluia, G. Ghica. Din punctul de vedere al concepțiilor politice, a fost toată viața un conservator, înclinat spre alianța cu Rusia.

Numele lui Gr. Sturdza a fost vehiculat pentru prima dată cu oarecare insistență în împrejurările disputei pentru cămăcămie de la sfîrșitul domniei lui Ghica-Vodă. Grenier, aflat la Constantinopol, cum am avut ocazia să mai spunem, raporta la Iași că Muhlis-Pașa e susținut de cercurile diplomatice din capitala Turciei, dar nu crede că Franța l-a luat sub patronajul ei. Ceva mai tîrziu, Place aude că prințul are șanse să fie “caimacam interimar” și-l avertiza pe Walewski că acesta este “în întregime opus Unirii Principatelor”. Judecata consulului francez, corectă în principiu, pleca de la considerentul, arătat și acesta, cu altă ocazie, lui Walewski, că, în Moldova, aspirații la domnie aparținînd familiilor influente – Ghica, Balș, Roznovanu, Sturdza, Catargiu, neavînd nici o șansă de a deveni domni ai preconizatei României, vor dori să mențină separația. Cel puțin în cazul beizadelei, nu se înșela!

Neizbutind să devină caimacam, Muhlis-Pașa a trebuit să rămînă în expectativă. Pînă la venirea în țară, nu cunoșteam aspecte mai însemnate din activitatea sa, cu excepția participării la delimitarea graniței zonei din Basarabia ce a fost retrocedată Moldovei, din care avea să-și facă un merit în campania electorală din toamna anului 1858. În orice caz, sosit la Iași în ziua de 4/16 oct. 1857, prințul va începe, cu frenezie am spune, “asaltul” tronului

Moldovei, chiar dacă, de ne putem încrede în mărturia lui Stokera, nu avea “absolut nici un partizan” în țară. Ce-i drept, într-o primă etapă, aproximativ pînă în martie-aprilie 1858, el a tatonat cu răbdare, rămînînd – cum realiza “Steaua Dunării” tocmai în decembrie 1858, “izolat de toate partidele”, “căutînd numai să se folosească de dezbinările lor, spre a-și face partizani la domnie”.

Gr. Sturdza a înțeles să acționeze pe două planuri: în exterior – și mai cu seamă la Constantinopol – pentru a-și asigura un “lobby” puternic și a-și neutraliza adversarii, în ideea *numirii* în postul de caimacam sau chiar la domnie, și în interior, pentru a-și crea, cum am văzut, o “partidă”. Din anumite rațiuni, pe care le vom arăta ceva mai încolo, acțiunea externă a avut prioritate asupra celei interne, pînă în iulie-august 1858.

La Constantinopol, pentru Grigorie Sturdza lucra polonezul Nieczuja Wierzbicki, ofițer în armata otomană, cunoscut și sub numele de Murad-Bei. Acesta, fostul său aghiotant, i-a făcut numeroase servicii, pînă cînd, venind în Moldova, a devenit “conducătorul complotului contra lui Cuza”. Alături de alți agenți mai mărunți (Artim-Effendi; un alt polonez, Ostoja Chodylski, ulterior trimis de Wierzbicki să-i țină locul pe lîngă prinț; un oarecare Rab și alții care nu sînt numiți în documentele văzute de noi), beizadeaua avea asigurat la Constantinopol sprijinul lui Sadyk-Pașa (tot polonez!) și al bancherului sultanului, Alléon. Acesta din urmă i-a finanțat ambițiile, împreună cu verii Chivarc și Deoda Ciuntu, negustori armeni din Galați, cu rude la Constantinopol și relații în cercuri financiare din Paris. Timp de două sau trei luni – nu putem preciza cu exactitate – a acționat la Poartă și avocatul Dassiadi, în componența deputăției “gregoriene” din iulie 1858.

Între Gr. Sturdza și Wierzbicki s-a derulat o corespondență asiduă. Din nefericire, cunoaștem doar un mic număr de scrisori, expediate de beizadea, dar care constituie o sursă documentară de primă mînă și care-i dezvăluie, apreciem noi, adevărata față, spre deosebire de aceea surîzătoare, patriotardă, dezinteresată afișată în țară. Pentru a nu fi identificat, în cazul interceptării corespondenței, Sturdza și-a luat numele “conspirativ” de “Radu” (ceea ce nu l-a scutit de necazuri, fiind necesare noii instrucțiuni pentru ca misivele de la Constantinopol să nu ajungă în mîinile lui “Pe Radu sau G. Radu ce poartă acest nume și sînt creaturile lui Vogoride” – și deci pe biroul acestuia), după cum Wierzbicki era “Maiorul” sau “Nițuia”. Apoi, cei doi utilizau un “cod” numai de ei știut și, de altfel, foarte simplu: numele de personae nu erau indicate, în locul lor fiind puse cifre (un exemplu: “Spune-mi dacă știi – îi cerea <<Radu>> lui <<Nițuia>> - de la un izvor sigur că 37din Moldova este pentru Mihalache Sturdza, pentru că unul din noi doi să înșală”), ceea ce face aproape imposibilă identificarea lor. Într-un singur caz, trei “persoane” ce urmau a fi mituite erau desemnate de clasă “întăi”, a doua și a treia. Se vede, totuși, că asidua corespondență nu era pe deplin asigurată din punctul de vedere al securității, de vreme ce, abia la 11 mai 1858, “Radu” poate răsufli ușurat: un mijloc sigur, scrie el la Constantinopol, este ca “Maiorul” să dea scrisorile lui *Thouvenel*, “pentru a le căpăta eu prin Place”! Așadar, cel mai tîrziu la sfîrșitul lunii aprilie 1858, Gr. Sturdza devenise *candidatul Franței!*

Un prim obiectiv urmărit de prinț la Constantinopol a fost acela de a fi numit caimacam. Încă la 4 febr. 1858, dacă nu cumva e o greșeală de datare, îi cerea lui Wierzbicki să lucreze, împreună cu Sadyk și Alléon, contra uneltirilor lui “Coco” (Alexandru Sturdza) și Catincăi Balș (în “serviciul” lui Coco, dar și a lui Costin Catargiu!), *pentru a fi caimacam*. Întrebat de agent dacă ar face – în acest scop, desigur – o “jertfă” de 12.000 ducăți, beizadeaua se arăta gata să ofere “un dar de 30.000” (“nu voi cruța nici starea me, nici sîngile meu”!). A trimis deja – sîntem în martie – 10.000# lui Alléon și se vor trimite alți 20.000. Din aceștia, 15.000 sînt pentru Fuad-Pașa! În plus, a indicat lui Alléon “pe toți agenții lui Coco, a Catincăi și a lui Costin Catargiu” și i-a cerut lui Ciuntu “să se încredințeze” dacă nu cumva același Alléon, “fiind foarte prieten cu Calimachi, nu-i va veni greu de a opri calea lui 55” (!?).

La 18/30 mai, Gr. Sturdza știa că, la Paris, au început “conferințele” și “unanim au adoptat protocolul numeru 1° prin care *resping Unirea și prințul străin*”. Faptul avea o importanță excepțională pentru planurile beizadelei, ce se dezvăluie, acum, pe deplin: “*Alegirea Domnilor îi cu puțință*”! Și, întrucît, din punctul său de vedere, ar fi o “fatalitate” să se aleagă Vogoride, cere agentului să se înțeleagă cu “Alléon, Ciuntu și Deoda” și să facă “totul” pentru ca “*Vogoride să nu mai fie în capul țării în timpul alegerii*. Acesta-i punctul de căpitinie, trebui să lucrați foarte serios căci *de acolo spânzură succesu*”! O săptămînă mai tîrziu, îl autorizează pe “Maior” să “asigureze” cu 40.000, 10.000, 5.000 de galbeni “persoanele știute” (de cele trei “clase”!) și 5.000 la “cielalți”. În culmea euforiei, prințul se angajează ca, dacă “persoana de clasa 1” (Fuad-Pașa, credem noi; vezi și a doua scrisoare din aceeași zi: “Trebuie *numaidecît ca să am pe Fuad-Pașa, fără dânsul nu facim nimică ...*”) “ar găsi aiurii mai mult”, apoi el va susține concurența și va da “ceva mai mult decît oricare”!

Aceasta nu-i încă suficient: împreună cu Alléon, să obțină de la Poartă trimiterea unei comisii în contra lui Vogoride, iar el, Gr. Sturdza, să fie numit comisar. Dacă “ar urma alegere”, e un “punct capital” ca Vogoride să fie schimbat. De va fi un caimacam, să fie el; de vor fi trei, să fie între ei Canta (I.N. Cantacuzino, fiul fostului ministru de interne al lui Balș: “mi-i cu totul devotat”, mai adaugă prințul) și nu Alecu Balș (deja, amintim noi, în “pact electoral” cu Vogoride). În plus, să se facă “totul” pentru ca, în firman, limita de vîrstă pentru candidații la domnie să nu fie 40 de ani; beizadea are doar 37! Alte misive (din 20 iunie/2 iulie și 6/18 iulie 1858) conțin instrucțiuni în legătură cu “deputăția gregoriană” trimisă la Constantinopol pentru a-l reclama pe Vogoride. De această dată, se spera un rezultat pozitiv, “căci este destul de cînd așteptăm degeaba”. A trimis prin Deoda “sineturile” și a aprobat ca Ciuntu să sloboadă 10.000 și “chear” 20.000 galbeni pentru căimăcămie. Și un fapt insolit (în legătură cu relația Gr. Sturdza – Al.D. Ghica – G. Ghica): să fie prevenit Bulwer “în contra prințului de Samos”²³!

Ultima scrisoare a beizadelei e din 30 sept. 1858, deja după cunoașterea integrală a Convenției de la Paris. Contrar majorității “separatiștilor”, Gr. Sturdza, mult mai lucid, înțelege că eventuala izbîndă a planului său nu se mai putea realiza cu sprijin din afară. În consecință, prințul îl oprește pe Dassiadî a “mai scrie în contra bătrînelui, căci aceste articole ne-ar pute fi imputate și asta ne-ar face rău [«bătrînel» e M. Sturdza; atîta vreme cît a trăit speranța numirii la domnie direct de Poartă, prințul trebuia să-și demoleze adversarii, inclusiv pe propriul tată; acasă însă, spectacolul ridicării fiului contra părintelui l-ar prejudicia grav!] – mai ales că acum nimic nu mai spânzură de afară, tot atîrnă de țară”!! Pe deasupra, “ministeriu lui Ghica” îl încomodează vădit; Wierzbicki își face “iluzie” gîndind că s-ar putea atrage o parte din el: “Îi dușmanu nostru”! Nemaivăzînd însărcinări pentru “Maior” la Constantinopol – pentru că succesul nu spînzură decît de la alegere și nu de la numire, îl cheamă în Moldova, unde a și sosit, probabil în cursul lunii octombrie.

Pe plan intern, pînă în toamna anului 1858, cînd s-a dezlănțuit, Gr. Sturdza a manevrat cu maximă atenție și răbdare, reușind, pînă la urmă, cum observa și Popov, să organizeze și să disciplineze un “partid”, compus din aproape toate “culorile”. Fondul, după consulul Rusiei, ar fi format din “parveniți”, dar sînt și “aristocrați ultraconservatori” și chiar “cîțiva unioniști”, cu toții “dușmanii personali” ai lui M. Sturdza. Mai corect ar fi să spunem că beizadeaua a grupat în jurul său nemulțumiții tuturor partidelor, precum și clientela mai multor membri de marcă ai familiei Sturdzeștilor. Într-adevăr, cu excepția lui Alexandru Sturdza-Bîrlădeanu, “mihăilean”, și a lui Vasile Sturdza, caimacamul unionist, Sturdzeștii de la Miclăușeni, Șcheia și Dulcești au fost de partea prințului Grigorie. Dintre ei, de o stimă deosebită s-a bucurat în epocă logofătul Gheorghieș Sturdza (bărbatul Elizei, sora fraților Hurmuzăchești), dar care, din păcate, “după o scurtă pătîmire, s-a mutat în altă viață”, la

²³ În acel moment, Ion Ghica.

sfârșitul anului 1858. Mai era Costache Sturdza de la Șcheia, membru de seamă al Comitetului unionist de la Roman și deputat în Adunarea ad-hoc de la Iași – și el, ca și logofătul Gheorghieș, unchiul tânărului, dar atât de activului D.A. Sturdza-Miclăușanu. Pe acesta din urmă, însă, deși din corespondență îl vedem ca simpatizând pe “gregorienii”, nu-l aflăm între semnatarii “documentelor” “partidei” (dar, pentru hîrțile din toamnă cel puțin, există o explicație: D.A. Sturdza era un “oficial”, secretar al Căimăcămiei de trei; n-ar fi exclus, cu toate acestea, să fie “responsabil” de “ciudata” simpatie “pro-gregoriană” a lui Anastasie Panu). Între intimii triumphiului Dulcești (“Tusculum”) - Miclăușeni-Șcheia s-au aflat și doi români de excepție: Constantin Hurmuzachi și Ioan Maiorescu. Dacă cel de-al doilea (“Nițu”) nu s-a angajat decît indirect în politica moldovenească (ultimul “gest” cunoscut de noi fiind traducerea textului Convenției – ce s-a tipărit la Codrescu, după o revizuire comună D.A. Sturdza – Const. Hurmuzachi – “căci cine știe cum va fi tradus-o Asachi, în limba lui cea armenescă”!), Hurmuzachi a fost “racolat” de beizadea Grigorie.

Faptul merită o paranteză ceva mai lungă. Hurmuzachi a fost, toată lumea o recunoștea, un membru marcant al C.C. al Unirii și unul dintre cei mai activi deputați ai Adunării ad-hoc. Din nefericire, calitățile sale deosebite (de jurist, orator, avea “condei”) erau dublate de o conștiință a propriei superiorități adesea agresivă și de un egoism pe măsură (în privința principiilor, se autoelogia el într-o scrisoare către G. Sion, “pot să mă laud că *n-am părăche între matadorii Divanului*”, “am învățat mai mult [aluzie la Kogălniceanu – n.ns., M.C.] și nu-mi pierd timpul nici la Stoss, nici pe la Copou”; “superioritatea mea îi omoară”), ce-l făceau adesea să sufere de mania persecuției. Desigur, cel mai simplu ar fi să spunem că “dezertarea” lui Hurmuzachi din “partida națională” s-ar datora ranchiunei personale contra lui Kogălniceanu, ce datează cu mult înaintea lucrărilor Adunării ad-hoc, dar care a fost potențată pînă la violență în toamna anului 1857 – și așa s-a și susținut în istoriografia noastră. S-a observat însă mai puțin că el “alunecase”, după 1848, spre dreapta, pe terenul social-economic ideile sale fiind aproape conservatoare. Un alt motiv ar putea consta în chiar condiția lui C. Hurmuzachi: “sudit” austriac, apoi împămîntenit, dar *fără avere* – iată o situație greu suportabilă din perspectiva concepțiilor sale elitiste, cu atît mai mult cu cît prezența continuă în cercurile aristocraților Sturzești îl făcea să resimtă dureros propria-i situație.

Împrejurările “racolării” lui Hurmuzachi ne sînt cunoscute din propriile mărturisiri către G. Sion; “operațiunea” ca atare fiind o probă evidentă pentru inteligența malefică a beizadelei Grigorie. Au fost mai multe contacte “întîmplătoare” între cei doi, mai întîi în saloanele lui Grigore Balș (și el cu o traiectorie ciudată: pașoptist înfocat, unionist, “separatist” notoriu sub Balș și Vogoride, “ideolog” gregorian!), apoi la Gheorghieș Sturdza, în fine acasă la Muhlis-Pașa! Acesta din urmă, știind cu cine vorbește, i-a făcut “o curte asiduă”, felicitîndu-l “pentru rapoartele sale din Divan”. Motanul odată mîngîiat, Muhlis făcu pasul următor: îi înfățișă concepția sa, ce ar place “atît conservatorilor, cît și liberalilor, ba chiar și socialiștilor și anume lui Ionescu [de la Brad – n.ns., M.C.], *pe care-l vede foarte des*”, pozînd, cu alte cuvinte, în postura de “*lider național*”, echidistant față de toate partidele și deci o soluție *ideală* pentru tronul Principatelor (Muhlis ascundea cu grijă poziția sa, în fond “separatistă”). Beizadeaua nu s-a sfiit, ciupind coarda “legitimistă” a lui Hurmuzachi, să susțină în public pretinsa sa înrudire cu Vlad Țepeș (un fals al fraților Boer, nemeși de origine română), în fine să declare deschis că “visează Domnie”, de față cu “Laurianul”, Costăchiță Sturdza și alții. Cuprins de turbare și datorită “măgăriilor Catilinei și ale Mălinescului în <<Etoile du Danube>>, în contra mea și a cumnatului meu” (de altminteri, răfuiala cu Kogălniceanu a fost o adevărată obsesie pontru dînsul!), C. Hurmuzachi a trebuit să eșueze în brațele lui Grigorie Sturdza! După o reclusiune mofturoasă la Dulcești, în noiembrie-decembrie 1858, a devenit avocatul cel mai violent al candidaturii lui Gr. Sturdza.

Despărțirea lui Hurmuzachi de vechii camarazi avea să fie însă efemeră – din momentul în care Electiva moldoveană a respins candidatura prințului, el revine, oarecum, în “partida națională”, unde, de fapt, îi era locul. Dar nimic nu putea să mai fie exact ca înainte: rămâneau cuvintele grele spuse și de o parte și de cealaltă; apăsătoarele acuze ale “Stelei Dunării” și, mai ales, teribilul pamflet versificat al lui Alecsandri, care a circulat anonim și l-a rănit de moarte pe Hurmuzachi (“Tu care în beție de oarbă lingușire / Pentru-un stăpîn la care de ieri te-ai slugărit ...” etc).

Alți “gregorieni” de marcă au fost Scarlat Rosetti, Alecu Mavrocordat, Nicu Ghica, Dim. Corne, Iorgu și Alecu Scorțescu, Dim. Miclescu, M. Cerchez, Dim. Gherghel, Ion Cuza, Șt. Gheorghiu. În februarie sau martie 1858, dacă nu cumva legăturile sînt mai vechi, începe să lucreze pentru Gr. Sturdza francezul Vaillant. Un indiciu ar putea fi raportul lui Gödel Lannoy către Buol din 11/23 martie, în care consulul arată cum, în urma intervenției sale, Vogoride a interzis difuzarea unor broșuri ale acestuia. Vaillant a rămas în anturajul beizadelei pînă la capăt și nu și-a ascuns dezamăgirea atunci cînd a fost ales Cuza. Consulul Place a sfîrșit și el prin a deveni “omul” lui Gr. Sturdza, avocatul său pe lîngă Thouvenel și Walewski și agent electoral foarte activ la Iași și în ținuturi. Cine a văzut materialele expediate de Place superiorilor săi în această perioadă, nu poate să nu fie neplăcut impresionat de numeroasele formulări *identice* cu acelea din textele “gregoriene”, după cum o serie de informații sînt preluate de el din “filiera turcească” a beizadelei (așa, de exemplu, activitatea Catinăi Balș la Constantinopol, divulgată lui... Thouvenel!). Din mai, “partizanatul” consulului Franței nu mai era un secret – faptul că un H.S. Ongley raportează “noutatea” lui Bulwer abia în octombrie nu are nici un fel de importanță. Mult mai pe fază, în schimb, se vedește Gödel Lannoy. În august, reușise să afle că Wierzbicki lucrează pentru Sturdza la Constantinopol (cu toate precauțiile luate de aceștia), ca și alți polonezi, chiar în Moldova. Faptul reprezintă o primejdie evidentă pentru Austria. La sfîrșitul lunii, Gödel relatează despre întîlnirea de la Focșani dintre Gr. Sturdza și George Ghica, ocazie cu care s-a discutat (informația corespunde realității) un plan al “ridicării” partidei naționale, de care *să profite moldoveanul și caimacamul Al.D. Ghica*. În orice caz, un ecou al acestei înțelegeri răzbate chiar și în *scrisoarea-angajament* pe care Gr. Sturdza o adresează împăratului Napoleon, la 9/21 sept. 1858: prințul își reînnoiește “devotamentul” exprimat într-o misivă anterioară, expediată prin căpitanul Magnan, dorește să fie considerat “unul din *fideli* săi *locotenenți*” pentru realizarea “politicii napoleoniene” în Orient. Toate “ordinile” (!?) ce i s-au transmis, prin Magnan sau Place, relative la “Unirea Principatelor”, vor fi “*strict executate*”, căci prințul Al. Ghica, “unchiul meu” (prin mama lui Grigorie, Săftița Palade, născut Rosetti) și el personal sunt decși și “capabili” de a o face (iată un aspect al înțelegerii de care vorbeam). Dacă s-ar ajunge la un conflict european, prințul se angajează să lupte în Principate pentru Franța împotriva inamicilor ei. Ar putea chiar pune pe picioare (beizadea, trebuie să recunoaștem, avea fler politic!) “o expediție în Transilvania și Ungaria”, mai ales că, dintre toți acei care aspiră la tron, el e “singurul capabil de a o executa”! “Angajamentul” apare ca un “jurămint de vasalitate” în regulă; nu trebuie însă să-l credem niciodată *în totalitate* pe prințul nostru. Între timp, cu o hărnicie suspectă, Place bătea ținuturile făcînd propagandă pentru favoritul său, cînd deja, cum observa cu finețe Gödel, *lupta politică dintre unioniști și separatiști ia aspectul luptei dintre aristocrație și democrație*.

Un “comitet central” gregorian fusese înființat la Iași încă din primăvara anului 1858, sub prezidenția prințului, avînd “filiale” în fiecare ținut. Din nefericire, corespondența dintre “centru” și ținuturi ori s-a pierdut, ori a fost distrusă intenționat, ori nu s-a descoperit încă (doar cîteva hîrtii ale Comitetului din Tecuci au fost publicate de C. Solomon și C.A. Stoide). Totuși, este cert că, începînd de la sfîrșitul iernii, partizanii lui Gr. Sturdza au lucrat cu toată energia. Un prim obiectiv, înlocuirea lui Vogoride cu favoritul lor (acesta nu izbutise, ne amintim, să obțină la Constantinopol succesiunea lui Balș), i-a determinat să organizeze o

largă campanie de semnături pe documentul ce poartă data de 30 apr./12 mai 1858 și e intitulat *Memoriu asupra administrației caimacamului Moldovei adresat de un mare număr de boieri moldoveni către Înalta Poartă*. Sînt înfățișate pe larg toate abuzurile lui Vogoride, “în speranța deșartă că va fi domn”, inclusiv “traficul necalificabil” cu titlurile de boierie, ce i-a adus mai mult de 100.000 ducați, “cu tot prețul scăzut cu care le-au vîndut samsarii ovrei”. De altfel, Vogoride nici nu e “pămîntean adevărat” și numirea lui – “gregorienii” au avut multă grijă să apese pe pedala patriotismului în campania electorală – este o violare a drepturilor țării. Se cere ca “o cercetare să fie făcută” pentru “a da socoteală de gestiunea sa”. Documentul, a cărui *redactare* s-a încheiat la 30 apr./12 mai, a fost colportat prin județe, în final fiind acoperit – formula a devenit ulterior stereotipă în gura “gregorienilor” – de “mai multe mii de semnături”. În paralel, se întocmesc alte două petiții, destinate sultanului și lui Walewski, ambele cu aproximativ 200 de semnături, ce completează oarecum “marea jalbă” și în care se cere direct tronul pentru Gr. Sturdza.

Deja sînt prezente cîteva din locurile comune ale propagandei “gregoriene”, pe primul plan situîndu-se adularea necondiționată a prințului” (“loial și capabil”, “spirit luminat”, “integru” etc). Împrejurarea că, în “marea protestație gregoriană” *nu se solicită căimăcămia sau tronul pentru beizadea*, își găsește explicația, credem noi, în înțelegerea faptului că un document *împotriva* lui Vogoride și care-i cerea îndepărtarea, dar fără un înlocuitor *arătat*, ar putea întruni – cum s-a și întîmplat – o adeziune mult mai largă. Or tocmai de *susținerea țării*, fie și printr-o manipulare dibace, aveau nevoie la Constantinopol membrii “deputăției gregoriene”.

Într-adevăr, deputăția (opt personae, din care avem cunoștință de marele vornic Gr. Crupenschi, Ionescu, marele postelnic C. Teodoru, comisul Ion Cuza, clucerul Șt. Gheorghiu, av. Const. Dassiadi), care avea să stea mai multe săptămîni la Constantinopol, a prezentat marelui-vizir Aali-Pașa *ambele* documente (și “marea protestație”, cu “miile” de semnături, cerînd *ancheta* și “petiția celor 200” cerînd *căimăcămia sau tronul* pentru prinț), ca și cum ar fi fost *împreună* emanația și exprimarea dorințelor țării (s-a înțeles, considerăm, că al doilea act n-ar fi putut aduna mii de subscrieri!). Gr. Sturdza era din nou firitisit drept “pămînteanul cel mai capabil și demn, “unicul și singurul (sic!) în stare de a guverna țara”, în plus, omul care a făcut mari servicii Turciei! Episodul a stîrnit oarecare interes în unele organe de presă. “Le Télégraphe” din Bruxelles sprijinea pe Muhlis-Pașa, în schimb “Le Levant” minimaliza memoriul și-l elogia pe Vogoride. “Gazeta de Moldavia” se indigna de “pretenția” deputăției de a se constitui în “organul dorințelor țării”, idee reluată, ca și altele, în “nota de protest” adresată lui Vogoride de către propriul Sfat administrativ.

Cu certitudine, delegația n-a obținut nimic la Constantinopol. Foarte repede, însă, conjunctura s-a schimbat radical: Convenția din 7/19 august stabilind căimăcămii de trei și alegerea domnilor în Principate, solicitarea tronului la Poartă nu mai avea sens. De acum înainte, “partida gregoriană” va acționa conform unui plan concertat, ale cărui direcții principale ar putea fi formulate în felul următor: prezentarea și popularizarea propriei platforme electorale, delimitarea pasionată de adversarii politici (polemică violentă cu “partida națională”, dar și distanțarea clară de “mihăileni”), proteste împotriva “abuzurilor” Căimăcămiei, dar nu și aprobarea poziției lui Șt. Catargiu; în fine, ca ultim episod “legal”, acțiunea în Adunarea Electivă – întrucît complotul împotriva lui Cuza trebuie privit ca operă personală a lui Grigorie Sturdza.

Impresia pe care o degajă “profesia de credință” a prințului, publicată tocmai la 30 nov./12 dec. 1858, este aceea a demagogiei electorale, combinată, totuși, cu cîteva subtilități interesate. Prințul își ia, de fapt, un angajament, în momentul – nu uită să spună – “*cînd cea mai mare parte din compatrioții mei aclamă candidatura mea la domnie!*” Ideea, afît de des invocată de “gregorienii” ține, am spune așa, de tactica “bombardării psihologice” a electoratului – individului, luat separat, îi va fi greu să voteze împotriva majorității, fie ea, ca

în acest caz, artificială și tocmai de aceea repetată cu atîta îndărătnicie. Dar mai există și un alt aspect, sesizat chiar în acele zile de către D.A. Sturdza: “Marea majoritate îl aclamă, prin urmare dacă nu să va alege de astă Adunare, *aceasta nu este adevărata expresie a țerei*”! Și încă: dacă Adunarea nu-l va pune pe tron, alegerile au fost trucate, de vreme ce nu au dus la victoria “majorității țării”!

După această intrare *ex-abrupto*, menită, în intenția sa, să pună lucrurile la locul lor, Grigorie Sturdza se obligă să apere autonomia, să consolideze naționalitatea, stricta “păzire și aplicare” pentru toți a legilor, în slujbe numai “pămînteni” din “orice clasă a societății fără osebite”, va “dezveli” așezăminte liberale”. “Amic sincer al sistemului reprezentativ”, va ocîrmi “conform cu constituția, prin miniștri răspunzători” etc, etc. Va “întemeia libertatea presei”, va “înfățișa pururea și cu tot dinadinsul progresul”! Programul, trebuie să recunoaștem, este în spiritul epocii – dar e un document strict formal și apoi poza de liberal inducea prea puțină lume în eroare, dacă ne gîndim la antecedentele personajului.

Mult mai clar și mai convingător “ideolog” decît prințul pare Grigore Balș. După ce acesta, în octombrie 1858, ceruse, într-o foaie volantă, asupra căreia vom reveni, *libertatea presei* (după ce el însuși, sub cămăcămia lui Balș, dăduse o mîna de ajutor la sugrumarea presei moldovenești), deveni redactorul principal al ziarului “Constituționarul”, oficiosul “partidei gregorienne”. În “profesia de credință”, publicată în nr. 1, din 10/22 nov. 1858, se declara pentru apărarea drepturilor Principatelor, ce ar fi “întîia dogmă fundamentală” a jurnalului; al “religiei și naționalității”, al “drepturilor și libertăților” ce stau la “baza tuturor constituțiilor staturilor civilizate”; al “principiilor și doctrinelor adevăratului constituționalism”. Apoi, jurnalul este “și amic al progresului, al reformelor în toate privințele”, “necesare și adevărat folositoare”, cerute de “spiritul timpului”. Dar, “sub cuvîntul de reforme, noi nu înțelegem săriturile dintr-un extrem la altul, nici răsturnarea bazelor societății, nici surparea autorității”, nici “măsurile copiate din vocabularele revoluțiilor sau din catehismul socialismului”, ce vor “sisteme necercate”, “adevărute utopii”! Reformele dorite de “noi” (“partida gregoriană”, se înțelege) trebuie “să se conformeze cu geniul, cu datinele, cu adevăratele nevoi ale românilor, precum și cu gradul culturilor”; ele nu trebuie să fie “simple copii sau traduceri din legi și așezăminte străine”, căci “plantele exotice neacclimatizate” sau pier curînd sau lîncezesc neconținut. Reformele trebuie să fie “aplicabile, practice, oportune, bine preparate și, ce este mai mult, treptate, iar nu precipitate”, conform “legilor naturei cărora se supune și voința popoarelor”. După cum se vede, un catehism curat conservator, deși “gregorienii” s-au silit să-și consolideze o poziție de centru, o “echidistanță” între cele, după ei, două extreme – “partida națională” și “mihăilenii”.

Același Gr. Balș continua “focul”, într-un răspuns la “profesia de credință” a lui Eugenie Alcaz, în care acesta din urmă susținea că “fericirea țării nu stă în alegerea candidatului la domnie”, ci în alegerea unor oameni buni pentru adunarea legislativă – de fapt cuvîntul de ordine al “partidei naționale”, însușit, după cum am văzut, din rațiuni tactice, și de “partida conservatoare”. Dar, se indigna Balș, asemenea “profesii de credință” nu urmăresc altceva decît “îmbrobodirea adevărului sub diferite culori, spre a aduce confuzia și a paraliza opinia publică”. Această conduită ar fi determinată de “corifeii” iviți în timpul Adunării ad-hoc, ce și-au format “partide” ca de 20 persoane, de care s-au folosit “ca de niște instrumente”, conform “zilnicelor împrejurări”. Urmează un atac deghizat la adresa lui Kogălniceanu, căruia i se impută – inspirația vine de la C. Hurmuzachi – legăturile cu o partidă (cu Vogoride și “separatiștii”!), ale cărei principii le combătuse “în curgere de doi ani”. “Scopul partidei naționale”, conchide Balș, ascuns de “cuvinte frumoase” și “sofisme”, e de a recruta “o armie de alegători și apoi de a se alege unul dintre “corifeii” invocați! Cealaltă partidă, tot “extremă”, ce are de organ “Le Journal de Francfort”, adoptă aceleași principii! Și ca opinia publică se se “lumineze” în sensul dorit de el, Gr. Balș invocă “republicanii și

socialiștii” ce nu au “persoane scrise pe stindardul lor” – dar puțini moldoveni ar dori să facă “o republică socială” în Moldova!

Ideile vor fi reluate în mai multe articole din “Constituționarul”. Const. Hurmuzachi, sub titlul *Candidatura prințului Grigorie M. Sturdza*, comite, în nr. 6 din 21 nov./3 dec. al jurnalului, un aspru rechizitoriu al “partidelor” adverse, ca și o apologie a candidatului propriu. Pentru “gregorienii”, partida fostului domn M. Sturdza nu e altceva decât “partida ultra-conservativă, partida retrogradă, partida reacționară, partida streinilor, partida austro-turcească”, în timp ce corifeii “partidei naționale” își ascund candidatul “spre a se folosi de lupta dintre tată și fiu”. În chiar numărul următor, se reia polemica: există trei categorii de candidați – 1. acela care “nu vede mîntuirea decât numai în înnoirea abuzurilor trecutului” care “fuge de lumină și de progres ca cel rău de tîmîie”, avînd scris pe frunte “conservator retrograd și reacționar” (evident, M. Sturdza!); 2. “altul” așteaptă binele țării “numai de la introducerea utopiilor celor mai desfrîinate” etc; pe fruntea lui scrie “socialist radical” (e “descriș” “Kogălniceanu); 3. între aceste două “partide”, “al reacției” și “al răsturnării”, se află principiile “dreptei conservării, prin un progres moderat”, realizate prin “reforme făcute după duhul și nevoile românilor”. Aceste principii, “carele poate regenera un popor”, se găsesc doar în “acel tip național” (!?), prințul Gr. Sturdza, pe fruntea căruia e scris “Renașterea României”!! În fine, întreaga argumentație a fost reluată în *Apelul către alegători* (28 nov./10 dec. 1858), “Constituționarul” mai afirmînd că “aproape una mie [!? – n.ns., M.C.] de alegători îndrituiți l-au primit cu aclamații”, în vreme ce “o mică partidă” (cea “națională”) refuză mandatul imperativ!

După cum se vede, prințul Sturdza ținea să se delimiteze net de părintele său, să încredințeze electoratul că el nu se solidarizează cu trecutul, identificat cu persoana fostului domnitor. De altfel, dacă s-ar fi apropiat de “conservatori” – de care-l legau, totuși, aștepta fire și, în esență, chiar programul politic – și-ar fi pierdut cu siguranță aderenții “dezertați” din “partida națională”, ce juraseră să nu-și dea votul lui M. Sturdza. Confruntarea dintre tată și fiu a impresionat însă neplăcut opinia publică, deși “gregorienii”, detașîndu-se de “bătrîn”, evită să-i pomenească, deslușit, numele.

Imediat ce Mihail Sturdza a venit în țară, toți partizanii prințului au fost “poftiți” “să miargă la gazdă să-l heretisască”, arătîndu-i, totodată, “voința lor pentru Bezede Grigori”. La “gazda” din Galați, bătrînului i s-au înfățișat, ne amintim, Gr. Balș și Alecu Scorțescu, care i-au înmînat o scrisoare, “în numele partizii noastre”, semnată de membri ai Comitetului central gregorian: Scarlat Rosetti, N. Mavrocordat, C. Hurmuzachi, Hermeziu (fratele episcopului de Roman!), Macri și M. Cerchez și de alte 120 cinstite fețe. Nația, se spunea, “adjudecîndu-se” o idee unionistă curată, “ca să’naugureze o eră nouă, ea au căutat un om nou” și l-a găsit în persoana lui Gr. Sturdza. Ex-voievodul era felicitat – bizantin – pentru că a dat “un fiu așa de nobel și așa de capabil de a governa [țara]”; iar venirea lui Vodă – alt mechiavelism – “nu poate avea altu scopu decât acela de a consacra alegirea nației, de a pune o mîină înțăliaptă și agiutătoare la noul edificiu” și de a face să tacă, în sfîrșit, “o enfamă coterie, ce zîmbește în ascunsu la monstruosul spectacol” al luptei zadarnice “a părintelui în contra fiului și a cetățeanului în contra voinței patriei sale”. Precum se vede, gregorienii nu puteau admite altfel de legături cu Mihail Sturdza, decât acelea de subordonare a acestuia candidaturii fiului – sau cel puțin de “neangajare” – ceea ce nu s-a întîmplat și, de fapt, nu putea să se întîmple.

De altfel, sublinia C. Hurmuzachi, în disputa tată-fiu, M. Sturdza e de condamnat, datorită sprijinului Austriei și Turciei, ce nu-l voiesc pe “bezede Grigorie” întrucît acesta nu ar putea fi, pentru ele, “un al doilea Vogoridis”! Totuși, prințul nutrea, în secret, speranța că, atunci cînd va fi limpede că bătrînul n-are șanse, partizanii acestuia i se vor alătura. Consulul Angliei la Iași, H.A. Churchill, credea și el că cele două “partide” se vor uni contra “partidei naționale”, dacă aceasta “ar avea vre-o șansă să obțină majoritatea”, învocînd și un “caz” apărut în alegerile din orașul Iași, la 18/31 dec. 1858, în care “gregorienii” și “mihăilenii” și-

au dat mîna “pentru a realiza majoritatea împotriva *Partidei Naționale*”. Grija că “partidele” sturdziste s-ar uni, deși iluzorie, a fost resimțită pînă la capăt de “patrioți”, ei temîndu-se de eventualitatea ca banii “mihăilenilor” să determine “zborul” cîtorva voturi din “partida națională”, deși, pe de altă parte, se nutrea convingerea că Hurmuzachi, Balș, Scorțescu, Iorgu Radu, Hasnaș – și chiar prințul – cu “toate loviturile și săgețile cari le-au primit grigorienii de la ziarele liberale”, ar da mîna mai degrabă “partidului național” decît lui M. Sturdza. De fapt, credem noi, temerea consta nu într-o eventuală trecere a “gregorienilor” la “mihăileni”, ci invers.

“Loviturile și săgețile” presei unioniste împotriva lui Grigorie s-au declanșat în a doua jumătate a lunii noiembrie 1858. “Steaua Dunării” explica, la 17/29 nov., de ce a luptat pînă atunci *numai* împotriva lui M. Sturdza, deși atît acesta, cît și fiul sînt “deopotrivă periculoși pentru nouăle noastre instituții”: pentru că numai candidatura primului “are șanse, fiindcă este sprijinită de tot ce este reacție în țară”. “Candidatura lui Muhlis-Pașa” nu a fost combătută întrucît, fiind “contrară constituției”, ea este cu neputință: prințul nu are “zece ani de funcții publice în Moldova”, n-a făcut parte din vre-o adunare, nu are 3 000 galbeni venit funciar; apoi este “desnaționalizat” – și “puind în capul țării pe un pașa, Moldova s-ar preface în pașalic”! Dar, atunci cînd “Constituționariul” s-a hotărît să-și dea masca jos și s-a transformat dintr-un organ al principiilor constituționale, “cum se botezase mai întîiu”, *jurnalul unui om*, “Steaua Dunării” și, concomitant, “Zimbrul și Vulturul” au reacționat violent. Și pentru că “Luminarea sa s-a hotărît să apară pe orizontul politic al Moldovei”, voind să se ridice “cu calomniile, cu amenințări, cu violență”, apoi i se amintesc “scenele de la 29 martie ‘48”, pe care un Hurmuzachi, “publicistul bucovinean”, le înfățișează “sub o privire cu totul alta” decît aceea în care “le-au fost caracterizat țara și istoria contimporană”. (Într-adevăr, Const. Hurmuzachi afirmase net că, în martie 1848, Gr. Sturdza “*au scăpat societatea noastră de anarhie, de răscoală, de jacherii și invaziune străină*”, ba mai mult, “și în viitoriu este în stare de a o feri și a o scăpa de pericolele cu care o amenință doctrinele subversive”, a căror sămîntă “se aruncă neîncetat în țeară de cătră niște demagogi și revoluționari cunoscuți”). Cum poate fi explicată conduita lui Hurmuzachi, “sub cîte steaguri a figurat?” La 1848 era “sudit austriac, revoluționar înfocat, cărăbănind în buzunarele sale sute de gazete” ... iar azi a uitat totul; nu mai este sudit, este pămîntean; nu mai este revoluționar, este “ultraconservator”! Dar ce servicii a făcut țării sale “noul Mesia”, Grigorie Sturdza? În 40 de ani n-a făcut nici o faptă de bine, nici un “act de patriotism” și vrea să se urce pe “scaunul lui Ștefan cel Mare”! *Nu poți fi domn numai pentru că vrei* și cu atît mai puțin Sturdzeștii, ce sînt “deopotrivă periculoși pentru constituția noastră”, căci înfățișează “unul corupția, cel-lalt despotismul”.

La acuzațiile presei unioniste, gregorienii au răspuns destul de prompt. “Atacurile” împotriva prințului sînt comise de oameni care, nescotînd la lumină candidatul lor, “îl clocesc în întuneric”, sperînd că “vor putea pescui în ape tulburi”. Și cum ar putea fi candidatura prințului “periculoasă” pentru țară, cînd “majoritatea țării” e cu el! “Periculoasă” e “numai pentru revoluționari, pentru inamicii ordinului legal și a liniștei publice, pentru comuniști și socialiști”. “Steaua Dunării” a orbit dacă nu-i vede “steagul” dintr-o parte în alta a țării, ca “simbol al reînvierii existenței naționale și politice”! Cei care cutează a zice că Gr. Sturdza “s-a desnaționalizat” ar avea dreptate numai dacă “s-ar fi turcit”. Dar Muhlis-Pașa este “nume de rebel”! Cam în aceeași perioadă, apare și broșura lui Vaillant, *Glasul poporului, glasul lui Dumnezeu*, o recapitulare (dar lipsită de talent) a principalelor teme “gregoriene”. Sînt supralicitate “slujbele” prințului către țară; la 1848 el a executat un ordin, dar acum e “singurul om în stare de a mîntui țara de toate abuzurile trecutului”: el va uni toate “partizile”. După o prezentare amănunțită, Vaillant ajunge la concluzia pe care publicul o știa de la bun început: Grigorie Sturdza e omul providențial!! La rîndu-i, C. Hurmuzachi, cu mai mult talent, atacă problema *mandatului imperativ*. După informațiile sale “autentice”, în Valahia,

alegătorii, “chiar și acei din partida națională și din partidele liberale”, cu toate îndemnurile “jurnalelor și ale doctrinarilor”, ca lumea să se ocupe doar de alegerea deputaților, “nu ascultă nicidecum” și scot în față numele unor N. Golescu, I. Cantacuzino sau C. Crețulescu (cum, de altfel, “Steaua Dunării” știe foarte bine, căci unul dintru colaboratorii ei – cu rang de maior turcesc – recent a revenit dintr-o misiune secretă la București!). Important este, continuă Hurmuzachi, că și peste Milcov Gr. Sturdza ocupă “un loc foarte eminent”. Doar se știe că Arăpila (Al.G. Golescu) a venit la Iași ca să propună pe tronul Moldovei pe Barbu Știrbei, pentru ca “partida națională de peste Milcov să-și asigureze puțința de a rădica pe tronul țării surori pe prințul Grigorie Sturdza, care și acolo se bucură de o stimă binemeritată”! În ce privește acuzația că prințul nu are venitul funciar necesar, apoi el este proprietarul moșiilor Duda și Sulenii din ținutul Fălciu, ce-i asigură un venit de 3.100#.

Într-adevăr, frații Lascăr și Mitică Rosetti și Nicu Catargiu contestaseră înscrierea beizadelei pe liste, punându-i la îndoială venitul și incriminându-i calitatea de pașa turc. Au urmat daniile Săftiței Paladi, mama prințului, și decizia “Tribunalului de Fălciu”, prin care acestuia i se recunosc drepturile, cu condiția *demisiei din armata turcească*. Beizadea Grigorie, este cazul să o spunem, nu era, cel puțin în acele momente, un om foarte bogat. Raporturile sale cu Mihail-Vodă, ce divorțase de mama sa, erau încordate de multă vreme; astfel încât a trebuit să aibă probleme, în această privință, chiar și în Adunarea Electivă. Necazuri similare îndurase și C. Hurmuzachi, căruia administrația Vogoride i-a târăganat recunoașterea daniei făcute către el de logofătul Gheorghieș Sturdza – “a treia parte din moșiile Dulcești și Bărboi din districtul Roman”. Până ce Căimăcămia de trei îi dă dreptate, Hurmuzachi are ocazia a face “tărăboiu” și a da “o culoare politică chestiei”.

În perioada “confecționării” listelor, “gregorienii” au fost foarte activ. Mai mulți au protestat la Căimăcămie: Gr. Crupenschi (Mihăiță Jora, prefectul de Neamț, l-a “transferat” de la proprietarii mari la cei mici), Gheorghieș Sturdza (împotriva aceluiași), I. Scorțescu și N.N. Ghica; apoi sînt semnalate nereguli la Dorohoi (între cei trecuți fără “drit”, M. Kogălniceanu – “nu are nici un palmac în ținutul Dorohi”!) și Roman (aici funcționează un puternic grup gregorian: Gh. Sturdza, C. Sturdza, C. Hurmuzachi, Gr. Hermeziu), în general “fabricarea” incorectă a listelor electorale de către autorități. La 5/17 dec., o deputație gregoriană, formată din Scarlat Rosetti, Alecu Aslan, Dim. Miclescu și Gr. Balș, s-a înfățișat Căimăcămiei din partea ținuturilor Fălciu, Bacău, Dorohoi și Neamț, cu “dovezi” că unii amployați, “atît noi rînduiți, cît și cei vechi”, au comis “cele mai strigătoare abateri în contra Convenției”. În general, strigătele “gregorienilor” confirmă o apreciere din epocă, aceea a lui I. Gheorghieș (fost deputat de Roman în Adunarea ad-hoc): “D-lor nu strigă că au rămas cineva neînscris, ci *li se pare prea mulți înscriși*”!

În preajma alegerilor, între “gregorienii” apar discordiile și o descurajare evidentă. La 1 dec., Comitetul central, în dorința de a evita frecuşurile între proprii partizani, le recomandă “o alegere ecsperimentală” anterioară, pentru stabilirea candidatului unic în fiecare ținut. Spectrul înfrîngerii apasă pe mulți, care sînt gata să părăsească corabia. Din ținutul Bacău, Ostoja Chodylski raporta lui Wierzbicki, eminența cenușie a prințului, că acolo doar șeful “partidului”, “bătrînul Aslan”, mai reține pe partizani: dacă “acesta s-ar lepăda, toți în ținutul acesta s-ar lepăda”. Alegătorii “se mănăncă ca câinii” și ar fi gata (știrea o are de la o persoană sigură!) “să facă prinț ori pe B. Sturdza ori pe Golescu domnitor peste prințipatul Româniilor Unite”. În ansamblu, se poate aprecia că rezultatul alegerilor a constituit, pentru “gregorienii”, o înfrîngere – dacă îl raportăm la pretențiile și la iluziile lor anterioare, dar și o victorie – dacă avem în vedere ponderea lor reală în electorat.

În chiar prima ședință a Adunării Elective, din 28 dec./9 ian. 1859, “gregorienii” suferă o nouă înfrîngere, prin respingerea pretenției *locotenenților* de episcopi (ei îl aveau alături pe Hermeziu) de a fi considerați membri de drept ai Adunării, deși Gr. Balș și Dim. Miclescu încercaseră să susțină reprezentarea *scaunelor*, indiferent de ocupanți, care pot fi

titulari sau suplinitori. În ședința următoare, P. Cazimir contestă validarea lui C. Hurmuzachi, pe motivul că nu ar fi împămîntenit și că nu ar avea 400 galbeni venit; dar a trebuit să-și retragă plîngerea în urma intervențiilor a doi “grei”, Manolache Costache-Epureanu și Kogălniceanu (!?). În schimb, beizadelei Gr. Sturdza i se imputa, la validare, *slujba în armata turcă*. La discuții, Cuza, A. Panu și Kogălniceanu susțin validarea, nu atît din împăciuitorism, cum credea N. Iorga, nici dintr-o veche simpatie pentru acela și nici pentru a preveni “o eventuală fuziune a celor două grupări sturdzești”, ci din dorința de a evita o confruntare dură înainte de “timp”, ca și din convingerea, credem noi, că prințul *nu va avea acces pe lista candidaților la domnie*. Cu toate împotririile (au vorbit *contra* I.A. Cantacuzino, Vogoride și Manolachi Costache), Gr. Sturdza a fost validat cu 32 bile albe contra 20 negre. Rezultatul – foarte curios – demonstrează că “poziția membrilor partidei naționale nu era omogenă” (“mihăilenii” votaseră categoric *contra*!) și că o anumită deplasare spre dreapta era vizibilă. Atunci însă cînd a fost vorba de cererile lui Gr. Sturdza de a fi înscris pe lista candidaților tonul discuțiilor s-a schimbat: candidatura prințului a fost respinsă cu 35 bile negre contra 19 bile albe (iar au votat “naționali” pentru el), ca “anticonstituțională” și “antinațională”, cu toată apărarea, destul de neconvigătoare, a lui C. Hurmuzachi. Imediat ce se încheie votarea, Kogălniceanu prezintă propunerea ca Adunarea să-și reconfirme, *înainte* de alegerea domnului, dorința Unirii și prințului străin, subsemnată și de C. Hurmuzachi! Aceasta deși știa dinainte că prințul Sturdza va fi respins de pe lista candidaților! În orice caz, respingerea acestei candidaturi nu ar putea avea altă semnificație decît aceea a necesității afirmării demnității și suveranității naționale, atît față de Poartă, cît și față de puterile semnatare ale Convenției din 7/19 aug. 1858.

A urmat, așa cum am avut ocazia să spunem, complotul împotriva lui Cuza, dirijat din umbră de Gr. Sturdza, dar care urma să fie executat de interpuși. La 16/28 ian. 1859, într-un articol *sigur* de Kogălniceanu, se dezvăluia că acțiunea era “să izbucnească în Focșani, în ziua de 13 ian., cu scop de a proclama pe beizade Grigorie Sturdza de domn României!” Polonezii trebuiau să-i ridice pe țărani, promițîndu-le pămînt “degeaba” – și acest plan îl avea de autor tocmai pe acela care se declara “apărătorul societății și al proprietății, în contra ideilor subversive ale comuniștilor”. Dar – și aici îl recunoaștem pe Kogălniceanu, ce mai susținuse asemenea idei în Adunarea ad-hoc – “comunismul și socialismul sunt rele numai ale societăților bătrîne”, la noi vor apare peste “mulți secolii”.

Se încheia, astfel, o aventură în mai multe acte, sfîrșită lamentabil pentru aventurier, cu o victorie a spiritului național asupra principialității contrafăcute. Și Gr. Sturdza, deși într-o mai mică măsură decît I. Ghica, a pierdut pentru că nu a mizat îndeostul pe elemental intern și mai ales pentru că, cerșind sprijinul străinătății, a lezat grav demnitatea propriei țări.

Întrebări recapitulative

1. Rolul personalității în istoria pe termen scurt: cazul lui Grigorie M. Sturdza.
2. Modernitatea campaniei electorale “gregoriene” din toamna anului 1858.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Documente, corespondență

- Alecsandri, Vasile, *Opere*, VIII, *Corespondență 1834-1860*, Buc., 1981.
- Documente privind unirea Principatelor*, I-IV și VI-VII, Buc., 1959-1997.
- Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XVIII, *Scrisori și alte acte privitoare la unirea Principatelor*, Buc., 1910.
- Kogălniceanu, Mihail, *Scrisori. Note de călătorie*, Buc., 1967.
- Români la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană*, I, Buc., 1984 (documente externe).
- Sturdza, D.A. ș.a., *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, I-X, Buc., 1889-1901.
- Varta, Ion, *Unirea Principatelor Române (1855-1859). Documente inedite din arhivele din Federația Rusă, Ucraina și Republica Moldova*, Chișinău, 2005.

2. Memorii, scrieri de epocă

- Beldiman, Alex. V., *Unirea. Amintiri din trecut*, în Th. Codrescu, *Uricariul*, XVII, Iași, 1891, pp. 415-423.
- Berindei, Dan, *Amintiri inedite din anii luptei pentru Unire (1857-1859)*, în “*Studii și cercetări științifice*”, X, 1959, fasc. 1-2, pp. 187-194 (amintirile lui Lupu Costache).
- Gane, N., *Amintiri din timpurile Unirei*, în N. Gane, *Scrieri*, Buc., 1979, pp. 395-409.
- Ghika, V.I., *O carte care ne privește și un om care ne interesează*, în V.I. Ghika, *Spicuiuri istorice*, I, Iași, 1936, pp. 80-144 (memoriile lui Edouard Grenier).
- Hurmuzachi, C., *Candidatura prințului Grigorie M. Sturdza*, Iassy, 1858.
- Istrati, Nicolae, *Despre cvestia zilei în Moldova*, Iașii, 1856.
- K.T. [Costache Rosetti-Tețcanu], *Trecutul, relele țării și lecuirea lor*, Iassi, 1859.
- Mémoires du Prince Nicolas Sutzo, Grand Logothète de Moldavie*, Publiées par Panaioti Rizos, Vienne, 1899.
- Rosetti, Radu, *Amintiri ce-am auzit de la alții*, în Radu Rosetti, *Scrieri*, Buc., 1980, pp. 363-493.
- Idem, *Amintiri din copilărie*, Buc., 1925.
- Idem, *Amintiri din prima tinerețe*, în R. Rosetti, *Scrieri*, pp. 663-758.
- Sion, Constandin, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane. Boierii moldoveni*, Buc., 1973.
- Vaillant, J.A., *Glasul poporului, glasul lui Dumnezeu*, Iassy, 1858.
- Valentineanu, I.G., *Biografia oamenilor mari scrisă de unu omu micu*, Buc., 1859.

3. Presă

- “*Constituționariul*”, Iași, 1858.
- “*L’Etoile du Danube*”, Iași, 1856; Bruxelles, 1856-1858.
- “*Gazeta de Moldavia*”, Iași, 1856-1858.
- “*Patria*”, Iași, 1858-1859.
- “*Steaua Dunării*”, Iași, 1855-1856, 1858-1859.
- “*Steaua Dunării. Zimbrul și Vulturul*”, Iași, 1859.

- “Zimbrul”, Iași, 1855-1856.
- “Zimbrul și Vulturul”, Iași, 1858.

4. Istoriografie

- Berindei, Dan, *Contribuții la istoricul Divanului ad-hoc din Moldova. Protocoalele lui Baragnon*, în “Studii și cercetări științifice. Istorie”, X, 1959, fasc. 1-2, pp. 141-150.
- Idem, *Epoca Unirii*, Ediție revăzută și adăugită, Buc., 2000.
- Boicu, Leonid, *Diplomația europeană și cauza română (1856-1859)*, Iași, 1978.
- Cojocariu, Mihai, *O lansare de carte în 1857: Manolachi Drăghici, Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, în *Istoria – o meditație asupra trecutului. Profesorului Vasile Cristian la a 65-a aniversare*, Iași, 2001, pp. 307-320.
- Idem, “*Problema evreiască*” în contextual luptei pentru unirea Principatelor, în ASUI, Istorie, Tomul XLVI-XLVII, 2000-2001, pp. 131-147.
- Idem, *Primul proces de presă în Moldova: Mihail Kogălniceanu împotriva lui Dimitrie Danu*, în RIS, IV-VII, 1999-2002, pp. 52-71.
- Idem, *Al doilea proces de presă în Moldova: Jean Alexandre Vaillant împotriva redacției jurnalului “Steaua Dunării”*, în RIS, VIII-IX, 2003-2004, pp. 283-320.
- Corivan, Nicolae, *Acțiunea antiunionistă în timpul căimăcămiei lui Teodor Balș (1856-1857)*, în “Studii și cercetări științifice. Istorie”, X, 1959, nr. 1-2, pp. 119-140.
- Cornea, Paul, *Un pașoptist renegat: N. Istrati*, în P. Cornea, *Studii de literatură românească*, Buc., 1962, pp. 321-353.
- Duzinchevici, Gheorghe, *Beizade Grigore Sturdza și polonii (Legături polono-române în anii 1858-1859)*, Buc., 1941.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor*, IX, *Unificatorii*, Buc., 1938.
- Idem, *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor*, Vălenii de Munte, 1909.
- Istoria românilor*, VII, Tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, Buc., 2003.
- Panopol, Vasile, *Pe ulițele Iașului*, [Buc., 2000].
- Platon, Gheorghe, *Românii în veacul construcției naționale*, Buc., 2005.
- Riker, T.W., *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale 1856-1866*, Buc., [1940].
- Sturdza, Mihai Dim., *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, I, Buc., 2004.
- Vitcu, Dumitru, *Iașii și Unirea Principatelor*, în *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600-1859-1918*, Iași, 1983, pp. 61-142.
- Xenopol, A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, XIII, Buc., 1930.